

WIELKOPOLSKI POWSTANIEC



POZNAŃ, ROK 2010

WIELKOPOLSKI POWSTANIEC



NIE RZUCIM
ZIEMI,
SKĄD NASZ RÓD

M.KONOPNICKA

**ROCZNIK OŚWIATOWO –
HISTORYCZNY NR 16
ZARZĄDU GŁÓWNEGO
TOWARZYSTWA PAMIĘCI
POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO
1918-1919**

REDAGUJE ZESPÓŁ W SKŁADZIE:

Stefan Barłóg (przewodniczący), Ryszard Danecki, Zygmunt Duda, Mariola Głuszcak, Tadeusz Musiał (zastępca przewodniczącego), Jan Janiszewski (sekretarz), Janusz Salata, Grzegorz Wojciechowski, Stefan Wojtkiewicz

PROJEKT OKŁADKI:

Stefan Wojtkiewicz

KOREKTA:

Lucyna Kończal-Gnap

**WYDANO PRZY POMOCY
FINANSOWEJ:
Marszałka Województwa
Wielkopolskiego**



Urzędu Miasta Poznania



ADRES REDAKCJI:

Towarzystwo Pamięci Powstania
Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny w Poznaniu
(61-487)ul. Rolna 51,
tel. (061) 857-33-85

SKŁAD, DRUK I OPRAWA:

Opalgraf s.c. Opalenica

Od redakcji

Wydarzenia ostatnich miesięcy spowodowały wśród Polaków wzrost zainteresowania zagadnieniem patriotyzmu. O tym, kto jest prawdziwym patriotą, kto bardziej miłuje Ojczyznę, wypowiadali się socjologzy, historycy, politycy, publicyści, a także zwykli obywatele. Niektórzy z nich próbowali opisać tenże patriotyzm, a zwłaszcza określić, czym powinien się charakteryzować współczesny patriotyzm. Wskazywano na jego związki z życiem publicznym i wychowaniem rodzinnym, na historyczne uzależnienie i na jego różne oblicza. Niewątpliwie w różnych okresach historycznych Polski patriotyzm uwarunkowany był innymi potrzebami i oczekiwaniami społecznymi, wynikającymi z ówczesnej sytuacji kraju. Czy to zdecydować mogło o zróżnicowaniu jego oblicza?

Patriotyzm – moim zdaniem – jest jeden i charakteryzuje się, jak na ogół definiują encyklopedie, postawą wyrażającą się miłością do Ojczyzny, służbą dla niej i dumą z narodowych dokonań, połączoną z gotowością poświęcenia się dla kraju. Oczywiście, patriotą może być tylko obywatel, który nie ogranicza się do sfery prywatnych interesów, który widzi dla siebie rolę w życiu publicznym państwa.

Rozszerzając powyższe określenia, należy stwierdzić, że współczesny patriotyzm powinien obejmować:

- poczucie tożsamości narodowej, afirmację przynależności do narodowej wspólnoty, wyrażane w emocjonalnym stosunku do historii i tradycji oraz związanej z nią symboliki,
- stosunek do kultury polskiej, jej dorobku; kultywowanie dziedzictwa narodowego, w tym pielęgnowanie języka polskiego oraz dumę z naszych osiągnięć i wkładu wniesionego do kultury światowej,
- zaangażowanie obywatelskie w życie publiczne państwa, pracę na rzecz jego rozwoju i pomnażania dorobku społeczno – gospodarczego, oświatowego i naukowego,
- poczucie odpowiedzialności za wizerunek i bezpieczeństwo państwa w kontaktach międzynarodowych.

Może nasuwać się pytanie, czy tak rozumiany patriotyzm nie jest sprzeczny z członkostwem Polski w Unii Europejskiej. Sądzę, że nie. Historię i dorobek Europy tworzy przecież także nasza historia, bogata w dorobek kulturalno – gospodarczy oraz z wartości obywatelskie.

Towarzystwo nasze, upamiętniając Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 krzewi jednocześnie patriotyzm, zwłaszcza wśród młodego pokolenia. Zatem, czy patriotyzm uczestników powstania może być odpowiednim wzorcem dla współczesnej młodzieży? Ich patriotyzm ukształtował się przecież w innym okresie historycznym, w okresie walki o niepodległość. Postawy patriotyczne powstańców wyrosły jednakże z kultywowania polskości w domach rodzinnych, posiadających nadto doświadczenia społeczne z pracy organicznej. Stąd też posiadli umiejętność łączenia walki z pracą, nacechowaną dobrą organizacją, starannością, pracowitością i wytrwałością oraz odpowiedzialnością obywatelską. Czyż nie są to wartości aktualne i dzisiaj?

Stefan Barłóg



Z DZIEJÓW I TRADYCJI WOLNOŚCIOWO - POWSTAŃCZYCH ...

Piotr S. Adamczewski

Strażacy – ochotnicy z Pałuk w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919

*„Czy umrzeć nam przyjdzie wśród boju,
Czy w murach Szpandawy nam gnić,
Z trudu naszego i znoju
Polska powstanie by żyć!...”*
powstaniec wielkopolski 1919 r.

Rok 1918 stanowi w najnowszych dziejach Polski datę przełomową. Przed tą datą kartę polskich dziejów wypełniały: ponad stuletnia niewola, trójrozbiorowy podział kraju, beznadziejność położenia i iluzoryczność aspiracji państwowotwórczych narodu. Od tej daty Polska jawi się ponownie na mapie politycznej Europy, bierze się początek współczesnego państwa polskiego, zaczyna się jego rozwój i kształtowanie.

Nawet dzisiaj po 90 latach znaczenia i wielkości tych wydarzeń przecenić nie sposób. Żadne słowa nie są w stanie oddać nastrojów radości i entuzjazmu, jakie przepełniały wówczas naród, który po latach cierpienia, tęsknot i marzeń za wolnością oraz bezprzykładowych ofiar, doczekał się narodzić się niepodległej Polski.

Narodowe losy i państwowa przyszłość Wielkopolski rozstrzygnęły się również w roku 1918, lecz w odróżnieniu od ziem środkowej Polski, poszły one inną drogą, in-

nymi torami dziejów i ustaliły się znacznie później. Zdarzenia, jakie miały miejsce w Wielkopolsce, która znajdowała się w większości pod pruskim panowaniem, zainicjowały wypadki rewolucji listopadowej w 1918 roku, w Niemczech. Rozwój wydarzeń wojennych, jesienią 1918 roku, sprzyjał niepodległościowym aspiracjom Polaków, w tym również mieszkańców Wielkopolski. Państwa zaborcze albo poniosły klęski militarne (cesarstwo niemieckie i monarchia austro-węgierska), albo ich potęga załamała się w wyniku ruchów społecznych, jak stało się to w Rosji. Przemiany zachodzące w Rosji trafiły też na podatny grunt wśród mas żołnierskich i robotniczych w Niemczech¹.

Wytworzyła się więc na pewien czas sytuacja, sprzyjająca ustanowieniu na miejsce władz pruskich polskiej władzy państwowej. Należało jednak wykorzystać chwilę zaskoczenia i zdobyć się na energiczny krok, mając za sobą poparcie szerokich rzesz społeczeństwa.² Polska ludność Wielkopolski – z miast, miasteczek i wiosek – rozpoczęła w listopadzie roku 1918 organizację polskiej władzy poprzez zakładanie m. in. Rad Ludowych i Rad Robotniczo – Żoł-



Druh Kazimierz Tomaszewski, burmistrz Rynarzewa, prezes Zarządu Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych RP w Szubinie (ze zbiorów autora tekstu)

nierskich lub Rad Robotniczo – Obywatelskich, jak np. w Rynarzewie w powiecie szubińskim. (...) *do Rady Robotniczo-Obywatelskiej w Rynarzewie należeli w równej liczbie Niemcy i Polacy, mianowicie po czterech z każdej strony. Z Polaków wchodziłi do niej: Krzyżanowski, Malewicz, Słowiński i Tomaszewski.*³ *Zostali oni wybrani najpierw większością głosów na zebraniu w mniejszym gronie, a następnie zatwierdzeni przez wiec.*⁴

Podczas wiecu zatwierdzającego wybory do rady Kazimierz Tomaszewski został wybrany na kandydata na powiatowy wiec w sprawie powołania Rady Ludowej oraz na delegata na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu, który obradował w dniach 3 – 5 grudnia 1918 roku.⁵ Do Rady Ludowej

w Pakości należeli w 1918 roku m. in. Władysław Bucholz⁶ i Ludwik Stroński.⁷

Nastroje niepodległościowe wśród ludności Wielkopolski sięgnęły zenitu pod koniec roku 1918, kiedy to w dniu 26 grudnia do Poznania zawitał mistrz Ignacy Jan Paderewski, ambasador Polski na świecie. Powstanie Wielkopolskie wybuchło dzień później, w piątek 27 grudnia 1918 roku w godzinach popołudniowych. Rozpoczęło się atakiem na gmach Prezydium Policji u zbiegu ulicy Teatralnej i Berlińskiej.⁸ Przykład Poznania porwał do walki całą Wielkopolskę.

W spontanicznym przewrocie wolnościowym najpierw zlikwidowano władze pruskie i ustanowiono polskie w pobliżu Poznania – w Kórniku, Wronkach, Buku, Szamotułach, Trzemesznie, Gnieźnie i Wągrowcu. Do walki z wrogiem, gnębiącym mieszkańców kraju nad Wartą i Notecią, ruszyli zwykli mieszkańcy, a wśród nich rzemieślnicy, chłopci, kupcy, czeladnicy, żołnierze – dezercerzy z armii pruskiej oraz kobiety i dzieci, które pracowały na rzecz niepodległości np. jako kurierzy. Wśród tych, *którym iść nie kazano, a poszli, bo tak chcieli*, jak pisał powstańczy poeta Roman Wilkanowicz, odnajdujemy wiele postaci związanych z ruchem pożarniczym w miasteczkach i wsiach wielkopolskich. Wielu ze strażackich szeregów to organizatorzy i przywódcy walk na odcinku frontu powstańczego z roku 1919 i inicjatorzy wyzwolenia miasteczka. Spoglądając na sylwetki tych bohaterów, odnajdujemy wśród nich prezesów i komendantów straży oraz zwykłych szeregowców, którzy już przed wybuchem samego powstania byli członkami miejscowych Straży Ogniwych lub wstąpili w ich szeregi jako weterani powstańczych zmagañ, w okresie dwudzie-

W czwartek, dnia 13 października 1938 r. o godz. 9-tej zmarł

ś. p.
KAZIMIERZ TOMASZEWSKI
Prezes Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych R. P.
w Szublinie.

Śmierć ś. p. Prezesa Kazimierza Tomaszewskiego wywołała szczerzy żal wśród wszystkich strażaków, że odeszedł człowiek wartościowy i prawy, który idee strażackie gorąco ukochał.
Cześć Jego Pamięci!

Zarząd Oddziału Powiatowego Związku Straży
Pożarnych R. P. w Szublinie

Nekrolog śp. druha prezesa Kazimierza Tomaszewskiego z 14 października 1938 r.
w „Orędowniku Powiatu Szubińskiego“ (ze zbiorów autora tekstu)

stolecia międzywojennego albo po zakończeniu II wojny światowej.

W całej Wielkopolsce przystąpiono do wypierania i rozbrajania Niemców oraz przejmowania urzędów cywilnych przez Polaków. Działania zmierzające do wyzwolenia różnych miejscowości – z wojaskowego punktu widzenia – można określić jako spontaniczne wystąpienia zbrojne, wcześniej zorganizowane lub też wystąpienia doraźnie powstających grup powstańców. W miejscowościach, w których dominowała ludność pochodzenia polskiego, najczęściej nie dochodziło do walk. Niemcy, stanowiąc mniejszość i nie mając szans skutecznego oporu, dobrowolnie oddawali władzę w polskie ręce. W niektórych ośrodkach dochodziło do potyczek, polegających zwykle na wymianie ognia. Potem toczyły się pertraktacje, a w ich następstwie faktem stawało się poddanie Niemców.⁹

W połowie stycznia 1919 roku nastąpiła stabilizacja władzy w Niemczech. 19 stycznia przeprowadzono wybory do Zgromadzenia Narodowego, a 26 stycznia do Sejmu pruskiego. Akcja wyborcza wpłynęła wprawdzie na zahamowanie działań mili-

tarnych w Wielkopolsce, ale równocześnie trwały prace organizacyjne, zmierzające do podjęcia zdecydowanych działań przeciwko powstańcom.¹⁰ Tymczasem na wszystkich trzech frontach powstania - północnym, południowym i zachodnim toczyły się walki o każdy skrawek polskiej ziemi. Do walki stawały całe społeczności poszczególnych miejscowości. Chłopi, rzemieślnicy, drobne mieszczaństwo i niejednokrotnie inteligencja stawali w jednym szeregu z bronią w ręku. Wymienić można przedstawicieli niemalże wszystkich zawodów wykonywanych przez biorących udział w zmaganiach zbrojnych. Zaznaczyć należy oczywiście, że nie zabrakło w tych szeregach strażaków. Strażacy kronikarze bardzo nieprecyzyjnie opisali wydarzenia z 1919 roku. Tylko w niektórych strażackich kronikach odnajdujemy lakoniczne informacje, że społeczność strażacka miasteczka czy wioski wzięła udział w powstańczych walkach o swoją miejscowość. Takie zapiski można odnaleźć m. in. na stronach kronik OSP w Barcinie i Kcyni¹¹, w obecnym województwie kujawsko-pomorskim, którego znaczne obszary były



Strażacy - ochotnicy w plutonie kawalerii baonu nadgoplańskiego w Kruszwicy w 1919 roku
(ze zbiorów archiwum Oddziału Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Pamięci Powstania
Wielkopolskiego 1918/1919 w Bydgoszczy)

również objęte powstańczymi zmaganiem.
*(...) Pod Kcynią w bezpośrednich walkach dowodzonych przez kapitana Palucha, Czerniaka, Fenrycha, Wolniewicza walczyły kompanie: pakoska, klecka, wrzesińska, średzka, kcyńska. Powstańcy 2 i 3 lutego, w święto Matki Bożej, odnieśli pod Kcynią wielkie zwycięstwo. Okupiono je dużymi stratami – w kaplicy św. Barbary na cmentarzu w Kcyni i w szopie straży ogniowej było 30 trupów. Zjeżdżały się matki poległych z całej Wielkopolski i odszukiwały swoich synów. Niemcy strasznie mścili się nawet na trupach, o czym świadczyły zmasakrowane twarze poległych wprost nie do poznania. Nad miastem po raz pierwszy pojawili się lotnicy polscy, zrzucający odezwy i pozdrowienia (...).*¹²

Zapiski ograniczają się tylko do ogólnych wzmianek dotyczących odzyskiwania

przez dane miejscowości niepodległości i udziału w tym zrywie lokalnych społeczności, w tym strażaków – ochotników. Dopiero podczas kwerend archiwalnych, w zasobach archiwów kombatanckich, natrafili możemy na teczki osobowe z nazwiskami osób – powstańców, w których zawarte są dokumenty wskazujące na ich przynależność do organizacji strażackich. Dlatego niezwykle trudnym jest wyliczenie i podanie ogólnej liczby uczestników powstania, wywodzących się bezpośrednio z szeregów straży pożarnych. Niezwykle trudnym do ustalenia jest również, jaką rolę odgrywały jednostki strażackie w miejscowościach, w których bezpośrednio toczyły się walki powstańcze. Wiemy, że szeregi strażackie składały się zarówno z polskich, jak i niemieckich mieszkańców tych miejscowości. Dostępne źródła bardzo mało mówią o tym,

czy zastępy te zgodnie wyruszały do akcji gaśniczych np. po ostrzale danej miejscowości (wiele z wiosek polskich, w tym również wielkopolskich, było w roku 1919 jeszcze krytych strzechą). Różnie sprawy te mogły wyglądać w poszczególnych częściach Wielkopolski. Na przykład, w Kruszwicy już 28 sierpnia 1918 roku, powołano do istnienia nowy Zarząd OSP, złożony wyłącznie z Polaków. Strażacy ci – w nocy z 2 na 3 stycznia 1919 roku – uderzyli na garnizon niemiecki, biorąc do niewoli 150 żołnierzy. Wraz z mieszkańcami miasta utworzyli wówczas batalion nadgoplański (późniejszy 5 pułk strzelców wielkopolskich). Podobnie do walki z Niemcami stanęli strażacy ze Śmigła. Wielu z nich służyło potem w szeregach Straży Ludowej, a następnie wyruszyło do walki w powstaniach śląskich. O przejęcie dominacji w straży z rąk niemieckich zabiegali druhowie z Wrześni. Tutaj już przed wybuchem powstania toczył się spór, kto ma służyć w strażackim szeregu. W staraniach tych wyróżnili się naczelnik Franciszek Kaczorowski, prezes Czesław Ciesielski, zastępca naczelnika Bolesław Wojciechowski i szeregowiec Stefan Profeta.¹³

Nie we wszystkich miejscowościach powstańcy – strażacy mogli włączyć się bezpośrednio w walkę zbrojną. Przykładem może być Rynarzewo, gdzie w połowie stycznia 1919 roku, na rozkaz pruskich władz Bydgoszczy, za rzekome sprzyjanie powstańcom na froncie północnym internowano wszystkich mężczyzn polskiego pochodzenia. W grupie 128 obywateli znajdowali się wszyscy polscy strażacy z miasteczka. O wydarzeniach tych szeroko rozpisywała się w roku 1919 ówczesna prasa. *Dziennik Bydgoski* pisał: (...) z Rynarzewa donosi nam naoczny świadek, że miejsco-

wość ta miała możliwość poznania prawdziwej buty hakatystycznej. W ubiegłą środę o godzinie 11 urządzono tutaj alarm za pomocą trąb straży ogniowej i dzwonka policyjnego, poczym nastąpiły aresztowania Polaków – katolików, począwszy od dzieci, aż po starców, którzy zostali ulokowani na pewnej sali... zabrano także ludzi na stałe nie mieszkających w Rynarzewie, którym odebrano rowery. Ks. proboszcza, organizację i dwóch obywateli wsadzono do chlewa jako zakładników (...).¹⁴ Rzeczywistym powodem aresztowania i wywiezienia wszystkich mężczyzn był fakt bliskości Bydgoszczy i sprzyjania polskich obywateli Rynarzewa przedostawaniu się oddziałów powstańczych do Bydgoszczy, gdzie stacjonowały duże garnizony wojsk niemieckich. Losy internowanych mieszkańców, pobitych podczas transportu kolejowego do obozu jenieckiego Altdamm (obecnie Szczecin-Dąbie), opisał ówczesny konsul honorowy Polski w Szczecinie, Antoni Szuman:¹⁵ (...) w styczniu 1919 roku otrzymałem od księdza Kuratusa Kowalka z Altdamm wiadomość, że do tamtejszego obozu jeńców rosyjskich spędzono z Poznńskiego przeszło 100 ludzi z Rynarzewa. Nieomal wszyscy poranieni, dwóch w drodze zabitych. Głód i nędza wygnańców ogromna, prosi aby zorganizować pomoc (...).¹⁶

Internowanych zwolniono w kwietniu 1919 roku, po interwencji komisariatu NRL w Poznaniu u władz pruskich w Berlinie. Pomimo grożącego im wyroku śmierci związanego ze złożoną przysięgą, że po powrocie do swoich rodzinnych domów nie chwycą za broń przeciwko Niemcom, już w kwietniu 1919 roku wstąpili do Straży Ludowej i dalej angażowali się w powstańcze zmagania.

Obszary opanowane przez powstańców, do 28 czerwca 1919 roku uznane zostały za oficjalnie i formalnie przynależne do państwa polskiego. Natomiast przyznana Polsce część Pomorza oraz nie obsadzone przez powstańców skrawki Wielkopolski na południu, zachodzie i północy, opuszczone zostały przez Niemców i przejęte przez władze polskie po ratyfikowaniu traktatu. Do tego czasu toczyła się ostra walka polityczna o przyszłość tych ziem. Część niemieckich nacjonalistów dowodziła, że Polska jest ubogim i słabo gospodarczym państwem, a przy tym bardzo zafanym. Proponowali, aby z byłych prowincji Prus Wschodnich, Prus Zachodnich, Poznńskiego i Śląska utworzyć „państwo wschodnie”. Koncepcja ta jednak szybko upadła, a nowe granice polsko-niemieckie – na odcinku wielkopolskim – w zasadzie pokrywały się z linią zasięgu Powstania Wielkopolskiego 1918/1919.¹⁷

Powstańcy nie złożyli broni w 1919 roku, ale ochoczo wstępowali w szeregi nowo tworzących się w Wielkopolsce pułków, uczestniczyli w III powstaniu śląskim, w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 roku.

Pisząc o strażakach – ochotnikach, uczestniczących w niepodległościowym zrywie w latach 1918/1919, należy kilka słów poświęcić również okresowi dwudziestolecia międzywojennego, kiedy to weterani z powstańczych frontów Wielkopolski prowadzili ożywioną działalność w szeregach różnych organizacji kombatanckich. Ruch kombatancki byłych powstańców wielkopolskich w latach 20. i 30. XX wieku był jednym z najważniejszych i najbardziej dynamicznych ogniw ruchu kombatanckiego w II Rzeczypospolitej. Wielkopolscy niepodległościowcy, wojacy

i powstańcy tworzyli swoistą *społeczność powstańczą*, charakteryzującą się własnymi, często trudnymi i złożonymi problemami wewnętrznymi. *Zawsze byli ludźmi o pozytywnych zamiarach* – jak zauważa badacz tematyki Powstania Wielkopolskiego, dr Włodzimierz Lewandowski. Podkreśla on również i tę okoliczność, iż owa brać kombatancka z pogranicza polsko-niemieckiego stanowiła nie tylko swoisty fenomen w życiu politycznym, lecz była także problemem socjologicznym.¹⁸

Wśród wyróżniających się kombatanckich organizacji powstańczych II Rzeczypospolitej należy wymienić: Związek Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919, Towarzystwo Powstańców i Wojaków, Związek Powstańców Wielkopolskich 1918/1919,¹⁹ Referat Historyczny DO-KVII w Poznaniu, który w okresie dwudziestolecia międzywojennego – na podstawie swoich zasobów archiwalnych - weryfikował udział powstańców w zrywie niepodległościowym roku 1919. Organizacje te czuwały nad przygotowaniem kolejnych rocznic powstania, udzielały się w życiu społecznym i politycznym w regionie działania. Członkowie tych organizacji byli inicjatorami upamiętniania miejsc powstańczych bitew i miejsc wiecznego spoczynku poległych, poprzez stawianie obelisków i pamiątkowych pomników. Inspirowali naukowców do podejmowania badań nad przebiegiem czynu zbrojnego, którego sami byli uczestnikami.

Okres dwudziestolecia międzywojennego to również dalsza ofiarna działalność weteranów Powstania Wielkopolskiego w szeregach swoich macierzystych OSP. Jednostką OSP w Pakości w okresie tym zarządzali druhowie: ogniomistrz Franciszek Kaziński²⁰ – naczelnik (wstąpił w sze-



Żołnierze 3 pułku wielkopolskich wojsk kolejowych. Wśród nich grupa strażaków z OSP Rynarzewo w 1920 roku (ze zbiorów autora tekstu)

regi miejscowej OSP w 1927 roku) oraz Władysław Bucholz - prezes w latach 1921 – 1930, który funkcję tę przejął po druhu Janie Stranzu, pakoskim prezesie Straży Ogniowej w latach 1912-1920. Funkcję prezesa Miejskiej Straży Pożarnej miasta Kruszwicy w latach 20. XX wieku sprawował druh Roman Marcinkowski.²¹ W regionie Rogoźna cenionym działaczem był Bronisław Wysocki²² - lekarz, członek i opiekun miejscowej OSP.

Kolejnym okresem wartym – ze względu na losy strażaków - ochotników zaangażowanych w Powstanie Wielkopolskie – przywołania jest II wojna światowa, a właściwie jej dramatyczny początek. Jesień 1939 roku okazała się dla powstańców wielkopolskich 1918/1919 prawdziwym koszmarem. Za udział w powstaniu wielu spośród nich poddano egzekucjom. Tak było w przypadku druhów Adama Nowakow-

skiego²³ z OSP w Witkowie oraz Władysława Szulca²⁴ – członka OSP w Rynarzewie i Józefa Bartola – komendanta przymusowej straży pożarnej we wsi Nadkanale w dawnym powiecie szubińskim. Opis tortur i bestialskiej śmierci druhów Szulca z Rynarzewa i Bartola z Łochowa odnajdziemy na kartach książki kierownika rynarzewskiej szkoły powszechnej Jana Janakowskiego. Czytamy w niej: (...) *Tu rzuca nam się w oczy okropny widok. W pobliżu ewangelickiego zboru stoi dwóch delikwentów, wykonujących przysiady, wymachy i inne niezwykle ruchy. Twarze ich blade, nogi pod nimi się chwieją. Znać na nich wyczerpanie. Odwrócenie są do nas bokiem, więc z trudem poznaję w nich Władysława Szulca z Rynarzewa i Bartola²⁵, leśniczego z Łochowa. Za nimi ich oprawcy; trzech żołnierze i jeden cywil. Jeden z żołnierzy, miotając przekleństwa, krzyczy: „Padnij! Po-*



Członkowie Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rynarzewie w dwudziestoleciu międzywojennym. W mundurze ułańskim druh Tadeusz Adamczewski, naczelnik OSP Rynarzewo (ze zbiorów autora)

wstań!". Czekamy na swoją kolejkę. Podchodzą do nas, dając chwilę wytchnienia mdlejącym ofiarom... Oprawcy w jakiś czas potem sprzykrzyli sobie tą „niewinną zabawę”, załadowali ich do samochodu i wywieźli do Bydgoszczy, gdzie wzięło ich w swoje ręce gestapo. Tam związano im ręce drutem kolczastym i wrzucono do piwnicy, gdzie przez dwa dni pozostali bez jedzenia, bici dotkliwie po głowie i twarzy. Zemściwszy się dostatecznie, Bartola rozstrzelano, Szulca zaś, raczej do szkieletu ludzkiego podobnego, wypuszczono na wolność, którą jednak nie długo się cieszył (...).²⁶ Władysław Szulc został ponownie aresztowany i rozstrzelany w kilka tygodni – 24 listopada 1939 roku, na cmentarzu żydowskim w Żninie.

Ci, którym udało się przeczekać niemieckie nagonki, tortury i rozstrzelania, pracowali jako przymusowi pracownicy

u okolicznych rolników, oczywiście Niemców. W gronie strażaków – weteranów Powstania Wielkopolskiego swoim bohaterstwem i męstwem w okresie II wojny światowej zapisali się na kartach historii ziemi wielkopolskiej ponownie, ci, którym udało się ukryć powstańczą przeszłość. Do ich grona zaliczyć należy z pewnością druha Bronisława Czerwińskiego²⁷ z OSP w Skokach. Swoją strażacką służbę rozpoczął w roku 1911, kiedy to wraz z Brunonem Klewenhagenem²⁸ założyli polską straż pożarną w tym miasteczku. Pomimo istnienia pruskich władz, udało im się założyć w Skokach polską organizację, która nie tylko niosła pomoc potrzebującym w razie pożaru, ale również uczestniczyła w życiu społecznym miasteczka. Czerwiński został 16 listopada 1911 roku naczelnikiem nowo powstałej straży i dowódcą grupy bojowej. Organizacja



Roman Sment, ochotnik kompanii pakoskiej, sekretarz OSP Pakość
(ze zbiorów Marka Puczkarskiego z Pakości)



Franciszek Kaziński, ochotnik kompanii pakoskiej, członek OSP Pakość
(ze zbiorów Marka Puczkarskiego z Pakości)

wał wyposażenie grup bojowych w niezbędny sprzęt pożarniczy i umundurowanie, prowadził szkolenia, ćwiczenia i manewry. Najstarsza córka Czerwińskiego, Wiktoria, własnoręcznie wykonała dla strażaków ze Skoków sztandar. Sztandar ten z narażeniem własnego życia we wrześniu 1939 roku ukrył w sobie tylko znanym miejscu. Po wojnie Bronisław Czerwiński został honorowym prezesem OSP w Skokach.

Byli w szeregach strażackich również weterani Powstania Wielkopolskiego, których zmobilizowano do udziału w wojnie obronnej w 1939 roku. Taki rozkaz otrzymał w sierpniu 1939 roku m. in. naczelnik OSP w Rynarzewie – druh Tadeusz Adamczewski,²⁹ który brał udział w walkach od Chełmna aż po Bzurę. W dniu 18 września 1939 roku pod Łowem dostał się do niemieckiej niewoli i przebywał jako jeńiec wojenny w Stalagu III B (pod numerem

3410), aż do sierpnia 1940 roku, kiedy to po zwolnieniu z obozu powrócił do Rynarzewa. Pracował jako przymusowy robotnik rolny u Niemca.

Wojna i okupacja hitlerowska dopełniły miary fatalnych kolei losów powstania i jego uczestników. Wkraczając na ziemię wielkopolską, Niemcy za wszelką cenę próbowali wymazać z niej to, co było pamięcią związane z powstańczym zrywem roku 1919. Wraz z powstańcami ginęła ich historyczna spuścizna. Ofiarą hitlerowskiego barbarzyństwa padły wszystkie pomniki Powstania Wielkopolskiego, liczne książki, drogocenne archiwalia, rzadkie pamiątki i dzieła sztuki o tematyce powstańczej. Gdy Polska w latach 1944-1945 budziła się z odmetów wojny i krwawych zmagania z hitlerowskim najeźdźcą, zdawało się, że już nikt i nic nie jest w stanie przywrócić czci powstańcom i rzeczywistej rangi powstaniu. I po raz kolejny okazało się, że to wła-



Druh Władysław Szulc z OSP Rynarzewo, zamordowany za udział w Powstaniu Wielkopolskim w listopadzie 1939 roku w Żninie (ze zbiorów autora)



Leśniczy Józef Bartol, zamordowany za udział w Powstaniu Wielkopolskim na bydgoskich Bielawkach we wrześniu 1939 r. (ze zbiorów autora)

śnie już nie zawsze młodzi weterani powstańczego zrywu chwycili za łopaty i porywali swoją postawą młode pokolenie do żarliwej pracy obywatelskiej. Sprzątali gruzy na ulicach miast, gasili pożary i zabezpieczali mienie państwowe, pomagali w uruchamianiu ocalałych fabryk, warsztatów pracy, szkół i szpitali, żywo angażowali się również w odradzanie życia kulturalno-społecznego.³⁰

Do nowej rzeczywistości budziły się również OSP. Przedwojenni członkowie zwoływali swoich towarzyszy ze strażackich szeregów, by reaktywować strażackie remizy. W pierwszych latach powojennych to właśnie spora grupa strażaków – weteranów Powstania Wielkopolskiego zarządzała jednostkami OSP na terenie Wielkopolski, Pomorza i Kujaw. Przykładem może być wspomniane już wielokrotnie Rynarze-

wo, gdzie funkcję gospodarza remizy pełnił w latach powojennych Czesław Kucal,³¹ skarbnikiem był Jan Romel,³² a funkcję zastępcy naczelnika powierzono wspomnianemu już wcześniej Tadeuszowi Adamczewskiemu. Kronika OSP w Pakości na swoich kartach utrwaliła postać druha Jana Krzeszewskiego, który w latach 1945-1953 był członkiem tej jednostki i pełnił w niej funkcję hakownika.³³

W wielu powstańczych sercach, które były od lat związane ze służbą w strażackich szeregach, rodziła się myśl o powołaniu do istnienia nowych jednostek OSP. Tak stało się m. in. dzięki zaangażowaniu powstańca Nikodema Michałowskiego³⁴ we wsi Zawady, gdzie po okrzepnięciu z wojennej zawieruchy powołano do istnienia miejscową OSP. Lata powojenne były również okresem, kiedy to liczne grono



Druh Tadeusz Adamczewski, naczelnik OSP Rynarzewo w 1922 roku
(ze zbiorów autora)



Druh Czesław Kucal, gospodarz OSP Rynarzewo z Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym
(ze zbiorów autora)

strażackiej braci obchodziło swoje jubileusze służby w szeregach OSP. W 1952 roku uroczystość świętowano 25. lecie służby pożarniczej druha Kazimierza Ebla,³⁵ który od roku 1927 służył w szeregach OSP w Szubinie. Ebel przechowywał w swoim domu kopię sztandaru z 1947 roku, który chciała zarekwirować Służba Bezpieczeństwa. Niestety, nie doczekał się momentu jego przekazania ponownie do jednostki w Szubinie. Uczyniły to po jego śmierci siostry. Sztandar do dnia dzisiejszego służy OSP w Szubinie.

Niewątpliwie Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 było czynem zbrojnym o doniosłym znaczeniu historycznym. Rozstrzygnęło ono problem praw Polski do prastarych ziem nad Wartą i Notecią, położyło kres półtorawiekowemu panowaniu pruskich zaborców na tych ziemiach

i w sposób nieodwracalny zadecydowało o połączeniu Wielkopolski z Macierzą. W konsekwencji stanowiło ono ważki etap tego dziejowego procesu, którego finałem był na naszych oczach ostateczny powrót Polski na wszystkie ziemie piastowskie po granicę na Odrze i Nysie Łużyckiej. 36 Ogromną rolę w tym przywracaniu ziem wielkopolskich do Macierzy odegrali również strażacy ochotnicy – którzy licznie uczestniczyli w powstańczych bojach w latach 1918-1920. Niestety, do dnia dzisiejszego nie doczekali się oni żadnego opracowania naukowego, które ukazałoby bezpośrednio ich zasługi dla zwycięstwa sprzed 90 laty. Podkreślić należy, że tylko nieliczne grupy, uczestników zrywu powstańczego doczekały się stosownych opracowań na swój temat. Wspomnieć tu musimy choćby zasługi np. dra Jana Ma-



Drugi od lewej: powstaniec wielkopolski 1918/1919, skarbnik OSP Rynarzewo, druha Jan Romel, udekorowany brązowym medalem *Za zasługi dla pożarnictwa* w 1964 roku (ze zbiorów archiwum OSP Rynarzewo)



Kazimierz Ebel z OSP Szubin podczas wieczornicy z harcerzami Hufca im. Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Szubinie w 1959 roku; podczas uroczystości 40. lecia wybuchu powstania (ze zbiorów Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie)

jewskiego,³⁷ aptekarza z Poznania, który od lat zbiera i publikuje materiały naukowe na temat udziału w powstaniu farmaceutów i lekarzy. Opracowań naukowych w pewnym zakresie doczekało się również duchowieństwo, zaangażowane w powstańczą walkę jako kapelani lub też jako członkowie Rad Ludowych czy współorganizatorzy powstańczych oddziałów i pierwszych władz polskich w miastach i gminach wiejskich Wielkopolski.

Jedynym w naszych czasach pozytywnym zaakcentowaniem uczestnictwa w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 strażaków – ochotników jest uhonorowanie postaci generała Stanisława Taczaka.³⁸ Został on wybrany na patrona strażaków - ochotników z Wielkopolski, zrzeszonych pod sztandarem Zarządu Oddziału Wojewódzkiego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP w Poznaniu. To właśnie dla podkreślenia zasług generała Taczaka w Powstaniu Wielkopolskim oraz jego przynależności do strażackiej braci, wielkopolscy ochotnicy postanowili uczcić jego pamięć nadając swojemu oddziałowi jego imię.

Odrębnym zagadnieniem związanym z udziałem w powstaniu są zawsze ustalenia dotyczące poległych i zmarłych z ran odniesionych w czasie walki podczas pobytu w szpitalach wojskowych. Badacze wymieniają liczbę 2256 ofiar powstania (najnowsze badania). Trudno jest jednoznacznie określić liczbę poległych powstańców z grona strażackiego, bo żadne źródło nie określa grupy społecznej, z której wywodziły się ofiary śmiertelne. Wprawdzie już w 1936 roku powstała pierwsza oficjalna lista strat uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 autorstwa Tadeusza Jabłońskiego,³⁹ ale nie zawiera ona – poza miejscem urodzenia,



Generał Stanisław Taczak, głównodowodzący Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, działacz Związku OSP RP, patron Oddziału Zarządu Wojewódzkiego ZOSP RP w Poznaniu

stopniem wojskowym, miejscem zgonu i jego datą – konkretnych informacji, np. o zawodzie lub funkcjach społecznych piastowanych do chwili zmagania na frontach powstańczych. Z okazji 90. rocznicy wybuchu powstania opracowana została nowa lista strat uczestników Powstania Wielkopolskiego. Jej stworzeniem zajęli się poznańscy naukowcy - prof. Wiesław Olszewski i dr Łukasz Jastrząb, wraz z członkami Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, które kultywuje tradycje uczestników powstania na terenie Wielkopolski, Pomorza i Kujaw oraz Ziemi Lubuskiej. Ta wznowiona i uzupełniona lista strat z okresu powstania nie zawiera, tak jak poprzednie opracowania, określenia przy-

należności osób biorących bezpośredni udział w powstaniu do danych grup społecznych. Przed nami więc ogrom pracy, dokumentującej udział naszych strażackich poprzedników w tym chwalebnym czynie zbrojnym, jaki przed 90 laty miał miejsce na ziemiach Wielkopolski.

Jestem przekonany, że takie opracowanie – potwierdzone rzetelnymi badaniami historycznymi – należy się tej przecież bądź co bądź licznej grupie społecznej, która zawsze stała na warcie, nie tylko wtedy gdy potrzeba było walczyć z pożarami i klęskami żywiołowymi, ale również wtedy, gdy Ojczyzna wzywała swoich synów do jej obrony.

Przypisy:

1. G. Łukomski, B. Polak. *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Działania bojowe – aspekty wojskowe, kalendarium*”. Koszalin-Warszawa 1995.

2. M. Olszewski. *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919*. Poznań 1963.

3. Kazimierz Tomaszewski (1881-1938) – organista, burmistrz Rynarzewa, działacz społeczny i narodowościowy, prezes powiatowy ZOSP RP w Szubinie. Był organizatorem Powstania Wielkopolskiego na terenie Rynarzewa i powiatu szubińskiego. W styczniu 1919 roku został internowany do obozu jenieckiego w Altdammie (Szczecin-Dąbie). Po powrocie z internowania został wybrany na burmistrza Rynarzewa, którym zarządzał do roku 1934, kiedy to po 635 latach miasteczko utraciło prawa miejskie. W latach 1934-1938 był wójtem gminy wiejskiej Samokłęski Małe w powiecie szubińskim. W roku 1924 powołał w miasteczku do istnienia Towarzystwo Powstańców i Wojaków, obejmując w nim funkcję prezesa. Był komendantem, a później prezesem OSP Rynarzewo. Piastował funkcję prezesa Zarządu Powiatowego Związku OSP RP w Szubinie. Odznaczony

został m. in. Srebrnym Krzyżem Zasług RP. Zmarł w dniu 13 października 1938 roku w Rynarzewie, gdzie został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. P. Adamczewski. [w:] *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Tom I. Poznań 2005.

4. S. Kubiak, F. Łozowski. *Rady Robotniczo-Żołnierskie w Wielkopolsce 1918/1919*. Poznań 1959.

5. B. Polak. *Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu 3-5 grudnia 1918 roku. Spis delegatów wszystkich dzielnic zaboru pruskiego wybranych na Polski Sejm dzielnicowy do Poznania*. Koszalin 1999.

6. Władysław Bucholz – piekarz, prezes Straży Ogniowej w Pakości (1921-1930), prezes pakoskiego „Sokoła”, członek Rady Ludowej, działacz niepodległościowy. M. Puczkarski-strona internetowa kompanii pakoskiej. 2007.

7. Ludwik Stroiński (1865-1937) – budowniczy, działacz niepodległościowy. Po ukończeniu szkoły zawodowej, w 1892 roku przeniósł się z Lisewa Kościelnego do Pakości. Tutaj przed rokiem 1900 został wybrany na prezesa miejscowej Straży Ogniowej. Jednocześnie z prowadzeniem zakładu rzemieślniczego aktywnie uczestniczył w życiu społecznym i kulturalnym miasta. Był członkiem Rady Miejskiej, ławnikiem magistratu, współzałożycielem Banku Ludowego w Pakości, przed budynkiem którego 8 stycznia 1919 roku składali przysięgę żołnierze – ochotnicy z kompanii pakoskiej wyruszający na front północny Powstania Wielkopolskiego. Z jego inicjatywy założono spółdzielnię „Rolnik” i pakoski „Bazar”. Był członkiem honorowym pakoskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Przewodniczył Radzie Ludowej, która w listopadzie 1918 roku powołana została przez mieszkańców Pakości w celu przejęcia władzy polskiej w miasteczku. Zmarł w dniu 7 marca 1937 roku w Pakości. H. Łada. *Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919*. Pakość 1978.

8. A. Czubiński. *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Geneza-Charakter-Znaczenie*. Poznań 1988.

9. A. Czubiński. Z. Grot. B. Miśkiewicz. *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919. Zarys dziejów*. Warszawa-Poznań 1983.

10. G. Łukomski. B. Polak. *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919. Działania bojowe-aspekty polityczne-kalendarium*. Koszalin-Warszawa 1995.

11. Archiwum OSP Kcynia, OSP Barcin. *Kroniki Strażackie*.

12. J. Marosz. *Kcynia w powstaniu wielkopolskim 1918/1919. Relacje powstańców*. Kcynia 2004.

13. J. Szaflik. *Dzieje ochotniczych Straży Pożarnych w Polsce*. Warszawa 2005.

14. *Dziennik Bydgoski*. nr 50 z 25 lutego 1919 roku.

15. A. Szuman. *Na usługach powstania wielkopolskiego. W Szczecinie 1919*. Część II. Poznań 1935.

16. A. Szuman. *ibidem*.

17. A. Czubiński. Z. Grot. B. Miśkiewicz. *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919. Zarys dziejów*. Poznań 1983.

18. *Niemcy a Powstanie Wielkopolskie 1918/1919*. Materiały z VIII Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego. Koszalin 1994.

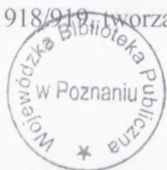
19. Związek Powstańców Wielkopolskich powstał w 1937 roku. Wywodził się z założonego 30 maja 1928 roku prostanacyjnego Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919, który pod koniec roku 1928, z inicjatywy Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, wszedł w skład Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych RP. W 1932 roku Związek został zlikwidowany, a na jego miejsce utworzono Związek Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919, zrzeszający głównie byłych powstańców wielkopolskich. Na czele Związku stanął generał Stanisław Taczak. W 1937 roku Związek połączył się z Towarzystwem Powstańców Wielkopolskich 1918/1919, tworząc ZPW. Liczebność

ZPW w roku 1939 wynosiła 30 200 członków, a jego działalność przerwała II wojna światowa. Po wojnie ZPW istniał w latach 1946-1949. M. Czajka. w: *Encyklopedia Historii II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1999.

20. Franciszek Kaziński (1896 – 1981) strolarz – ochotnik kompanii pakoskiej 1918/1919. *Kronika OSP Pakość*.

21. Roman Marcinkowski (1874 – 1829) – aptekarz, powstaniec – działacz społeczny. Po ukończeniu poznańskiego Gimnazjum Marii Magdaleny, studiował farmację na Uniwersytecie w Berlinie, gdzie w roku 1898 otrzymał dyplom aptekarza. W 1905 roku, po uzyskaniu odpowiednich kwalifikacji zawodowych, nabył aptekę w Kruszwicy. Był członkiem i współzałożycielem Rady Nadzorczej Banku Ludowego, radnym miejskim, członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W czasie walk powstańczych pod Kruszwicą i Inowrocławiem bezinteresownie zaopatrywał szpitale polowe w leki i sam wyposażył wóz sanitarny. Zmarł w Kruszwicy w dniu 13 lipca 1929 roku. J. Majewski. w: *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Tom I. Poznań 2005.

22. Bronisław Wysocki (1863- 1931) – lekarz, powstaniec, działacz społeczny i niepodległościowy. Urodził się pod Koronowem w dniu 14 kwietnia 1863 roku. Po uzyskaniu dyplomu lekarskiego na studiach w Berlinie i Gryfii, zamieszkał w Rogoźnie, gdzie przez 42 lata podejmował się leczenia mieszkańców miasteczka. Piastował funkcje przewodniczącego miejscowej Rady Miejskiej, w 1906 roku był współzałożycielem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, był członkiem Banku Ludowego oraz prezesem Bractwa Kurkowego. W przededniu wybuchu powstania stanął na czele miejscowej Rady Ludowej. Po zakończeniu walk powstańczych był założycielem Związku Powstańców Wielkopolskich w Rogoźnie. Odznaczony m. in. krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, zmarł tragicznie w 1931 roku. A. Pilarska. w: *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Po-*



wstania Wielkopolskiego 1918/1919. Tom I. Poznań 2005.

23. Adam Nowakowski (08.11.1901-15.01.1940) – powstaniec wielkopolski zamordowany przez gestapo po aresztowaniu w Witkowie w dniu 15 stycznia 1940 roku. Archiwum OSP Witkowo. Kronika Strażacka.

24. Władysław Szulc (1888-1939) – rzeźnik, członek Straży Ludowej. Podczas I wojny światowej służył w stopniu sierżanta w armii pruskiej. Wykorzystując zawieruchę polityczną w Niemczech ucieka do rodzinnego Rynarzewa, gdzie wstępuje do Straży Ludowej. Internowany wraz z mieszkańcami miasteczka w styczniu 1919 roku do obozu jenieckiego Altdamm (Szczecin-Dąbie), zostaje w czasie podróży dotkliwie podbity za to, że miał na sobie płaszcz od munduru niemieckiego żołnierza z pagonami sierżanta armii pruskiej. Po powstaniu zostaje radnym miejskim, należy do Towarzystwa Powstańców i Wojaków, gdzie został chorążym sztandaru tego koła. Był członkiem wspierającym OSP Rynarzewo. We wrześniu 1939 roku po kilkakrotnym aresztowaniu, torturach został rozstrzelany w dniu 24 listopada 1939 roku w Żninie. Odznaczony był m. in. Medalem Niepodległości, medalem *Polska Swemu Obrońcy 1918-1920*, Medalem Wędrownym miasta Rynarzewa, Medalem Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Po wojnie ekshumowany i pochowany na cmentarzu w Rynarzewie – jako ofiara II wojny światowej – obok mogiły powstańców z roku 1919. P. Adamczewski. *Obóz jeniecki Altdamm – miejsce internowania polskich mieszkańców Rynarzewa w 1919 roku. w: Powstanie Wielkopolskie na Pałukach i Krajnie*. Szubin 2006.

25. Józef Bartol (1889-1939) – powstaniec wielkopolski, leśniczy leśnictwa Łochowo pod Bydgoszczą. Urodził się 17.01.1889 roku w Chłudowie w powiecie poznańskim. W okresie powstania służył w służbach medycznych. W 1924 roku objął stanowisko leśniczego w leśnictwie Nadkanale, w dawnym powiecie szubińskim. Został członkiem koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rynarzewie, gdzie

pełnił funkcję komendanta. W 1932 roku został leśniczym w Łochowie w powiecie bydgoskim. Wstąpił do Towarzystwa Powstańców i Wojaków z terenu powiatu bydgoskiego, był komendantem tej organizacji. Po wkroczeniu Niemców do Polski we wrześniu 1939 roku, poszukiwany przez gestapo, za podżeganie ludności polskiej powiatu bydgoskiego do mordowania miejscowych Niemców na przełomie sierpnia i września 1939 roku. Aresztowany w Rynarzewie 13 września 1939 roku, dwa dni później został rozstrzelany na bydgoskich Bielawkach i pochowany w zbiorowej mogile. *Leksykon Leśników i Kombatantów II wojny światowej*. Toruń 2003, zbiory własne autora tekstu.

26. J. Jankowski. *Swastyka nad Szubinem*. Poznań 1961.

27. Bronisław Czerwiński (187-1966) – powstaniec wielkopolski. Wykształcenie zdobywa w berlińskiej szkole inżynierjino-technicznej. Przed I wojną światową jako budowniczy stawia nowe budynki dworców kolejowych i nowe mosty, remontuje linie kolejowe i wiadukty. W 1907 roku był współzałożycielem w Skokach Towarzystwa Przemysłowców. W okresie I wojny światowej przymusowo wcielony, służy w armii pruskiej. Po dezercji z armii wstępuje ochotniczo w szeregi powstańców i bierze udział w odbiciu z rąk niemieckich strategicznych punktów w Skokach (magistrat, poczta, dworzec kolejowy). W okresie dwudziestolecia czynnie uczestniczy w życiu społecznym Skoków, działa w wielu organizacjach społecznych m. in. w Radzie Szkoły, LOPP, Centralnej Kasie Kredytu Bezprocentowego, Bractwie Kurkowym. Odznaczony wielokrotnie za swoją działalność na niwie pożarnictwa m. in. medalami *Za zasługi dla Pożarnictwa*, Medalem X. lecia Odzyskanej Niepodległości, brązowym medalem *Za długoletnią służbę*. Zmarł 9 października 1966 roku w Skokach. K. Jachna. w: *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Tom I. Poznań 2005.

28. Brunon Klewenhagen (1882-1940) – powstaniec wielkopolski. Z zawodu był mi-

strzem kołodziejским. W I wojnie światowej uczestniczył jako kanonier w armii austriackiej. W powstaniu ochotniczo służył w szeregach wyzwalających Skoki i okolice. W okresie międzywojennym był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków. W latach 1911-1939 służył w szeregach miejscowej OSP. Od 3 września 1939 roku z bronią w ręku walczył pod Kłeckiem i Gniezmem pod dowództwem kapelana majora ks. Michała Zabłockiego. Po powrocie do Skoków zostaje aresztowany przez gestapo i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau II, gdzie zostaje zamordowany 14 grudnia 1940 roku. K. Jachna. w: *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Tom I. Poznań 2005.

29. Tadeusz Adamczewski (1902-1979) – mistrz siodlarski, członek Straży Ludowej, sierżant WP. Zawodu siodlarza wyuczył się po swoim ojcu Wincentym, z którym prowadził w Rynarzewie warsztat siodlarski. Od 1 stycznia 1919 roku brał udział w obronie miasteczka, w samorządnym oddziale powołanym do walki przez ks. M. Buławskiego i K. Tomaszewskiego. W połowie stycznia 1919 roku dostaje się do niewoli i zostaje internowany do Altdammu (Szczecin-Dąbie), skąd powraca w kwietniu 1919 roku i ponownie bierze udział w powstańczych zmaganiach na froncie północnym pod Szubinem i Rynarzewem. W latach 1923-1925 odbywa czynną służbę wojskową w 16 pułku ułanów wielkopolskich. W 1932 roku był jednym ze współinicjatorów przekształcenia miejscowej Straży Ogniowej w Ochotniczą Straż Pożarną w Rynarzewie, w której wkrótce zostaje naczelnikiem. Odznaczony m. in. Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, zmarł w 1979 roku w Rynarzewie. P. Adamczewski. w: *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Tom I. Poznań 2005. Archiwum OSP Rynarzewo, Kronika Strażacka 1932-2001.

30. M. Olszewski. *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919*. Poznań 1963.

31. Czesław Kucal (1903-1973) – jeńiec obozu w Altdamm, żołnierz 8 pułku strzelców konnych. Z zawodu był tak jak jego ojciec i dziadek kowalem. W styczniu 1919 roku wstąpił w szeregi samorządowego oddziału powstańczego, który uformowali polscy mieszkańcy Rynarzewa. Następnie – wraz ze 120 mężczyznami z miasteczka, został internowany do obozu jenieckiego Altdamm (Szczecin-Dąbie). Po powrocie w kwietniu 1919 roku ponownie wstępuje w szeregi powstańcze. W 1935 roku przejmuje po ojcu warsztat kowalski w Rynarzewie. W latach 30-tych wstąpił do OSP Rynarzewo, gdzie został obdarzony zaufaniem i powierzono mu funkcję gospodarza. W okresie II wojny uniknął rozstrzelania za udział w powstaniu. Po wojnie był współzałożycielem Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w Rynarzewie. Odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Bydgoszczy w dniu 19 października 1973 roku. Archiwum ZKRP i BWP Oddział w Bydgoszczy.teczka osobowa Cz. Kucala, sygn., 51/4192; Archiwum OSP Rynarzewo. Kronika Strażacka 1932-2001.

32. Jan Romel (1891-1975) – działacz społeczny, podoficer WP. Urodził się w Panigrodzu koło Kcyni. Podczas I wojny światowej służył w armii pruskiej, z której zdezerterował podczas zawieruchy politycznej w Niemczech w 1918 roku. Wstąpił w szeregi oddziału powstańczego w Rynarzewie na początku stycznia 1919 roku. Walczył o wyzwolenie miasteczka, aż do chwili internowania do obozu jenieckiego Altdamm (Szczecin-Dąbie). Po powrocie z obozu wstąpił w szeregi Straży Ludowej. W okresie międzywojennym był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków, radnym miejskim w Rynarzewie. W 1932 roku był jednym z inicjatorów przekształcenia Straży Ogniowej miasta Rynarzewa w OSP Rynarzewo. W okresie okupacji pracował jako robotnik leśny. Należał do ZboWiD-u. Odznaczony był m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, złotym, srebrnym i brązowym medalem *Za za-*

ślugi dla Pożarnictwa. Zmarł w Rynarzewie 2 lipca 1975 roku. Archiwum ZKRP i BWP Oddział w Bydgoszczy. teczka osobowa J. Romla, sygn., 2099; Archiwum OSP Rynarzewo. Kronika Strażacka 1932-2001.

33. Archiwum OSP Pakość. Kronika Strażacka.

34. Nikodem Michałowski (1896-1987) – z zawodu był rzeźnikiem. Podczas I wojny światowej służył w pruskiej armii w stopniu szeregowca. Po wybuchu powstania, na początku 1919 roku został wcielony do 3 kompanii I batalionu 10 pułku strzelców wielkopolskich i walczył na froncie powstańczym pod Kępnem. Po zakończeniu powstania w 1920 roku walczył przeciwko Ukraińcom. Dostał się do niewoli, gdzie pracował jako rzeźnik. W 1936 roku przeniósł się do Gdyni, gdzie był magazynierem. W czasie okupacji pracował w gdyńskiej stoczni jako robotnik. W roku 1958 przeniósł się do Zawad w gminie Ryczywół i tam działał społecznie m. in. w szeregach założonej przez siebie OSP, aż do swojej śmierci w dniu 25 maja 1987 roku. R. Zimny, w: *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Tom I. Poznań 2005.

35. Kazimierz Ebel (1876-1967) – powstaniec wielkopolski, mistrz kołodziejski. W latach I wojny światowej służył w armii pruskiej w 2 batalionie saperów w Szczecinie. 2 stycznia 1919 roku, kiedy miał powrócić z przepustki do wojska, zastał w Szubinie przygotowania do wyzwolenia miasta z rąk niemieckich. Ochoczo wstąpił w szeregi tworzącej się kompanii szubińskiej. Brał udział w przejęciu władzy w mieście i oswobodzeniu głównych obiektów strategicznych (magistrat, poczta, dworzec kolejowy). W okresie międzywojennym był członkiem szubińskiego koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Odznaczony m. in. Odznaką *Powstańcowi Broni*. Po wojnie prowadził warsztat kołodziejski, pracował w szubińskiej słodowni oraz zajmował się – jako domokrażca – handlem różnymi towarami. Zmarł w 1967

roku. K. Czechowska. Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie. Maszynopis 2005.

36. M. Olszewski. *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919*. Poznań 1963.

37. J. Majewski. *Zoapatrzanie medyczo-sanitarne w powstaniu wielkopolskim i udział w nim farmaceutów*. Poznań 1998.

38. Stanisław Taczak (1874-1960) – głównodowodzący Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, generał brygady WP, działacz strażacki. Urodził się 8 kwietnia 1874 roku w osadzie Mieszków koło Jarocina. Po ukończeniu miejscowej szkoły ludowej, w 1884 roku naukę kontynuował w gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim. W 1893 roku zapisał się na Akademię Górniczą we Freibergu (Saksonia), gdzie w 1897 roku otrzymał tytuł inżyniera hutnika, a dwa lata później inżyniera dyplomowanego. Po odbyciu służby wojskowej w 155 pułku piechoty w Ostrowie Wielkopolskim i odbyciu kursu aspirantów oficerskich, został mianowany ppor. piechoty. Następnie pracował jako naukowiec w renowowanej Politechnice Berlińskiej. W 1915 roku został skierowany na front rosyjski, gdzie uczestniczył w wielu walkach. W listopadzie roku 1918 aktywnie włączył się w organizowanie Wojska Polskiego. Podczas wyjazdu do Berlina dla zabezpieczenia rodziny na wypadek zaistniałych sytuacji w Niemczech, w drodze powrotnej znalazł się w Poznaniu, gdzie 27 grudnia 1918 roku wybuchło powstanie. Po rozmowach z Wojciechem Korfantym z Komisariatu NRL, Taczak stał się głównodowodzącym Powstaniem Wielkopolskim. Funkcję tę sprawował do dnia 16 stycznia 1919 roku, kiedy to dowodzenie przekazał generałowi Józefowi Dowbór-Muśnickiemu. Taczak zaczynał dowodzenie dosłownie od zera, bez znajomości terenu, bez odpowiedniej kadry oficerskiej, bez zorganizowanych służb. Opracował wówczas zadania dla Dowództwa Głównego, wydawał rozkazy dzienne i wewnętrzne, instrukcje taktyczne. W październiku 1919 roku powołany został do Warszawy, do Ministerstwa Spraw Wojskowych na przewodniczącego Komisji

Weryfikacyjnej. W latach 1920 – 1921 walczył w wojnie polsko – bolszewickiej oraz na froncie litewsko – białoruskim. W uznaniu zasług na tych frontach otrzymał w roku 1921 stopień generała WP. W dniu 28 listopada 1930 roku – jako dowódca Okręgu Korpusu nr II w Lublinie – zostaje przeniesiony w 56 roku życia do rezerwy. Generał Stanisław Taczak był również aktywnym działaczem strażackim w Polsce. Na początku 1930 roku wybrany został na prezesa Wielkopolskiego Związku Straży Pożarnych RP, a w 1934 roku został wiceprezesem Zarządu Głównego Związku Straży Pożarnych i funkcję tę pełnił do wybuchu II wojny światowej. Jako prezes poznańskich strażaków był bardzo aktywny, raz w tygodniu urzędował w biurze Zarządu, załatwiał sprawy bieżące, przyjmował delegatów i przedstawicieli, szczególnie strażaków – ochotników. Osobiście uczestniczył w licznych zjazdach, zawodach i uroczystościach, występując często w mundurze strażackim. Szczególną uwagę przywiązywał do ceremoniału, nakazując - podczas defilad, zawodów i innych imprez - występowanie według wzorów wojskowych. Wizytował strażnice, brał udział w szkoleniach, a przede wszystkim był gorącym orędownikiem wprowadzenia jako instruktorów zawodowych oficerów przy Zarządach Powiatowych Straży Pożarnych. II wojnę światową Taczak spędził w oflagach dla jeńców wojskowych, gdzie podupadł na zdrowiu. Po zakończeniu wojny zamieszkał w Janikowie koło Inowrocławia. Zapomniany przez władze ludowe w latach 1949-1956 żył bardzo skromnie. Ogromnym ciosem dla niego była śmierć żony oraz zakaz uczest-

nictwa w strażackim mundurze w strażackich spotkaniach. W roku 1959 przeniósł się do córki do Malborka gdzie umarł 2 marca 1960 roku. Zgodnie z ostatnią wolą, dopiero w roku 1988, spoczął w swoim ukochanym Poznaniu, wśród wielu powstańców wielkopolskich z tego miasta. Odznaczony był m. in. Krzyżem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski III kl., francuskim Orderem Legii Honorowej. B. Polak. w: *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918/1919*. Poznań 2002.; B. Polak. *General Stanisław Taczak 1874-1960*. Poznań 1988.

39. T. Jabłoński. *Lista strat Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Warszawa 1936.

Autor jest członkiem ZG TPPW w Poznaniu, wiceprezesem i sekretarzem Zarządu Oddziału Kujawsko – Pomorskiego TPPW w Bydgoszczy, prezesem koła TPPW w Szubinie

Powrót Generała

Ostatnie życzenie zmarłego generała Stanisława Taczaka, pierwszego głównodowodzącego Powstaniem Wielkopolskim na przełomie lat 1918 – 1919, spełniło się po 28 latach.

Generał Stanisław Taczak, zmarł w wieku niespełna 86 lat, 2 marca 1960 roku, w Malborku i tam został pochowany. Po śmierci śp. Generała prasa pisała: *Teraz odszedł i spoczął tam, gdzie nad zamkiem Wielkich Mistrzów, powiewa polski Sztandar. Lecz Poznań pamięta o Tobie generale i Poznań zaprosi Cię do siebie, raz jeszcze, tak jak wtedy w grudniu 1918 roku, zaprosi Cię abyś spoczął na wzgórzu św. Wojciecha na przygotowywanym się cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan. Tam jest miejsce dla pierwszego dowódcy Powstania Wielkopolskiego*¹. Od tamtego pamiętnego dnia różne środowiska występowały z inicjatywą przeniesienia prochów zmarłego Generała z Malborka do Poznania. Zabiegali o to weterani powstania i środowiska kombatanckie ZBOWiD-u, w tym z dzielnicy Poznań-Grunwald w 1960 roku, a z dzielnicy Poznań-Jeżyce w 1970 roku. W imieniu Związku Rodzin Powstańców Wielkopolskich 1918/19 z podobną inicjatywą występowała, w roku 1961, jego przewodnicząca – Stefania Szyfter. Osobiście wielokrotnie występowała o to Aleksandra – córka Generała, podobnie jego syn Stanisław (junior) i wnuk Jerzy Gogońkiewicz oraz brat poległego powstańca Józefa Mertka.

W kolejnych latach stosowne działania podejmował także red. Tadeusz Jankowski tygodnika „Za i przeciw”. W maju 1982 roku Miejski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Poznaniu przyjął długoterminowy program, który między innymi uwzględniał sprowadzenie w swoim czasie prochów generała Stanisława Taczaka do Poznania. Uczestnicy VI Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Powstania Wielkopolskiego 1918/19 w Kościanie w 1984 roku, w czasie obrad jednomyślnie przyjęli – zgłoszony przez weteranów Powstania Wielkopolskiego: mjr. w st. spocz. Kazimierza Nieżychońskiego i ppłk. Mieczysława Kurczewskiego – przewodzącego warszawskiemu środowisku weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918/19 – apel o przeniesienie prochów gen. Stanisława Taczaka z Malborka do Poznania. Podpisali się pod nim: prof. dr hab. Zdzisław Grot, prof. dr hab. Antoni Czubiński, doc. dr hab. Józef Borkowski, dr Bogusław Polak, dr Ludwik Gomolec – reprezentujący jednocześnie ZBOWiD i Towarzystwo Miłośników Miasta Poznania, gość honorowy – rotm. w st. spocz. Stanisław Taczak (junior) oraz wielu innych uczestników konferencji². W powyższej sprawie wielokrotnie interweniował u władz – (wówczas doktor), obecnie prof. zw. dr hab. Bogusław Polak – spotykał się także z kierownictwem Zarządu Okręgowego, a po reorganizacji z Zarządem Wojewódzkim ZBOWiD w Poznaniu.

Według zasłyszanych relacji od szeregu lat także kierownictwa Krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918/19 oraz Zarządu Wojewódzkiego ZBOWiD-u rozważały możliwość sprowadzenia szczątków generała Stanisława Taczaka do Poznania. Mimo to realizacja tego przedsięwzięcia z przyczyn obiektywnych przesuwiała się na kolejne lata. W pierwszych miesiącach 1988 roku ponownie doszło do kolejnych spotkań dra (obecnie prof. zw. dr hab.) Bogusława Polaka i Jerzego Gogołkiewicza z kierownictwem Zarządu Wojewódzkiego ZBOWiD w Poznaniu, w sprawie spełnienia ostatecznego życzenia generała Stanisława Taczaka, aby zostać pochowanym w ukochanym Poznaniu. Interwencje wymienionych osób nie były odosobnione. Podobne głosy dochodziły także z wielu środowisk. Idea sprowadzenia prochów Generała znalazła pełne poparcie ze strony Społecznego Komitetu Organizacyjnego Obchodów 70. rocznicy Powstania Wielkopolskiego 1918/19, który dla zrealizowania tego przedsięwzięcia powołał trzyosobową „pełnomocną delegację mediacyjną” w składzie: Marian Jakubowicz, Czesław Knoll i Stanisław Piotrowicz. Delegacja została upoważniona do przeprowadzenia stosownych rozmów z władzami politycznymi, wojskowymi i administracyjnymi województwa i miasta Poznania oraz województwa elbląskiego i z rodziną Generała. Przychylna opinia władz poznańskich była warunkiem kontynuowania rozmów z władzami województwa elbląskiego w sprawie wyrażenia zgody na ekshumację szczątków Generała pochowanego w 1960 r. w Malborku i przeniesienia jego prochów do Poznania. Dla zrealizowania tego przedsięwzięcia w bezpośrednich roz-

mowach z władzami województwa elbląskiego, delegacja wykorzystwała wszystkie możliwe argumenty. Pozytywna decyzja władz elbląskich pozwoliła na kontynuowanie rozmów z wnukiem Generała, mgr. inż. arch. Jerzym Gogolkiewiczem – reprezentantem rodziny – co do ustalenia terminów ekshumacji i sprowadzenia prochów Generała do Poznania, miejsca wiecznego spoczynku, ceremonii pogrzebowej – zgodnej z wojskowym ceremoniałem itd. Rozmowy przebiegały w atmosferze wzajemnego zrozumienia. W ich trakcie ustalono wstępny termin sprowadzenia prochów Generała z Malborka do Poznania, na dzień 30 listopada 1988 roku. Przyjęte ustalenia stworzyły możliwość wystąpienia do dowództwa Garnizonu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, o przetransportowanie śmigłowcem ciała Generała z Malborka do Poznania i zapewnienie ceremoniału pogrzebowego zgodnego z wojskowym ceremoniałem oraz pochówek przy udziale wojskowego kapelana. Wystąpiono też do władz cywilnych o wyrażenie zgody na złożenie szczątków Generała na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan, na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu. Pozytywne decyzje władz wojskowych i cywilnych, poparcie ze strony czynników politycznych i akceptacja rodziny Generała, pozwoliły na podjęcie prac organizacyjno-technicznych, zapewniających dotrzymanie ustalonego terminu.

Tak więc ostatnia wola Generała, zaczęła się spełniać po 28 latach.

W dniu 30 listopada 1988 roku nastąpił wreszcie ten długo oczekiwany moment. Pogoda – jak na warunki późnej jesieni – dopisała, była bezchmurna, bezwietrzna i utrzymywała się temperatura plusowa. To niewątpliwie ułatwiło przelot transporto-

wego śmigłowca Mi-8 z prochami Generała z Malborka do Poznania. Społeczność zgromadzona na poznańskiej Cytadeli przybyła znacznie wcześniej i z dużą atencją oczekiwała na przylot śmigłowca. Na lądowisku oczekiwali³: podkomendni Generała – weterani Powstania Wielkopolskiego, m. in. – ppłk Michał Lorkiewicz, por. Wojciech Gziel, kpt. Andrzej Mazurek, por. Brunon Modrzyk, por. Mieczysław Budziszewski, kpt. Marian Spychalski i por. Tadeusz Wesołowski, a także członkowie Społecznego Komitetu Organizacyjnego Obchodów 70. rocznicy Powstania Wielkopolskiego, dowódca Garnizonu Poznań – gen. bryg. Józef Tenerowicz oraz komendant Garnizonu – płk Stefan Olenderek i jego zastępca – mjr (obecnie płk w st. spocz.) Andrzej Cybulski, dowódca jednostki wojskowej, nr 2452, im. Powstańców Wielkopolskich 1918/19 – ppłk dypl. pil. (obecnie płk) Józef Gruca, ksiądz płk Marian Sternik – proboszcz poznańskiego Kościoła Garnizonowego WP pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, Prezydent Miasta Poznania – Andrzej Wituski, Jan Stryjski – dyrektor Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego, Andrzej Goćwiński – dyrektor Wydziału Kultury i Sztuki m. Poznania, Stefan Barłóg – wicekurator Oświaty i Wychowania, Włodzimierz Warchalewski – komendant Wielkopolskiej Chorągwi ZHP im. Powstańców Wielkopolskich 1918/19, liczne poczty sztandarowe, w tym historyczny sztandar Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/19 w Opalenicy, z 1922 roku⁴ oraz sztandary szkół mających za patronów Powstańców Wielkopolskich 1918/19, liczne rzesze młodzieży, w tym harcerzy i mieszkańcy Poznania. Szczególny wymiar ceremonii nadała

kompania i asysta honorowa, wystawiona przez jednostkę Wojsk Lotniczych im. Powstańców Wielkopolskich 1918/19 z Krzesin i Reprezentacyjna Orkiestra Wojsk Lotniczych w Poznaniu, pod batutą kapelmistrza mjra (obecnie płk w st. spocz.) Lechośława Wilka. *Z gościnnej ziemi malborskiej przyjmujemy prochy wiernego Syna ziemi wielkopolskiej, generała Stanisława Taczaka, żołnierza i pierwszego dowódcy Powstania Wielkopolskiego 1918/19, który dla tej ziemi żył i walczył o wolność i niepodległość Ojczyzny. Cześć Jego Pamięci*⁶.

Po wypowiedzeniu tych słów (o godzinie 14.55), szum pracy silników oznajmił wylądowanie na poznańskiej Cytadeli transportowego śmigłowca Mi-8, pilotowanego przez kpt. pilota Rafała Ziurkowskiego i mjr. pilota Janusza Gerlacha. Silniki zamilkły, trumna z prochami Generała, przepasana barwami narodowymi, została wyniesiona przez honorową asystę wojsk lotniczych. Kompania honorowa prezentowała broń. Zaległa głęboka cisza, a po chwili rozległ się głos Dzwonów Pokoju i trumna spoczęła na lawecie armatniej. Kapelan WP, ks. płk Marian Sternik, odmówił krótką modlitwę nad trumną Generała. Następnie, po komendach dowódcy Kompanii Honorowej WP i przy dźwiękach marsza żałobnego, ruszył kondukt żałobny. W ostatniej drodze Generałowi towarzyszyli asysta honorowa wystawiona przez jednostkę wojskową im. Powstańców Wielkopolskich 1918/19 oraz kompania honorowa i Reprezentacyjna Orkiestra Wojsk Lotniczych w Poznaniu, ks. kapelan WP, liczne poczty sztandarowe organizacji kombatanckich, młodzieżowych, zakładów pracy i szkół mających za patrona Powstańców Wielkopolskich 1918/19, dele-



Delegacja Krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1819/1919 przy grobie gen. Stanisława Taczaka

gacje z wieńcami i kwiatami. W zwartym szyku za trumną kroczyli: najbliższa rodzina Generała, jego wnuk – Jerzy Gogołkiewicz z Sopotu, synowa Maria Taczak z Warszawy oraz wnuk brata Włodzimierza Taczaka z Poznania, a dalej – dowódca Garnizonu, jego komendant i zastępca, weterani Powstania Wielkopolskiego 1918/19, Prezydent Miasta Poznania, członkowie Społecznego Komitetu Organizacyjnego Obchodów 70. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Konduktowi towarzyszyli także przedstawiciele instytucji, młodzieży, harcerze oraz tłumnie ze-

brani poznaniacy. Prochy Generała przewieziono ulicami Armii Poznań i al. Niepodległości (poprzednio al. Stalingradzka) na Wzgórze św. Wojciecha. Zbliżał się zmierzch, gdy kondukt zatrzymał się przed bramą Cmentarza Zasłużonych Wielkopolan. Trumnę przeniesiono z pełnymi honorami wojskowymi na miejsce wiecznego spoczynku, na poznańską Skałkę – miejsce spoczynku Zasłużonych Wielkopolan. Nad grobem modlitwę odprawił ks. kapelan płk Marian Sternik, po czym wygłosił krótką homilię. Między innymi powiedział: *Trzeba było odwagi, ze strony władz wojsko-*

wych, administracyjnych i politycznych, by ten pogrzeb odbył się w tak uroczystej oprawie. Świętej pamięci generał Stanisław Taczak, ma wreszcie pogrzeb żołnierski i katolicki. Zarazem dobrze się stało, że pierwszy dowódca Powstania Wielkopolskiego wrócił do Poznania, że tu spoczną jego śmiertelne szczątki. Żegnamy dobrego syna narodu, który walczył o wolność, niepodległość, suwerenność Ojczyzny. Żegnamy wiernego syna Kościoła⁹. Następnie przemówienie wygłosił gen. bryg. Józef Tenerowicz – dowódca Garnizonu Poznań¹⁰, który przybliżył życiorys Generała i jego zasługi dla Ojczyzny. Przypomniał, że, *General, ze swego życia 86 lat, 32 lata poświęcił Ojczyźnie, a zwłaszcza Wielkopolsce*. Jednocześnie podkreślił, że *chlubnie zapisałeś się Generale na kartach historii Polski i pamięć o Tobie nigdy nie wygaśnie wśród społeczeństwa wielkopolskiego. Świadczą o tym rozliczne trwale miejsca pamięci narodowej, które przybrały Twoje Imię*. Po słowach generała dowódca Kompanii Honorowej WP donośnym głosem podał komendę: – *Dla uczczenia pamięci Generała Stanisława Taczaka, pierwszego głównodowodzącego Powstaniem Wielkopolskim, na przełomie 1918/19, trzykrotną honorową salwą – pal*. Trębacz Reprezentacyjnej Orkiestry Wojsk Lotniczych, wykonał pożegnalny sygnał Wojska Polskiego, nad trumną pochyliły się sztandary, a myśli zebranych skupiły się wokół wielkiego patrioty i żołnierza wolności. Wieńce i kwiaty – przy tremollo werblistów Reprezentacyjnej Orkiestry Wojsk Lotniczych – złożyli m. in.: wnuka generała i jego rodzina, Społeczny Komitet Obchodów 70. rocznicy Powstania Wielkopolskiego Prezydent miasta Poznania, Wojewoda, dowódca Garnizonu Poznańskiego, Krajowa

Komisja Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918/19, kombatanci, organizacje społeczno-zawodowe, młodzieżowe i nie tylko. Nie sposób wymienić wszystkich tych, którzy złożyli pokłon Generałowi.

W taki sposób po 28 latach Wielkopolska godnie i dostojnie przyjęła i żegnała swojego wielkiego Syna.

Niniejsze opracowanie, choć odbiegające od doskonałości, obiektywnie przedstawia fakt, który został pominięty w dotychczasowych publikacjach¹², a jego zapisy wymagają uzupełnienia. Należy ocalić od zapomnienia fakt, jaką istotną funkcję spełnił Społeczny Komitet, a zwłaszcza jego pełnomocna delegacja, w urzeczywistnieniu ostatniego życzenia generała, Stanisława Taczaka. Podjęte starania, na pozór wydawały się wówczas proste i nie wymagające specjalnych zachodów i środków, a mimo to – jak wykazał czas oraz podejmowane w tej materii wysiłki – były także niełatwe.

Najważniejsze jest to, że podjęty trud nie poszedł na marne, że cel został osiągnięty. Koniec wieńczy dzieło, tak więc Generał spoczął w ziemi, której organicznie służył na stanowisku wodza naczelnego Wojska Polskiego z zaborze pruskim¹³.

W stosownym czasie został ułożony z granitu pomnik nagrobny¹⁴ z inskrypcją: *Gen. bryg. Stanisław Taczak 1874 – 1960, pierwszy dowódca Powstania Wielkopolskiego 1918/19*.

Każdego roku przy grobie Generała płoną znicze pamięci, a liczne wieńce i kwiaty są dowodem, że wielkopolska społeczność i miejscowe władze, Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/19 oraz liczne instytucje, organizacje i młodzież, pamiętają o swoim Generale. Tak jest m. in. z okazji obchodów ko-

lejných rocznic: Święta Niepodległości – 11 listopada, Powstania Wielkopolskiego – 27 grudnia, urodzin i śmierci Generała.

Opracowano w oparciu o niżej wymienione publikacje, artykuły prasowe oraz z autopsji i na podstawie cennych uwag mgra Mariana Jakubowicza – za co serdecznie dziękuję.

Przypisy i bibliografia:

Publikacje /wybór/:

2, 12) *General Stanisław Taczak 1874 - 1960*. Autor Bogusław Polak. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1988 r. Art. *Głównodowodzący Powstania Wielkopolskiego do 15 stycznia 1919r, mjr St. Taczak* – B. Polak, *Rocznik Społ.- Inf. WP. Nr 4/ 1998, ZG. TPPW.*

12) *General Stanisław Taczak, pierwszy głównodowodzący Powstania Wielkopolskiego 1918/19*. Opracowanie: Włodzimierz Grajewski – kustosz Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918/19 w Poznaniu – Unidruk, Poznań 2004.

8) *Kronika Obchodów – 70 Rocznic Powstania Wielkopolskiego 1918/19*, praca zbiorowa, pod redakcją Aleksandra Wierzejewskiego, Poznań 1989.

Artykuły prasowe:

1) Tyg. Ilustrowany „Za i przeciw”, nr 20/165/, Rok IV, z dnia 15.05.1960 r., s. 11, Art. TJ. pt. *Zmarł Dowódca Powstania Wielkopolskiego* / Zasoby MBP, im. Ed. Raczyńskiego w Poznaniu – sygn. CIV 573/1 pół. 1960 r./

3, 10) „Gazeta Poznańska” z 1.12.1988 r. Wyd. I, Rok XLI, Nr 279 (art. TB *Poznań nie zapomniał o swoim bohaterze- prochy Gen. bryg. Stanisława Taczaka, spoczęły na cmentarzu zasłużonych Wielkopolan*, s. 1 i 2). Zaso-

by MBP im. E. Raczyńskiego, sygn. CIV-444/ II pół. 1988/.

7) 9) „Głos Wielkopolski” z 1.12.1988 r. Wyd. I, Nr 279 (13575), art. pt. *Żołnierski Pogrzeb Generała S. Taczaka – prochy pierwszego dowódcy Powstania Wielkopolskiego, spoczęły na poznańskim cmentarzu* na str. 11 2. /Zasoby MBP, im. Ed. Raczyńskiego, sygn. IV -3603/ – II pół. 1988, „Express Poznański”, z dnia 1.12.1988R., Wydl. Nr ind. 3201, s. 1.

Relacje:

4) Sztandar ufundowany przez społeczeństwo Opalenicy 1.01.1922 r. Wg zdjęcia zam. w ww. *Kronice 70*”- sztandar prezent: Lucjan Kosterkiewicz, Józef Młyńczak i Jerzy Nowak.

5) Pismo przewodniczącego Społecznego Komitetu, z dnia 16.05.1988 r., na mocy decyzji z dn. 22.04.1988 r. o powołaniu Rudolfa Żurka na funkcję przewodniczącego Zespołu Organizacyjnego (który skupiał 9 osób.) SKOO 70. R.

6) Sentencje w trakcie przylotu Śmigłowca wygłosił Rudolf Żurek, który w art. prasowym *Głosu Wielkopolskiego*”z dnia 1.12.1988 r. Wyd. I nr 279 (13575), występuje jako bezimienny narator.

11) Społeczny Komitet Organizacyjny Obchodów 70 rocznicy Powstania Wielkopolskiego - skupiał 51 osób, reprezentujących różne środowiska społeczno- zawodowe. Wg wykazu zamieszczonego w *Kronice Obchodów 70. rocznicy*, Poznań 1989, pod red. dr A. Wierzejewskiego. Społeczny Komitet, został powołany w drugiej połowie 1986 roku i podejmował czynności związane z przygotowaniem kolejnych rocznic w latach 1986,1987 i 1988.. Natomiast podsumowanie i zakończenie działalności Społecznego Komitetu Obchodów 70. rocznicy, nastąpiło w dniu 31.01.1989 roku, w Sali Białej Urzędu Miasta Poznania, zgodnie z projektem porządku obrad. zawartym w piśmie przewodniczącego

Społecznego Komitetu, nr 153/89, z dnia 12.01.1989 r./

13) Legitymacja majora Stanisława Tacza-ka, wydana przez Komisariat Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu, Skrzynka Poczтовая Nr 227, z dnia 2 stycznia 1919 roku. Zam. na str. 170, w mat. pt. *Pierwszy okres walk o wyzwolenie Wielkopolski (do 8.01. 1919 r.)* aut. B. Miśkiewicz, w pracy zbiorowej Antoniego Czubińskiego, Zdzisława Grota i Benona Miśkiewicza *Powstanie Wielkopolskie 1918/19. Zarys dziejów*. PWN- Oddz. w Poznaniu 1978.

14) Według ww. Kroniki – nagrobny sarko-

fag – pomnik, zaprojektował art. plastyk Jerzy Nowakowski, a elementy towarzyszące tj. „Orły Piastowskie”, które podtrzymują górny granitowy blok, zaprojektował art. pl. Stanisław Mystek. Natomiast projekt literatury wraz z odlewem liter i orłów, wykonał art. pl. Piotr Andruszka. Na uwagę zasługuje fakt, iż jeden spośród odlanych „orłów piastowskich“ pierwszy z prawej strony różni się od pozostałych „Znakiem Krzyża“.

Autor jest regionalistą, członkiem Zarządu Głównego TPPW

Danuta Kossobudzka

50. rocznica śmierci generała Stanisława Taczaka

W 50. rocznicę śmierci generała Stanisława Taczaka – pierwszego głównodowodzącego Powstaniem Wielkopolskim 1918/1919 – Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego, wraz z Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Poznaniu, zorganizował uroczyste obchody upamiętniające to wydarzenie.

Uroczystości w dniu 2 marca 2010 roku w Poznaniu rozpoczęły się Mszą św. w intencji gen. Stanisława Taczaka odprawiona w Kościele Garnizonowym pw. Podwyższenia Krzyża, którą celebrował ks. prałat płk WP Józef Srogosz.

Został odczytany meldunek podkreślający odpowiedzialną, pełną poświęcenia służbę Ojczyźnie i patriotyzm gen. Taczaka. W meldunku zapewniono także o pielęgnowaniu pamięci o roli gen. Taczaka w uzyskaniu przez Wielkopolan niepodległości, o dalszych jego losach i czynach będących wzorem dla młodzieży.



Mszę św. w intencji gen. Stanisława Taczaka w Kościele Garnizonowym celebrował ks. prałat płk WP - Józef Srogosz i o. Eustacy Rakoczy ZP - Honorowy Kapelan Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego



Wartę honorową przy grobie pełnili przedstawiciele Ochotniczej Straży Pożarnej im. gen. Stanisława Taczaka w Poznaniu i Wojska Polskiego



Kwiaty na grobie gen. Stanisława Taczaka złożyli m.in: Piotr Florek – Wojewoda Wielkopolski ...



... Arkadiusz Błochowiak – wicemarszałek Województwa Wielkopolskiego (w środku) i radny Waldemar Witkowski...



...przedstawiciele ZG TPPW z prezesem Stefanem Barłogiem (w środku), prof. Bogusław Polak i Tadeusz Musiał (z prawej) oraz Honorowy Kapelan TPPW o. Eustachy Rakoczy ZP



....Stanisław Martuzalski – Starosta Jarociński...



... Adam Pawlicki – Burmistrz Jarocina...



...Wielkopolski Zarząd Związku Ochotniczych Straży Pożarnych im. gen. Stanisława Taczaka z prezesem Stefanem Mikołajczakiem (z lewej)...



...gen. bryg. Zdzisław Głuszczak prezes Wielkopolskiej Organizacji Wojewódzkiej Ligi Obrony Kraju im. Powstańców Wielkopolskich (z prawej) i płk Janusz Dobrzański...



... przedstawiciele Wielkopolskiej Komendy Chorągwi ZHP im. Powstańców Wielkopolskich z komendantem Chorągwi hm. Jarosławem Rurą i zastępcą komendanta – Januszem Wolskim (w głębi).....



...Marian Król – prezes Towarzystwa im. Hipolita Cegielskiego (w środku) i Zygmunt Duda - prezes koła opalenickiego TPPW (z lewej)...



...przedstawiciele Wojska Polskiego...



... przedstawiciele Państwowej Straży Pożarnej w Poznaniu ...



...przedstawiciele Koła TPPW Rodzin Powstańców-Marynarzy w Poznaniu
z prezesem Teofilem Różańskim...



...przedstawiciele Zespołu Szkół nr 3 im. Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu
z dyr. Katarzyną Sołtysiak



Uroczyste obchody 50. rocznicy śmierci gen. Taczaka uświetniły liczne poczty sztandarowe



Poczty sztandarowe z Gimnazjum nr 2 w Gnieźnie i Związku OSP

Ponadto kwiaty składali: przedstawiciele Zarządu Okręgowego Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Tadeusz Paczek – prezes Zarządu Okręgowego Związku Inwalidów Wojennych, Zenon Wechmann – przewodniczący Wojewódzkiej Rady Kombatantów i Osób Represjonowanych oraz przedstawiciel Prezydenta m. Poznania, przedstawiciele Kół Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego z Jarocina, Mieszkowa, Gniezna, Koła nr 2 z Poznania, Koła Rodzin Powstańców – Marynarzy, Koła Przewodników PTTK oraz Towarzystwo Rekonstrukcji Historycznej „3 Bastion Grolman”.

Kwiaty na grobie gen. Taczaka zostały złożone także w imieniu Burmistrza i Starosty Malborka - miasta, w którym w 1960 roku zmarł generał.

Szczególnie ważny był udział w uroczystościach młodzieży i ich wychowawców ze szkół noszących imię generała Stanisława Taczaka: z Mieszkowa, z Wąsowa, z Gniezna, z Wilkowyji, ze Szkoły Podstawowej nr 62 w Poznaniu oraz z Zespołu Szkół nr 3 w Poznaniu im. Powstańców Wielkopolskich.



W Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Odwachu, dla licznie zgromadzonych słuchaczy wspomnienie o gen. Taczaku wygłosili: prof. zw. dr hab. Bogusław Polak (z lewej) i Rudolf Żurek

Autorka jest dziennikarzem, rzecznikiem ZG TPPW.

Powstańcy wielkopolscy zamordowani w Katyniu

W lesie katyńskim koło Smoleńska (Rosja), w dniu 10 kwietnia 2010 roku, miała się odbyć z udziałem Prezydenta Rzeczypospolitej Lecha Kaczyńskiego – uroczystość na cmentarzu kryjącym ciała ponad 4400 oficerów Wojska Polskiego, zamordowanych przez NKWD strzałami w tył głowy wiosną 1940 roku. Ta zbrodnia ludobójstwa to był efekt działania totalitarnego sowieckiego reżimu na czele z Józefem Stalinem.

Prezydent Lech Kaczyński, wraz z 95 towarzyszącymi osobami, zginął nieopodal Katynia odbywając pielgrzymkę na rzecz prawdy o zbrodni katyńskiej, niepodległości i pojednania. Reakcja Rosjan, po tym tragicznym wypadku, tworzy sytuację dla pojednania korzystną. Jest to zwycięstwem ofiar katyńskich i ofiar tragedii z 10 kwietnia 2010 roku.

W wigilię planowanych uroczystości wyruszyła do Katynia delegacja Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1919-1919: przewodniczący Komisji Historycznej Zarządu Głównego – dr Zdzisław Kościański, dr Zenon Wartel – członek tejże komisji, dyrektor Zespołu Szkół z Przemętu i przewodniczący Koła TPPW – Antoni Fornalski. W drodze na wschód towarzyszyła nam grupa nowotomyślan i mieszkańców gminy Kuślin, która udawała się do Bohuszewicz na ziemi mińskiej (Białoruś). 11 kwietnia – w polskiej części kompleksu cmentarnego w lesie katyńskim

– w otoczeniu licznych kamer telewizyjnych, które dotarły tutaj po katastrofie lotniczej z dnia poprzedniego – rozpoczął się pobyt naszej delegacji od Mszy św. którą odprawił ks. kanonik Władysław Kasprzak z Nowego Tomyśla. Po Mszy św. delegacja złożyła wieniec ku czci pomordowanych, wśród których byli liczni powstańcy wielkopolscy. Później, w ciszy lasu katyńskiego, pochyleni nad grobami, dołami katyńskimi, odczytywaliśmy nazwiska pomordowanych w 1940 roku.

W 2000 roku na łamach *Wielkopolskiego Powstańca* opublikowałem artykuł *W 60 rocznicę mordu w Lesie Katyńskim*. Napisałem wówczas, że wbrew powszechnym poglądom, udział Polaków w II wojnie światowej nie jest dokładnie i wyczerpująco opisany. Brak jest m. in. pełniejszej analizy strat wśród powstańców, uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, i to zarówno z rąk sowieckich, jak i niemieckich, w latach 1939 – 1945. Przywołany artykuł miał za zadanie skłonienie środowiska wielkopolskiego do wydania *Słownika powstańców wielkopolskich 1918 – 1919* oraz *Słownika powstańców pomordowanych z rąk sowieckich*.

W ciągu minionego dziesięciolecia wzbogaciliśmy nasz dorobek o *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919* pod redakcją Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka (Poznań 2002) oraz sześć tomów publikacji *Po-*

wstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 pod redakcją Bogusława Polaka. (Poznań 2005 – 2009; t. VII jest w przygotowaniu) oraz liczne regionalne słowniki biograficzne. Słownik powstańców wielkopolskich spoczywających w mogiłach katyńskich czeka jeszcze na realizację.

W 2003 roku uczestniczyłem – wraz z mgrem Wojciechem Śmigielskim (Rodzina Katyńska w Poznaniu, członek ekspedycji katyńskiej), mgrem Włodzimierzem Grajewskim (Odwach) i drem Zenonem Wartelem (TPPW 1918-1919) – w dyskusji na temat powstańców wielkopolskich w mogiłach katyńskich. Wypracowane odnośnie opracowania tego tematu uwagi metodologiczne znalazły się w folderze wystawowym wielkopolskiego Muzeum Walk Niepodległościowych w Poznaniu z grudnia 2003 roku. Wojciech Śmigielski napisał w nim: *Próby zidentyfikowania powstańców na listach katyńskich natrafiają na poważne problemy metodyczne. Najważniejszym z nich jest określenie podstawy zakwalifikowania danej osoby do grupy powstańców. Początek powstania datuje się na 27 grudnia 1918 r., gdy wybuchły walki na ulicach Poznania. Jednakże już wcześniej tworzyły się w Poznaniu i w miastach powiatowych różne oddziały, przygotowujące się do ewentualnego przejęcia władzy. Wiadomość o walkach w Poznaniu rozeszła się szybko na prowincji. Przystąpiono do rozbrajania garnizonów niemieckich i usuwania urzędników, co zostało ukończone na przełomie grudnia i stycznia. W styczniu 1919 r. trwały walki w całej Wielkopolsce, podczas których drobne oddziały lokalne łączyły się w większe, zwane kompaniami, a nawet batalionami czy pułkami. Były to oddziały złożone z ochotników, dowodzone*

przez wybranych dowódców. Powstanie zakończyło się 15 stycznia 1919 r., gdy Komisarjat Naczelnej Rady Ludowej przekazał stanowisko głównodowodzącego gen. Józefowi Dowborowi-Muśnickiemu. Rozpoczął on organizowanie regularnej armii wielkopolskiej, ogłaszając 23 stycznia rozporządzenie Komisarjatu NRL z 17 stycznia o poborze do wojska trzech roczników: 1897, 1898 i 1899; formowano też regularne pododdziały: kompanie, bataliony i pułki. Do powstańców należy więc zaliczyć ochotników, którzy w listopadzie i grudniu 1918 r. wstąpili do Straży Ludowej lub kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa oraz do miejscowych oddziałów, walczących na różnych frontach mniej więcej do końca stycznia, może jeszcze w pierwszych dniach lutego 1919 r. Powstańcy z tych oddziałów zostali włączeni do jednostek Wojsk Wielkopolskich i walczyli w 1919 r. na frontach wielkopolskich i w wojnie 1919-1920 r. Natomiast poborowi nie byli powstańcami, lecz żołnierzami Wojsk Wielkopolskich. Również ochotników, którzy zgłosili się do wojska w lutym, marcu, a nawet później, nie można żadną miarą zaliczyć do powstańców. W księgach cmentarnych i na liście ukraińskiej nie zawsze wspomina się, że dana osoba służyła w powstaniu, jeszcze rzadziej odnotowana jest data przystąpienia do powstania. Nie można opierać się w tym względzie na relacjach rodzin, gdyż są one niewiarygodne: mylą służbę w oddziałach ochotniczych ze służbą w jednostkach regularnych Wojsk Wielkopolskich, określając cały okres służby, niejednokrotnie aż do końca 1920 r., jako powstanie. Znając liczbę i nazwiska powstańców wielkopolskich, w następnym etapie należy zidentyfikować tych, którzy zginęli w okresie od 1 września 1939 r. do 8 maja 1945 r. Do-

piero teraz, znając te nazwiska, można je skonfrontować z zapisami w księgach cmentarnych i na liście ukraińskiej. Wynikiem takiej kwerendy będą zweryfikowane listy powstańców wielkopolskich, ofiar zbrodni katyńskiej. Ponieważ list powstańców, opracowanych zgodnie z powyższymi zasadami, dotychczas nie mamy, zatem nie wiemy, ilu powstańców spoczywa w mogiłach katyńskich i nie znamy ich nazwisk. Słuszna wydaje się sugestia Wojciecha Śmigielskiego, żeby w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza powstał zespół historyków, którzy chcieliby się zająć szczegółowymi kwerendami archiwalnymi, wielokrotnymi konfrontacjami niejasnych zapisów i relacji oraz staranną ich weryfikacją, umożliwiającą stworzenie wiarygodnej listy powstańców – ofiar zbrodni katyńskiej. Będzie to praca na długie lata, wymagająca wsparcia finansowego w prowadzeniu żmudnej kwerendy i poszukiwań.

Poniższa katyńska lista powstańców wielkopolskich zawiera nazwiska tych, którzy znaleźli się w dołach śmierci w Katyniu i nie jest zamknięta. Osobną listę tworzą nazwiska pomordowanych powstańców spoczywających w grobach Charkowa, Miednoje i innych miejscach na wschodzie. W dołach śmierci spoczęło 1600 Wielkopolan poległych z rąk sowieckich, w tym około 400 z nich było powstańcami wielkopolskimi. Byli ludźmi dojrzałymi, z dużym dorobkiem zawodowym. Posiadali liczne odznaczenia, w tym ordery wojenne Virtuti Militari za udział w powstaniu, lecz w zdecydowanej większości za zwycięską wojnę z bolszewikami w 1920 roku.

Lista spoczywających w Katyniu stu dwudziestu powstańców wielkopolskich:

1. chorąży Feliks ADAMSKI – s. Jana i Zofii ze Stasiaków, ur. 20 V 1897 r. w Olszowej, pow. kępiński; żołnierz legionów polskich, uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Ukończył wojenny kurs dla oddziałów szturmowych w Belgii (1919 r.) oraz kursy kreślarsko – budowlane. Chorąży zawodowy w baonie Korpusu Ochrony Pogranicza „Krasne” (dalej: KOP „Krasne”). Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Walecznych i Medalem Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podporucznika.

2. mjr rez. Jan BAJŃSKI – s. Józefa i Anieli z Zielewskich, ur. 11 XII 1888 r. w Raszkowie koło Ostrowa Wlkp. Ginekolog położnik, docent Uniwersytetu Poznańskiego, ordynator kliniki. Członek stowarzyszeń lekarskich, autor około 50 prac naukowych. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921, powstaniec wielkopolski. Odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podpułkownika.

3. por. rez. Witold BAŁACHOWSKI – s. Edmunda i Heleny z Pomierskich, ur. 14 X 1892 r. w Ciborzu, pow. brodnicki. Nauczyciel w Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Bydgoszczy. Ukończył studia filologiczne w Berlinie i Poznaniu. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Organizator dywizji pomorskiej, dowódca baterii w 15 pułku artylerii ciężkiej. Przystąpił: 7 pułk artylerii ciężkiej. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

4. ppor. rez. Teodor BANASIEWICZ – s. Jana i Michaliny z Miazgów, ur. 8 XI 1899 r. w Sulmierzycach koło Ostrowa Wlkp. Urzędnik PKP, wiceprezes klubu sportowego *Ostrowia*. Uczestnik wojny 1918–1921, powstaniec wielkopolski. Absolwent średniej szkoły handlowej w Ostrowie i kursu w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty (dalej: SPRPiech.) nr 7 w Poznaniu, przydzielony do kadry Okręgu Korpusu nr VII (dalej: OK VII). Mieszkał w Ostrowie Wlkp. i tam pracował w fabryce *Wagon*. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

5. por. rez. Kazimierz BARANIECKI – s. Piotra i Franciszki z Burdajewiczów, ur. 16 II 1900 r. w Opalenicy, pow. nowotomyski. Powstaniec wielkopolski, żołnierz 7 pułku strzelców wielkopolskich na froncie ukraińskim i litewsko-białoruskim. Absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Rogoźnie; kierownik szkoły powszechnej w Podrzewiu, pow. szamotulski. Przydział: 57 pułk piechoty. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

6. por. rez. Leon BIAŁĘSKI – s. Ludwika i Zuzanny z Mrówczyńskich, ur. 26 III 1896 r. w Mierucinie na Kujawach. Kupiec. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921 r. w 60 pułku piechoty. Powstaniec wielkopolski. Odznaczony Medalem Niepodległości i Odznaką Wojsk Wielkopolskich. Przydział: OK VII. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

7. por. rez. Adam BINKOWSKI – s. Adama i Marii z Wernerów, ur. 26 X 1894 r. w Mosinie, woj. poznańskie. Absolwent Szkoły Handlowej w Poznaniu (1912 r.) i Szkoły Obserwatorów Lotniczych. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921, powstaniec

wielkopolski. W 1921 r. przeniesiony do rezerwy. Przydział: 6 pułk lotniczy. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

8. kpt. Brunon BŁĘDZKI – s. Jana i Marii z Szydzików, ur. 2 XI 1899 r. w Tereszewie, woj. pomorskie. Członek tajnego Towarzystwa Filaretów w Gdańsku, uczestnik I wojny światowej na froncie francuskim (ciężko ranny) i wojny 1918–1921, powstaniec wielkopolski. Dowódca dyonu pancernego Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew” (dalej: SGO „Narew”). Odznaczony Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921 i Medalem 10. Lecia Odzyskania Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

9. ppor. rez. Teodor BOBOWSKI – s. Stanisława i Marii z d. Berchiet, ur. 22 X 1889 r. w Berlinie. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921 w 57 pułku piechoty, powstaniec wielkopolski. Tłumacz w misji angielskiej w czasie pobytu Ignacego Paderewskiego w Poznaniu. Handlowiec, następnie urzędnik. Przydział: OK VII. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Odznaką Wojsk Wielkopolskich i śląską Wstęgą Waleczności. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

10. por. rez. Mieczysław Józef BROJERSKI – s. Józefa i Seweryny z Kocimskich, ur. 6 XII 1891 r. w Poznaniu. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921 w stopniu oficerskim. Powstaniec wielkopolski w 2 baonie I pułku garnizonu Poznań, delegowany do Dowództwa Frontu Wielkopolskiego. W 1920 r. dowódca kompanii na froncie północnym. W 1921 r. w baonie aeronautycznym w Poznaniu. Przydział: 3 pułk lotniczy. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Ka-

czyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

11. ppor. rez. Marian BROSS – s. Konstantego i Heleny z Knastów, ur. 2 X 1900 r. w Witkowie koło Gniezna. Uczestnik wojny 1918–1921 i powstaniec wielkopolski, walczył m. in. pod Zdziechową i Szubinem. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego (1922 r.). Adwokat, notariusz, ostatnio wiceburmistrz Żnina. Przydział: OK VIII. Odznaczony m. in. Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

12. kpt. Bronisław CIOSAŃSKI – s. Józefa i Marii z Kosmowskich, ur. 10 VIII 1901 r. w Poznaniu. Działacz niepodległościowy, uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 roku. Służył w szefostwie artylerii i uzbrojenia dowództwa OK VII, baonie KOP *Kleck*, ostatnio w 45 pułku piechoty. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego w 2007 r. na stopień majora.

13. mjr Józef Nikodem CIOSAŃSKI – s. Józefa i Marii z Kosmowskich, ur. 14 IX 1896 r. w Poznaniu. Działacz niepodległościowy, uczestnik Powstania Wielkopolskiego – jako dowódca baonu i wojny 1920 roku, dwukrotnie ciężko ranny. Inżynier, od 1921 r. kierownik składnicy uzbrojenia nr 2 w Dęblinie, od 1930 r. także wykładowca i kierownik kursów dla oficerów i zbrojmistrzów. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podpułkownika.

14. ppor. rez. Marian Zenon CZUBIŃSKI – s. Leona i Pelagii z Tuszewskich, ur. 22 XI 1900 r. w Poznaniu. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego w kompanii szkolnej wojsk radiotelegraficznych w Poznaniu i wojny 1920

roku. Do 1919 r. w armii niemieckiej. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego i Oficerskiej Szkoły Łączności w Zegrzu. Od I VI 1919 r. podporucznik. W lutym 1937 r. przeniesiony z 7 baonu telegraficznego do Centrum Wyszkożenia Łączności. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

15. por. rez. Franciszek Ksawery CZUŁKOWSKI – s. Franciszka i Anastazji ze Stejków, ur. 29 XI 1892 r. w Nakle nad Notecią. Uczestnik I wojny światowej na froncie francuskim, Powstania Wielkopolskiego w 17 pułku artylerii ciężkiej i wojny 1920 r. w 1 i 17 pułku artylerii ciężkiej. Ukończył gimnazjum w Nakle i szkołę gorzelniczą w Barcinie. Mieszkał w Trzemesznie. Był przydzielony do składnicy materiału intendenckiego nr 7. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

16. Stanisław DERCZYŃSKI – s. Stanisława i Zofii z Pospieszalskich, ur. 1 V 1899 r. w Środzie Wlkp. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921 r. Żołnierz 1 kompanii średzkiej w Powstaniu Wielkopolskim, następnie na froncie kijowskim w 8 pułku strzelców wielkopolskich. Działacz Związku Zachodniego. Odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych. Mieszkał w Środzie, był właścicielem zakładu rzeźnickiego.

17. por. rez. Edmund DRECKI – s. Franciszka i Kazimierzy, ur. 24 VIII 1897 r. w Miłosławiu, woj. poznańskie. Inżynier, absolwent Wydziału Rolno – Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego (1925 r.). Nadleśniczy nadleśnictwa Kościerzyna. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921, powstaniec wielkopolski. Przydzielony do 8 baonu telegraficznego. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

18. kpt. rez. Dionizy DRESZLER – s. Tomasz i Marii z Rejenkowskich, ur. 5 X 1891 r. w Toruniu. Ukończył weterynarię na uniwersytecie w Berlinie (1919 r.). Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921. W Powstaniu Wielkopolskim naczelnym lekarzem frontu wielkopolskiego. W 1920 r. oficer do zleceń naczelnego lekarza 3 armii. Od 1921 r. w rezerwie. Porucznikiem mianowany w 1919 r., kapitanem w 1924 r. Lekarz weterynarii w Starogardzie Gdańskim. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

19. por. w st. sp. Michał DZIERZGOWSKI – s. Edmunda i Marii z Grochowskich, ur. 18 IX 1902 r. w Poznaniu. Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego, dr chemii. Wychowanek Szkoły Obserwatorów Lotniczych. W 1919 r. ochotnik Wojska Polskiego. 17 IV 1920 r. przy stacji kolejowej Sławiany zestrzelił sowiecki samolot. Po wojnie w jednostkach lotniczych, m. in. w 1 i 3 pułku lotniczym. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

20. por. rez. Michał DZIERZGOWSKI – s. Franciszka i Róży z Sadłowskich, ur. 28 IX 1893 r. w Pakości n. Notecią. Absolwent gimnazjum (matura w 1916 r.) i kursów rolniczo-handlowych w Hamburgu. Żołnierz I wojny światowej. Powstaniec wielkopolski. W roku 1920 płatnik w 1 pułku rezerwowym i 10 pułku strzelców wielkopolskich. Odznaczony Krzyżem Powstania Wielkopolskiego, Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921. Prezes firmy zbożowej w Pakości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

21. por. rez. Zygmunt Stanisław FABROWSKI – s. Stanisława i Marii z Szymańskich, ur. 27 IV 1893 r. w Ostrzeszowie. Absolwent gimnazjum w Śremie (1914 r.). Członek *Sokoła*; żołnierz I wojny światowej.

Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. służył w jednostkach łączności. Od 1930 r. dyrektor zakładów przemysłowych *Żar* w Nowym Tomyślu. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

22. kpt. Waław FOLTYN – s. Antoniego i Józefy z Piechockich, ur. 7 X 1899 r. w majątku Kubalin w Wielkopolsce. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i walk pod Lwowem (1919 r.). Służył m. in. w 57 i 80 pułku piechoty. Od 1938 r. był powiatowym komendantem przysposobienia wojskowego w Brzezcinach pod Łodzią. Zamiłowany sportowiec. Odznaczony medalami pamiątkowymi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

23. ppor. rez. Kazimierz FRĄCKOWIAK – s. Tomasz i Wiktorii z Sołeckich, ur. 17 II 1894 r. w Górczynie pod Poznaniem. Powstaniec śląski i wielkopolski. Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego (1922 r.), mgr praw. Adwokat prowadzący w Poznaniu własną kancelarię. Radny miejski, inicjator Targów Poznańskich. Podporucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VII 1925 r., przydzielony do 3 pułku lotniczego. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

24. por. rez. Stefan FRĄCKOWIAK – s. Szczepana i Wiktorii z Góralskich, ur. 20 VIII 1901 r. w Essen, w Nadrenii. Powstaniec wielkopolski. Uczestnik bitwy warszawskiej 1920 r. Działacz społeczny, współpracownik nowotomyskiego *Kuriera Zachodniego*. Od 1935 r. wójt gminy Kuślin, pow. nowotomyski, woj. poznańskie. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

25. por. rez. Adam GANTKOWSKI – s. Stefana i Marii z Kuglerów, ur. 24 XII 1900 r.

w Gnieźnie. Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego (1924 r.), mgr praw. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Sędzia w Inowrocławiu, notariusz w Szubinie, a następnie w Kępnie, woj. poznańskie. Działacz społeczny. Odznaczony Brązowym Medalem *Za długoletnią służbę* i Medalem 10. lecia Odzyskanej Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

26. por. w st. sp. Bronisław GARWOLIŃSKI – s. Józefa i Bronisławy z Dytrychów, ur. 11 XI 1898 r. w Warszawie. W 1919 walczył pod Inowrocławiem i pod Głębokiem. W 1920 r. kancelista w Wydziale II Dowództwa Okręgu Generalnego I (dalej: DOGen. I). Następnie służył w 79 pułku piechoty i w Korpusie Ochrony Pogranicza. Od 1932 r. w stanie spoczynku. Odznaczony medalami pamiątkowymi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

27. por. rez. Marian GAWRON – s. Wojciecha i Marii z d. Kawala, ur. 29 IV 1899 r. w Grodzisku Wlkp. woj. poznańskie. Uczestnik wojny 1920 r. Podporucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VII 1925 r., a porucznikiem od 19 III 1939 r. Księgowy w majątku Bugaj, pow. wrzesiński. Mieszkał w Miłostawiu. We wrześniu 1939 r. zmobilizowany do 55 pułku piechoty. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

28. kpt. Stefan GAWROŃSKI – s. Józefa i Marii z Jastrzębskich, ur. 18 XI 1887 r. w Stęporowie, pow. gnieźnieński. Żołnierz I wojny światowej. Powstaniec wielkopolski. W 1920 r. w 57 pułku piechoty na froncie bolszewickim, dwa razy ranny. Po wojnie w Straży Granicznej. W 1939 r. podkomisarz w Chojnicach. Odznaczony czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921. Awanso-

wany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

29. ppor. rez. Stefan GRABOWSKI – s. Juliusza i Otylii z Fonrobertów, ur. 10 VIII 1899 r. w Dolsku, woj. poznańskie. Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego (1922 r.). Powstaniec wielkopolski. Uczestnik akcji plebiscytowej w Prusach Wschodnich i na Warmii. Sędzia sądów powiatowego i apelacyjnego w Poznaniu, od 1938 r. prezes Sądu Okręgowego w Chojnicach. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

30. por. rez. Maksymilian GRZEŚKO-WIAK – s. Andrzeja i Agnieszki, ur. 19 VII 1899 r. w Opalenicy. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. służył w 57 pułku piechoty wielkopolskiej. Następnie osiadł w Bydgoszczy. Od 1939 r. urzędnik Zarządu Miejskiego w Poznaniu. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

31. ppor. rez. Konrad Walerian HAWRANKE – s. Aleksandra i Walerii z d. de Bonin, ur. 24 X 1891 r. w Pączewie, woj. pomorskie. Żołnierz I wojny światowej. Absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Kościerzynie (1912 r.), student Uniwersytetu Poznańskiego, wychowanek Szkoły Podchorążych Wojsk Taborów (1920 r.). W 1922 r. nauczyciel gimnazjalny w Katowicach. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

32. kpt. w st. sp. Józef HUTEK – s. Michała i Marii z Olechów, ur. 26 II 1882 r. w Kłosowicach, woj. poznańskie. Uczestnik I wojny światowej, ranny na froncie rosyjskim. Od 1919 r. w wojsku polskim, w składnicach i warsztatach amunicyjnych w Poznaniu – Głównej. Od 1928 r. w 7 Okręgowej Składnicy Uzbrojenia. W 1929 r. przeniesiony w stan spoczynku. Awansowany pośmiertnie przez

prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

33. rtm. Stefan JANKOWSKI – s. Seweryna i Marii z Kozłowskich, ur. 2 IX 1898 r. w Jasinie, pow. kościański. W styczniu 1919 r. jako ochotnik znalazł się w oddziale powstańczym, następnie w 3 pułku strzelców wielkopolskich. Uczestnik wojny 1920 r. Absolwent wielkopolskiej Szkoły Podchorążych w Bydgoszczy (1922 r.) i kursu w Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu (1923 r.). Służył w 15 pułku ułanów i 3 szwadronie pionierów. Odznaczony Krzyżem Walecznych i medalami pamiątkowymi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

34. kpt. w st. sp. Michał JERCHEL – s. Roberta i Balbiny z Marszałków, ur. 4 IX 1892 r. w Ostrzeszowie, woj. poznańskie. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W wojnie 1920 r. był dowódcą kompanii w 70 pułku piechoty. Następnie służył w 86 pułku piechoty. Od 1929 r. w stanie spoczynku. Mieszkał w Kępnie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

35. kpt. Tadeusz JESZKE – s. Wacława i Walerii z Grubińskich, ur. 18 II 1894 r. w Gorzycach, pow. żniński. Absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu i Wyższej Szkoły Tkackiej w Berlinie. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. służył w 67 pułku piechoty, następnie w 22 pułku piechoty, w 5 pułku piechoty i w Biurze Wojskowym Ministerstwa Przemysłu i Handlu w Warszawie. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

36. ppor. rez. Jan KAYZER – s. Jana i Ja-

dwigi z Rothów, ur. 21 XII 1891 r. w Poznaniu. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego, wojny 1920 r. Mianowany podporucznikiem od 1926 r. Jednostka macierzysta: 2 pułk szwoleżerów. Z zawodu był agronomem. Pracował jako powiatowy inspektor ubezpieczeń wzajemnych w Gnieźnie. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

37. ppor. posp. rusz. Edmund Marian KAŻMIERSKI – s. Stanisława i Marii, ur. 4 XII 1881 r. w Trzemesznie. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Mianowany podporucznikiem od 1 IV 1920 r. Pracował jako administrator majątków na Kujawach, a później we własnym majątku w Węlpinie, w powiecie tucholskim. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

38. ppor. rez. Witold KIERSKI – s. Maksymiliana, ur. 25 III 1899 r. w Inowrocławiu. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Służył w 55 pułku piechoty, 20 i 10 pułku ułanów. Od 1929 r. w rezerwie. Pracował jako urzędnik, ostatnio w Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do 6 pułku piechoty Legionów. Odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921 i Medalem 10. lecia Odzyskanej Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

39. por. rez. Jerzy KISMANOWSKI – s. Stanisława i Henryki z Gumińskich, ur. 20 VIII 1894 r. w Wągrowcu. Uczestnik ofensywy kijowskiej w 1920 r., w 58 pułku piechoty. Od 1921 r. w rezerwie. Pracował jako urzęd-

nik w Banku Kredytowym w Warszawie, był sekretarzem *Bellony i Przeglądu Wojskowego*. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem *Polska Swemu Obrońcy* i Medalem 10. lecia Odzyskanej Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

40. mjr Władysław KLUCZ – s. Franciszka i Antoniny z Kluczów, ur. 27 VII 1897 r. w Górze, pow. żniński. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Po wojnie uzupełnił wykształcenie wojskowe. W 1921 r. mianowany podporucznikiem, w 1922 r. porucznikiem, w 1924 r. kapitanem. Od 1928 r. do 1934 r. służył w 13 pułku piechoty. Po awansie na majora (1934 r.) był dowódcą bagonu 11 pułku piechoty. Odznaczony Orderem *Virtuti Militari* 5 kl., Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podpułkownika.

41. kpt. Wacław KOŁODZIEJCZAK – s. Franciszka i Józefy z Bachorskich, ur. 18 V 1897 r. w Jaroszewie, pow. żniński. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Oficer gospodarczy, m. in. w szpitalach wojskowych w Ciechocinku i Grudziądzu. W 1938 r. płтник w szpitalu okręgowym w Brześciu. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921, Medalem 10. lecia Odzyskanej Niepodległości i Medalem *Za długoletnią służbę*. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

42. por. rez. Alfons Wojciech KONOPIŃSKI – s. Bronisława i Marii, ur. 18 IV 1905 r. w Wonieściu, woj. poznańskie. Lekarz, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego, akcji plebiscytowej na Śląsku i Mazurach. Miał prywatną praktykę lekarską w Poznaniu. W 1939 r. zmo-

bilizowany do 7 szpitala okręgowego. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

43. kpt. Jan KOPRAS – s. Wawrzyńca i Honoraty z Knappów, ur. 22 XII 1892 r. w Miedzianowie, woj. poznańskie. W wojsku polskim od 1918 r. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Absolwent kursu oficerskiego w Biedrusku (1919 r.). Oficer administracyjny w jednostkach garnizonu poznańskiego, m. in. w składnicy mundurowej i zarządzie magazynów. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

44. kpt. w st. sp. Stefan KORCZ – s. Franciszka i Walerii z Hoffmanów, ur. 12 IV 1891 r. w Nowym Tomyślu. Instruktor aerofotogrametrii. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Mianowany kapitanem od 1924 r. Służył w 3 pułku lotniczym. Od 1937 r. w stanie spoczynku. Jako budowniczy-architekt związany z rozbudową Centralnego Okręgu Przemysłowego. Odznaczony Krzyżem Wielkopolskim. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

45. kpt. Adam KOWALCZYK – s. Jana i Józefy, ur. 11 X 1894 r. w Nowej Wsi, pow. szamotulski. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent Szkoły Oficerskiej w Poznaniu. Służył w 68 i 56 pułku piechoty. Od 1930 r. w Korpusie Ochrony Pogranicza. Mianowany kapitanem od 1928 r. W sierpniu 1939 r. kwatermistrz 3 pułku piechoty Korpusu Ochrony Pogranicza. Odznaczony Orderem *Virtuti Militari* 5 kl., Krzyżem Walecznych – czterokrotnie. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

46. por. rez. Stanisław KROCZYŃSKI – s. Adama i Teofili z Janeckich, ur. 18 I 1898 r.

w Poznaniu. Członek *Sokoła*. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Mianowany podporucznikiem od 1919 r. W 1922 r. przeniesiony do rezerwy. Był księgowym w Poznaniu i Kępnie. W 1939 r. zmobilizowany do pułku piechoty w Poznaniu. Odznaczony Medalem 10. lecia Odzyskanej Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego w 2007 r. na stopień kapitana.

47. ppor. rez. Henryk KRUKOWSKI – s. Leona i Stanisławy z Sychów, ur. 3 VI 1901 r. w Żułkowie, woj. poznańskie. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i walk na froncie białoruskim. Student prawa na Uniwersytecie Poznańskim. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie (1928 r.), mianowany podporucznikiem i przydzielony do 70 pułku piechoty. Urzędnik Krajowych Ubezpieczeń Ogniwych w Poznaniu. Dwukrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

48. ppor. rez. Leon KRUKOWSKI – s. Franciszka i Joanny ze Skotników, ur. 27 V 1896 r. w Sierszewie, pow. jarociński. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Ochotnik wojska polskiego, służył w 68 pułku piechoty. Od 1921 r. w rezerwie. Pracował w przedsiębiorstwach zbożowych w Wielkopolsce. Był inicjatorem powstania Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych w Jarocinie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym i Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

49. ppor. rez. Witold KRZYMIŃSKI – s. Józefa i Anny z Kempieńskich, ur. 24 I 1895 r. w Inowrocławiu. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego, akcji plebiscytowej na Śląsku i wojny 1920 r. Od 1923 r. w rezerwie. Ukończył prawo na Uniwersytecie Poznańskim

i Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 (1932 r.). Podporucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 IX 1932 r., przydzielony do 55 pułku piechoty. Był sędzią w Gnieźnie, Poznaniu, ostatnio pracował w Sądzie Najwyższym. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

50. kpt. Marian KUCHARSKI – s. Wojciecha i Marii z Wojtasików, ur. 31 I 1898 r. w Poznaniu. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Odznaczony Medalem Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

51. por. posp. rusz. Waław LEITGEBER – s. Bronisława i Wandy z Grygorowiczów, ur. 29 VII 1880 r. w Chojnicy, pow. poznański. Inżynier budowlany, absolwent Politechniki w Strehlitz w Meklemburgii. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Porucznikiem mianowany w 1924 r., od 1930 r. w stanie spoczynku. Był właścicielem Poznańskiej Spółki Drzewnej. W 1939 r. zmobilizowany do 3 pułku lotniczego. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Polskiej Organizacji Wojskowej *Za Obronę Poznania*. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

52. kpt. Piotr LESIŃSKI – s. Piotra i Marianny z Sosnowskich, ur. 18 X 1899 r. w Zwoli, pow. śremski. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent szkół podchorążych w Poznaniu i Chełmnie. Służył w jednostkach piechoty, ostatnio w KOP w Czortkowie. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za wojnę 1919-1921, Medalem 10. lecia Odzyskanej Niepodległości i innymi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

53. kpt. Henryk Aleksander LEWAN-

DOWSKI – s. Józefa i Michaliny z Lewandowskich, ur. 14 II 1900 r. w Stanomińskiej Woli na Kujawach. W wojsku polskim od lutego 1919 r. Brał udział w wojnie 1920 r. Przez wiele lat był oficerem 12 pułku piechoty. Przed wybuchem wojny 1939 r. przeniesiony do 7 Szpitala Okręgowego w Poznaniu. Odznaczony Medalem Niepodległości i Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921, Medalem 10. lecia Odzyskanej Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

54. ppor. pop. rusz. Adam LISIECKI – s. Jana i Marianny z Bykowskich, ur. 18 XII 1895 r. w Janowcu, pow. żniński. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku. Podporucznikiem od 1926 r., przydzielony do 15 pułku artylerii polowej. Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego, ukończył filologię klasyczną. Mieszkał w Bydgoszczy, był nauczycielem w bydgoskim Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

55. kpt. rez. Antoni MAJOROWICZ – s. Antoniego i Aleksandry z Jaraczewskich, ur. 8 I 1883 r. w Brześciu Kujawskim. Farmaceuta, absolwent uniwersytetów w Brunszwiku i Berlinie. W 1923 r. zweryfikowany w wojsku polskim w stopniu porucznika. Był właścicielem apteki im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W 1939 r. otrzymał przydział mobilizacyjny do Kowla. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

56. kpt. rez. Józef MAŃCZAK – s. Stanisława i Marii z Hodemów, ur. 19 III 1896 r. w Poznaniu. Członek Polskiej Organizacji Wojskowej, działacz niepodległościowy, uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Kapitanem został mianowany ze starszeństwem od

1 VI 1919 r. W 1920 r. dowódca 14 eskadry wielkopolskiej. Od 1922 r. w rezerwie, przydzielony do korpusu oficerskiego aeronautyki. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do Bazy Lotniczej nr 3. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych dwukrotnie, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Kupiec. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

57. ppor. rez. Feliks MARCZYŃSKI – s. Stanisława i Marii z Maślankowskich, ur. 10 XI 1895 r. w Gostyniu. Absolwent szkoły handlowej. W wojsku polskim od 1919 r., w III baonie w Krotoszynie oraz w kompanii gospodarczej. Działu Budownictwa Kwaterunkowego w Poznaniu. Podporucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VII 1925 r. W 1928 r. przeniesiony do kadry OK VII. Od 1934 r. w Składnicy Materiału Intendenckiego nr 7. Zmobilizowany do Bazy Lotniczej nr 3. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

58. kpt. rez. Antoni MARCINKOWSKI – s. Antoniego i Julii z Sidsiorowskich, ur. 8 VI 1893 r. we Wronkach. Maturę zdał w 1912 r. Studiował agronomię w Halle i Berlinie. Brał udział w I wojnie światowej. W wojsku polskim od 1919 r. Służył w 1 pułku artylerii ciężkiej, 3 pułku artylerii polowej i 17 pułku artylerii ciężkiej. Do rezerwy przeniesiony w 1924 r. w stopniu kapitana ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. i przydzielony do 14 pułku artylerii polowej. Agronom. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego na stopień majora.

59. ppor. rez. Ludwik MATUSZKIEWICZ (nazwisko rodowe Matuszewski) – s. Jana i Katarzyny ze Stefaniaków, ur. 7 VIII 1892 r. w Krzyżankach, pow. gostyński. Ukończył gimnazjum w Poznaniu. Brał udział w I wojnie światowej. Od 1919 r. w wojsku polskim.

Służył w szpitalu koni w Poznaniu, był oficerem gospodarczym w 75 pułku piechoty. Do rezerwy zwolniony w 1921 r. Podporucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VII 1925 r. Kupiec. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

60. kpt. posp. rusz. Stefan MAY – s. Wojciecha i Jadwigi z Wechtów, ur. 30 VIII 1890 r. w Kościanie. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W wojsku polskim od 1919 r. Służył w 6 pułku strzelców wielkopolskich. Od 1920 r. w 60 pułku piechoty. Kapitanem mianowany ze starszeństwem od 1 VII 1923. Od 1925 r. w rezerwie, przydzielony do kadry OK VII. Pracował jako chemik – laborant. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych – trzykrotnie. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

61. por. rez. Leonard MENDELSKI – s. Ryszarda i Marii z Kaliszaków, ur. 2 II 1890 r. w Poznaniu. Absolwent Państwowej Szkoły Budowlanej w Poznaniu (1910 r.). Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921. W 1920 r. służył w 23 kompanii telegraficznej. Porucznikiem mianowany 5 II 1921 r., przydzielony do 7 baonu telegraficznego. Architekt. Inspektor budownictwa w Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu, od 1924 r. właściciel biura projektowego. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

62. por. rez. Czesław MICHAŁSKI – s. Józefa i Pelagii ze Smukowskich, ur. 17 VII 1893 r. w Poznaniu. Absolwent Szkoły Handlowej w Poznaniu. Członek *Sokoła* i Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i powstań śląskich. Współorganizator Powiatowej Komendy Uzupełnień w Poznaniu. Porucznikiem mianowany ze

starszeństwem od 1 VI 1919 r., przydzielony do 56 pułku piechoty. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Wójt w Puszczykowie. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

63. por. rez. Stanisław MIRECKI – s. Piotra i Rozalii z Firlejów, ur. 8 XI 1895 r. w Podborowie, woj. poznańskie. Absolwent Wydziału Lekarskiego UJK we Lwowie. Uczestnik I wojny światowej i wojny 1920 r. Porucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VI 1919 r., przydzielony do 5 szpitala okręgowego. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

64. mjr Bolesław MRÓWCZYŃSKI – s. Józefa i Marty z Szelbracikowskich, ur. 6 X 1900 r. w Skarszewach. Powstaniec wielkopolski. Od 1919 r. w wojsku polskim, w 1 pułku artylerii ciężkiej. Ukończył Szkołę Podchorążych Artylerii w Poznaniu (1920 r.) i kurs w dyonie szkolnym artylerii w Biedrusku. Służył w 17 pułku artylerii lekkiej. W 1932 r. mianowany kapitanem. Od 1934 r. wykładowca w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podpułkownika.

65. kpt. Stefan MUCHA – s. Józefa i Marii z Sikorskich, ur. 22 VII 1895 r. w Poznaniu. Członek *Sokoła*. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W 1919 r. służył w kompanii garnizonowej w Kościanie, następnie w 57 pułku piechoty. Od 1936 r. w 7 baonie pancernym jako płatnik. Porucznikiem mianowany 1 XII 1920 r. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

66. kpt. Władysław NAWROCKI – s. Jana i Michaliny z Poplewskich, ur. 8 V 1891 r.

w Krotoszynie. Członek *Sokoła*. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent kursu dla oficerów młodszych w Warszawie (1922 r.). Służył w Szkole Podoficerów Zawodowych w Grudziądzu, w Korpusie Kadetów nr 3 i 56 pułku piechoty. Ostatnio był komendantem przysposobienia wojkowego i wychowania fizycznego w Gostyniu. Kapitanem mianowany ze starszeństwem od 1 I 1929 r. Odznaczony Orderem *Virtuti Militari* 5 kl., Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

67. ppor. rez. Alfons OLSZEWSKI – s. Józefa i Stanisławy ze Stróżewskich, ur. 11 V 1899 r. w Szczepowicach, pow. kościański. Absolwent gimnazjum w Śremie (1916 r.). Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego w 2 kompanii śremskiej. W 1920 r. na froncie bolszewickim. Podporucznikiem mianowany 1 VII 1925 r. Należał do 70 pułku piechoty. Pracownik prywatnej firmy w Rawiczu. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

68. ppłk Józef OW CZARSKI – s. Marcina i Józefy z Lewandowskich, ur. 19 III 1893 r. w Padniewie, pow. mogileński. Absolwent Wyższej Szkoły Handlowej. Powstaniec wielkopolski. W 1920 r. służył w 59 pułku piechoty. Od 1927 r. w 45 pułku piechoty, następnie w 43 pułku piechoty, gdzie był kwatermistrzem. Podpułkownikiem mianowany 19 III 1939 r. Odznaczony Orderem *Virtuti Militari* 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień pułkownika.

69. kpt. rez. Stanisław OWSIANNY – s. Jana i Antoniny z Kaczorów, ur. 1 V 1888 r. w Świńcu, pow. kościański. Lekarz, ukończył studia medyczne na uniwersytecie w Lipsku.

Uczestnik I wojny światowej. W wojsku polskim od 1919 r., służył w 8 szpitalu okręgowym. Kapitanem mianowany 12 VI 1919 r. W 1920 r. w szpitalu wojskowym w Kościanie, następnie w 15 pułku artylerii polowej i 3 pułku lotniczym. Należał do 7 szpitala okręgowego. Pracował w Szamotułach. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

70. kpt. w st. sp. Franciszek PEISERT – s. Józefa i Marii z Kuczyńskich, ur. 26 X 1886 r. w Rogaszycach k. Ostrzeszowa. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. Służył w jednostkach gospodarczych OK Poznań i w intendenturze DOGen. Pomorze. Kapitanem od 1 VII 1923 r. Do 1929 r. płтник w 16 pułku artylerii lekkiej, następnie w stanie spoczynku. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

71. ppor. rez. Kazimierz PERZ – s. Franciszka i Julianny z d. Biczysko, ur. 23 XII 1899 r. w Jaskółkach, woj. poznańskie. Student medycyny na Uniwersytecie Jana Kazimierza. Absolwent Wydziału Prawno – Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego (1924 r.). Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r., służył w 67 pułku piechoty. Podporucznikiem mianowany 1 X 1924 r. Należał do 7 szpitala okręgowego. Odznaczony Krzyżem Niepodległości. Adwokat, zamieszkały w Gnieźnie. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

72. kpt. Franciszek PIETRZAK – s. Jakuba i Anieli z Jaśniaków, ur. 22 XI 1897 r. w Lütgen w Niemczech. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Ukończył kurs oficerów gospodarczych. Od 1921 r. w Wojskowym Zakładzie Gospodarczym w Poznaniu i w 58 pułku piechoty. Następnie służył w 3 i 5 pułku lotniczym. Przydzielony

do 1 pułku lotniczego, był oficerem materiałowym. Kapitanem mianowany w 1939 r. Odznaczony medalami pamiątkowymi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

73. por. rez. Józef PILACZYŃSKI s. Władysława i Joanny z Falkiewiczów, ur. 19 III 1897 r. w Poznaniu. Uczestnik I wojny światowej. Absolwent Szkoły Podchorążych Łączności (1921 r.). Służył w 3 i 2 pułku łączności. Od 1933 r. w kompanii telegraficznej 15 DP i w 8 baonie telegraficznym. Należał do kadry OK VIII. Porucznikiem od 19 III 1939 r. Kupiec, właściciel zakładu wytwórczego i sklepu w Bydgoszczy. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

74. ppłk Bronisław PINIECKI – s. Bronisława i Bronisławy z Ellmerów, ur. 16 IX 1892 r. w Karczewie, woj. poznańskie. Członek Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Służył w 14 i 15 pułku artylerii ciężkiej. Od 1922 r. w 7 pułku artylerii ciężkiej, następnie w 19 i 17 pułku artylerii lekkiej. Podpułkownik od 1 I 1934 r. Przydzielony do 10 pułku artylerii ciężkiej, był zastępcą dowódcy. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień pułkownika.

75. kpt. Stanisław Marceლი POŁCZYŃSKI – s. Józefa i Marii z Ogórkiewiczów, ur. 26 IV 1894 r. w Witkowie, pow. gnieźnieński. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Służył w 70 i 50 pułku piechoty, w obozie ćwiczebnym OK VII, gdzie był adiutantem. Kapitanem mianowany 17 XII 1924. r. Od 1932 r. w 8 pułku piechoty legionowej, od 1934 r. oficer mobilizacyjny w DOK II. Odznaczony Orderem Virtu-

ti Militari 5 kl., Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

76. kpt. rez. Stefan PRAWOWSKI – s. Józefa i Wiktorii z Jeżewskich, ur. 21 VIII 1893 r. w Rozkoszy, woj. lubelskie. Członek Polskiej Organizacji Wojskowej, żołnierz II Korpusu Polskiego w Rosji, powstaniec wielkopolski. Od 1918 r. służył w 29 pułku strzelców kaniowskich. Ukończył kurs dowódców baonów (1921 r.). Kapitanem od 1 VI 1919 r., wcielony do 57 pułku piechoty. Odznaczony Medalem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi. Księgowy. Urzędnik Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

77. kpt. Roman PUF AHL – s. Michała i Katarzyny z d. Wize, ur. 25 I 1894 r. we Lwówku, pow. nowotomyski. Uczestnik I wojny światowej. W stopniu kapitana zwerifikowany ze starszeństwem od 29 V 1922 r. Szef służby łączności DOK VIII, następnie w Komendzie Portu Wojennego w Gdyni. Przydzielony do Komendy Marynarki Wojennej, był referentem w szefostwie łączności. Czterokrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

78. kpt. Władysław Marceლი RADZISZEWSKI – s. Stanisława i Marii z d. Marweg, ur. 2 VI 1894 r. w Ostrzeszowie. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent SPPiech. w Bydgoszczy. Służył w 83 pułku piechoty. Kapitanem mianowany od 1 I 1928 r. Od roku 1938 w 4 pułku lotniczym, następnie w Powiatowej Komendzie Uzupelnień w Łodzi. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Brat Zbigniewa, również zamordowanego w Katyniu. Awansowany po-

śmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

79. ppor. rez. Henryk Edward RASIEWICZ – s. Józefa i Heleny z Hoffmanów, ur. 11 VII 1898 r. w Gnieźnie. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. w 17 pułku piechoty. Podporucznikiem mianowany 1 VII 1925 r., przydzielony do kadry OK VIII. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

80. mjr Ludwik RAU – s. Władysława i Franciszki z Nowaków, ur. 25 X 1891 r. w Turowie, pow. szamotulski. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. jako dowódca kompanii w 68 pułku piechoty. Absolwent kursu dowódców baonów (1921 r.). Majorem mianowany od 1 I 1927 r. Dowódca baonu w 58 pułku piechoty, potem w 78 pułku piechoty. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień pułkownika.

81. por. rez. Walenty ROGALCZYK – s. Stanisława i Jadwigi z Wieczorków, ur. 26 I 1901 r. w Niewierzu, pow. szamotulski. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Koźminie (1921 r.) i kursu podchorążych w baonie szkolnym OK III (1925 r.). Kierownik Szkoły Powszechnej Specjalnej nr 78 w Warszawie. Porucznikiem mianowany 19 III 1939 r., przydzielony do 35 pułku piechoty. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

82. mjr posp. rusz. Leonard ROLA-SZADKOWSKI – s. Jana i Michałiny z Kościelskich, ur. 18 X 1881 r. w Kórniku. Absolwent uniwersytetu w Lipsku (1910 r.), dr medycyny, kardiolog, pulmonolog. Uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i woj-

ny 1920 r. W 1923 r. przeniesiony do rezerwy, jako major ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. Przydzielony do 7 szpitala okręgowego. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podpułkownika.

83. mjr rez. Franciszek Ksawery ROST – s. Hieronima i Józefy z Góreckich, ur. 5 XI 1890 r. w Wielichowie, pow. kościański. Absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu w Lipsku. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. porucznik – lekarz w 10 pułku strzelców. Od 1921 r. w rezerwie. Majorem mianowany 19 III 1939 r., przydzielony do 7 szpitala okręgowego. Członek Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Dyrektor szpitala w Nowym Tomyślu. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podpułkownika.

84. ppłk posp. rusz. Franciszek SAENGER – s. Teodora i Klementyny z Wysockich, ur. 30 I 1878 r. w Kościerzynie. Absolwent Wydziału Weterynaryjnego na Uniwersytecie w Gies-sen (1904 r.). W 1920 r. naczelny lekarz weterynaryjny w 1, 3 i 4 armii. W 1921 r. w stopniu podpułkownika (starszeństwo od 1 VI 1919 r.). Przeniesiony do rezerwy z przydziałem do kadry OK VIII. Mieszkał i prowadził praktykę weterynaryjną w Szubinie. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień podpułkownika.

85. por. rez. Zygmunt Bolesław SICIŃSKI – s. Macieja i Teodory z Echaustów, ur. 28 VII 1899 r. w majątku Bednary, pow. poznański. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Absolwent SPPiech. w Bydgoszczy (1920 r.) i CSKaw. w Grudziądzu (1921 r.). Służył w 1 i 15 pułku ułanów oraz w 70 pułku piechoty. Porucznik od 1 VI 1921 r. Zmobilizowany do Ośrodka Zapasowego Wielkopolskiej

Brygady Kawalerii. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

86. por. rez. Wandalin Antoni SIERSZEŃSKI – s. Antoniego i Franciszki ze Skuteckich, ur. 24 V 1889 r. w Grabowie n. Prosną. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. W 1921 r. zdemobilizowany jako porucznik (starszeństwo od 1 VI 1919 r.), z przydziałem do 7 baonu sanitarnego, w 1937 r. do 4 szpitala okręgowego. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

87. por. rez. Feliks Stefan SOBECKI – s. Feliksa i Anny z Modrakowskich, ur. 5 XII 1901 r. w Kcyni, pow. szubiński. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Studiował medycynę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Sanitarnej (1928 r.). Podporucznikiem mianowany od 1 I 1935 r., przydzielony do 1 szpitala okręgowego. Urzędnik w Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych *Vesta* w Poznaniu. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

88. kpt. Józef SPLITT – s. Adolfa i Izabeli z Madańkiewiczów, ur. 7 II 1895 r. w Mogilnie. Członek *Sokoła* i Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. służył w 62 pułku piechoty. Kapitanem mianowany ze starszeństwem od 1 I 1928 r. Dowódca plutonu saperów. Od 1933 r. w 33 pułku piechoty. We wrześniu 1939 r. w Ośrodku Zapasowym 18 Dywizji Piechoty. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

89. ppor. rez. Marian SPOJDA – s. Piotra i Jadwigi z Przybylskich, ur. 4 I 1901 r. w Poznaniu. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent SP Piech. w Warszawie i Szkoły Podchorążych Wojsk Łączno-

ści w Zegrzu. Należał do 7 baonu telegraficznego. Podporucznikiem mianowany od 1 VI 1921 r. Piłkarz, członek reprezentacji Polski i Klubu Sportowego *Warta*. Uczestnik Igrzysk Olimpijskich w Paryżu (1924 r.). Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

90. kpt. Władysław STAHR – s. Adama i Teofili z Kierczyńskich, ur. 7 III 1892 r. w Grodzisku Wlkp. Absolwent gimnazjum w Śremie (1909 r.). Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. dowódca kompanii 74 pułku piechoty. Kapitanem mianowany od 1 VII 1923 r. Służył w 56 pułku piechoty, od 1931 r. w Powiatowej Komendzie Uzupełnień w Nisku. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

91. ppor. rez. Stefan STARKOWSKI – s. Edwarda i Marii z d. Gutsche, ur. 1 IX 1898 r. w Wolsztynie. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Podporucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VII 1925 r. W 1936 r. ukończył kurs komendantów obór i rzeźni w Warszawie. Zmobilizowany do Ośrodka Zapasowego 14 Dywizji Piechoty. Mieszkał w Miejskiej Górze, pow. rawicki. Pracował w cukrowni. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

92. kpt. Józef Władysław STĘPLEWSKI – s. Apolinarego i Antoniny z Paichertów, ur. 14 III 1899 r. w Raszkowie, w Wielkopolsce. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924 r.). Lekarz 50 pułku piechoty, 1 pułku pancernego, Centrum Wyszkożenia Kawalerii i 14 pułku artylerii lekkiej. Kapitanem mianowany ze starszeństwem od 1 I 1932 r. Odzna-

czony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

93. kpt. Bronisław STOJACZYK – s. Romana i Józefy z Krajowskich, ur. 23 IV 1898 r. w Mroczy, woj. pomorskie. Absolwent gimnazjum w Inowrocławiu (1916 r.). Uczestnik I wojny światowej. W 1920 r. żołnierz 57 pułku piechoty. Ukończył SPPiech. w Warszawie (1921 r.). Był dowódcą plutonu w 34 i 27 pułku piechoty. Kapitanem mianowany 19 III 1938 r. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

94. kpt. Tadeusz STRZELECKI – s. Floriana i Ewy z Müllerów, ur. 31 VII 1898 r. w Strzelcach, pow. mogileński. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent Wlkp. SPPiech. w Bydgoszczy (1921 r.) i kursu taborów (1937 r.). Służył w 78 i 65 pułku piechoty. Kapitan od 1 I 1935 r. W 1939 r. jako oficer taborów w 16 dywizji piechoty. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

95. por. rez. Władysław Włodzimierz SWOROWSKI – s. Romana i Agaty z Piotrowskich, ur. 1 VI 1896 r. w Poznaniu. Kupiec. Uczestnik I wojny światowej. Od 1918 r. żołnierz wojska polskiego, dowódca 4 szwadronu 7 dyonu taborów. W stopniu porucznika przeniesiony do rezerwy. Służył w 7, 9 i 5 dyonie taborów. W 1939 r. wcielony do kadry OK I. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

96. por. posp. rusz. Telesfor SYNORADZKI – s. Zenona i Heleny z Koszcząbów, ur. 28 II 1894 r. w Michalinowie, pow. inowrocławski. Absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu we Wrocławiu (1918 r.). Doktorat

na Uniwersytecie Jagiellońskim (1921 r.). Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. lekarz w szpitalu wojskowym w Poznaniu. Porucznik od 1 VI 1919 r., przydzielony do 7 Szpitala Okręgowego. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Dyrektor Szpitala Miejskiego w Koźminie. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

97. por. Edward SZMIDT (lub Schmidt) – s. Jana i Bolesławy z Weinkaufów, ur. 14 IX 1902 r. w Berlinie. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Absolwent Szkoły Podoficerskiej Łączności w Poznaniu i SP Art. (1921 r.). Służył w 9 pułku artylerii ciężkiej. Porucznikiem mianowany od 1 I 1924 r. W 1926 r. ukończył szkołę pilotów w Bydgoszczy i został przydzielony do 4, następnie 6 pułku lotniczego. Odznaczony Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

98. kpt. Tadeusz Antoni SZMYTKOWSKI – s. Stefana i Apolonii z Boruczowskich, ur. 17 V 1892 r. w Krzywiniu, pow. kościański. Członek Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Absolwent Szkoły Podchorążych w Poznaniu (1920 r.). Służył w 68, 62, 67 i 83 pułku piechoty oraz w KOP. Od 1937 r. w Komendzie Garnizonu Bydgoszcz. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

99. kpt. rez. Franciszek SZULC – s. Józefa i Józefy z Rybarczyków, ur. 16 X 1893 r. w Dobrej, pow. Grodzisk Wlkp. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. dowódca plutonu 73 pułku piechoty, następnie w straży granicznej. Kapitanem mianowany 19 III 1939 r., przydzielony do kadry OK VIII. Odznaczony Orderem Vir-

tuti Militari 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

100. por. rez. Maksymilian SZULCZYŃSKI – s. Franciszka i Marty z Kühnelów, ur. 11 I 1901 r. w Pleszewie. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Od 1919 r. oficer prowiantowy 7 pułku artylerii ciężkiej. W 1923 r. zwolniony do rezerwy. Porucznik od 1 I 1936 r. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do 1 baonu strzelców w Chojnicach. Awansowany pośmiertnie na stopień kapitana.

101. kpt. w st. sp. Józef SZYFTER – s. Walentego i Anny z Weychanów, ur. 26 II 1893 r. w Stęszewie, pow. poznański. Dzierżawca majątku Mrowino. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. Od 1919 r. służył w lotnictwie. Kapitan od 1 VII 1923 r. W 1926 r. przeniesiony w stan spoczynku. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych – dwukrotnie. We wrześniu 1939 r. dowódca kompanii w Bazie Lotniczej nr 3. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

102. kpt. rez. Paweł SZYFTER – s. Pawła i Stanisławy z Kopów, ur. 13 IV 1893 r. w Stęszewie, pow. poznański. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. Pełownik. W 1920 r. służył w 55 pułku piechoty i 15 pułku artylerii polowej. W 1922 r. przeniesiony do rezerwy. Dyrektor w Wielkopolskim Towarzystwie Kółek Rolniczych w Poznaniu. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień majora.

103. por. rez. Mieczysław Ludwik SZYMANOWSKI – s. Jarosława i Aleksandry z Bortkiewiczów, ur. 12 II 1898 r. w Wołyńce na Ukrainie. Żołnierz I Korpusu Polskiego

w Rosji. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Porucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. W 1926 r. służył w 14 pułku artylerii polowej. W 1939 r. zmobilizowany do 2 oddziału służby uzbrojenia. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

104. ppor. rez. Roman ŚWIĘCICKI – s. Jana i Wiktorii z Błaszczkowskich, ur. 15 VII 1898 r. w Żernikach, pow. żniński. Członek Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Absolwent Szkoły Obserwatorów Lotnictwa w Poznaniu. W 1920 r. w 12 eskadrze wywiadowczej. Podporucznik od 1 VI 1919 r. Kierownik referatu wojskowego w Starostwie Powiatowym w Poznaniu. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl. Zmobilizowany do Bazy Lotniczej nr 3. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

105. por. rez. Bronisław TETZLAFF – s. Jana i Marty z Matuszkiewiczów, ur. 24 VIII 1895 r. w Dziełicach, pow. krotoszyński. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. pracownik Urzędu Rent Wojskowych w Poznaniu. W 1922 r. w stopniu porucznika ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. Przeniesiony do rezerwy z przydziałem do 57 pułku piechoty. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego, adwokat. Awansowany pośmiertnie na stopień kapitana.

106. kpt. Sylwester TROJANOWSKI – s. Franciszka i Marianny z Nowaków, ur. 31 XII 1891 r. w Jelitowie, pow. wrzesiński. Żołnierz armii niemieckiej. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. był dowódcą kompanii kaemów w 67 pułku piechoty. Kapitanem mianowany ze starszeństwem od 1 VII 1923 r. W 1932 r. przeniesiony do KOP, do baonu *Ostróg*. Odznaczony Orderem Virtuti Militari

5 kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień majora.

107. kpt. pos. rusz. Wiktor Zygmunt URBAŃSKI – s. Franciszka i Anny z d. Rede, ur. 29 III 1892 r. w Dębcu, pow. śremski. Absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu we Wrocławiu (1918 r.). Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. naczelnym lekarzem 61 pułku piechoty i 17 pułku artylerii polowej. Kapitanem mianowany 24 IX 1920 r. Od 1929 r. w kadrze 7 szpitala okręgowego. Dyrektor Lecznicy Dziecięcej w Gnieźnie. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień majora.

108. mjr w st. sp. Władysław Jan WAWRZYŃIAK – s. Ludwika i Józefy z Rosińskich, ur. 15 V 1890 r. w Antoninie w Wielkopolsce. Uczestnik I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. w stopniu majora walczył w 70 pułku piechoty. Następnie służył w DOK VII, w 58, 57 i 35 pułku piechoty. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Orderem Odrodzenia Polski 4 kl. Mieszkaniec Buku. Komisaryczny Burmistrz Opalenicy. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień podpułkownika.

109. por. rez. Czesław Antoni WEISS – s. Romana i Tekli, ur. 13 VI 1891 r. w Łosińcu, pow. wągrowiecki. Absolwent Wydziału Rolniczego Uniwersytetu we Wrocławiu. W 1914 r. wcielony do armii niemieckiej. Ochotnik w Powstaniu Wielkopolskim od 5 stycznia 1919 r. W 1920 r. komendant Rejonowej Komendy Uzupelnień w Krotoszynie. W 1922 r. zwolniony do rezerwy, w stopniu porucznika ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. Przydzielony do 1 pułku łączności, następnie przeniesiony do Centrum Wyszkozenia Łączności. Mieszkał we Wrykach, w pow. krotoszyńskim, gdzie prowadził własne gospodarstwo rolne.

110. por. rez. Witold Antoni WICHROW-

SKI – s. Czesława i Jadwigi z Wandłów, ur. 17 XI 1884 r. w Strzelnie. Absolwent Wydziału Farmacji Uniwersytetu w Lipsku (1912 r.). W 1914 r. zmobilizowany do armii niemieckiej. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Porucznikiem mianowany ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Właściciel apteki w Poznaniu. W 1939 r. zmobilizowany do szpitala polowego nr 702. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień kapitana.

111. kpt. w st. sp. Stanisław WIELICH – s. Antoniego i Katarzyny z Kubatżów, ur. 24 III 1880 r. w Biskupicach. W 1920 r. żołnierz 68 pułku piechoty. Uczestnik III powstania śląskiego. Kapitanem mianowany od 1 VII 1923 r. Oficer kasowy w 1 baonie ciężkich karabinów maszynowych w Biedrusku. Od 1927 r. w stanie spoczynku. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień majora.

112. ppor. rez. Wincenty WINKLER – s. Władysława i Władysławy z Zielińskich, ur. 1 IV 1899 r. w Wilster w Niemczech. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. służył w 1 pułku artylerii polowej. Ukończył SPRPiech. w Grudziądzu (1931 r.). Podporucznikiem mianowany 1 IX 1931 r., przydzielony do 65 pułku piechoty, następnie przeniesiony do 10 oddziału służby uzbrojenia. Awansowany pośmiertnie na stopień porucznika.

113. por. rez. Henryk WINKOWSKI – s. Juliana i Marii z Wyrembelskich, ur. 24 I 1897 r. w Grudzielcu, pow. jarociński. Absolwent Wydziału Prawno – Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego (1922 r.). Adwokat. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. dowódcą kompanii łączności w 11 pułku strzelców wielkopolskich. Przydzielony do kadry OK VII. Porucznikiem mianowany 19 III 1939 r. Odznaczony Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień kapitana.

114. kpt. Stanisław WIŚNIEWSKI – s. Jana i Rozalii z Kielpińskich, ur. 27 IX 1898 r. w majątku Jeleń, pow. wągrowiecki. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. Od 1936 r. w kierownictwie zaopatrzenia lotnictwa w Warszawie. Kapitanem mianowany od 1 I 1936 r. Wcielony do Bazy Lotniczej nr 1 w Warszawie. Odznaczony Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień majora.

115. kpt. Wojciech WITKOWIAK – s. Wojciecha i Marii z Talarczyków, ur. 9 IV 1893 r. w Lipówce, pow. śremski. Działacz Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. W 1924 r. mianowany porucznikiem. Służył w 7 baonie sanitarnym 14 Dywizji Piechoty, od 1926 r. w 3 pułku lotniczym. Kapitanem mianowany 19 III 1939 r. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień majora.

116. por. rez. Cezary WIZA – s. Józefa i Joanny z Jaskulskich, ur. 27 VIII 1899 r. w Pobiedziskach, woj. poznańskie. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Absolwent SPR-Piech. w Poznaniu. W 1920 r. dowódca kompanii w 69 pułku piechoty. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego (1927 r.). Sędzia w Ostrzeszowie. Porucznik od 2 I 1932 r. Przydzielony do baonu KOP *Davidgródek*. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień kapitana.

117. ppor. posp. rusz. Zefiryn Ludwik WOLSKI – s. Floriana i Moniki z Cichańskich, ur. 22 VIII 1891 r. w Tucholi. Uczestnik I powstania śląskiego. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego (1929 r.). Pracownik Wielkopolskiej Izby Rolniczej w Poznaniu. Podporucznikiem od 1 VII 1925. r. Przeniesiony z 57 pułku piechoty do kadry OK VII. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Awansowany pośmiertnie

przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień porucznika.

118. por. rez. Kazimierz Henryk WOŹNY – s. Jana i Wiktorii z Fligierów, ur. 18 I 1895 r. w Środzie Wlkp. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego i wojny 1920 r. W 1921 r. mianowany porucznikiem ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. Absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego (1927 r.). Lekarz w Gdyni. W 1939 r. komendant szpitala polowego nr 202. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

119. por. rez. Maksymilian ZAGIERSKI – s. Teodora i Rozalii z Piszczatów, ur. 5 IX 1890 r. w majątku Zmysłów koło Czarnkowa. Absolwent Radiowej Szkoły Technicznej w Berlinie. Uczestnik powstania wielkopolskiego. W 1920 r. dowódca 2 baonu radiotelegraficznego. W 1923 r. mianowany porucznikiem ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. Przydzielony do kadry OK VIII. Awansowany pośmiertnie przez prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w 2007 roku na stopień kapitana.

120. ppor. rez. Jan Romuald ZBIJEWSKI – s. Stanisława i Marii z Windów, ur. 7 II 1899 r. w Odessie. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W 1920 r. żołnierz 4 pułku strzelców. Absolwent Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej (1929 r.). Architekt w Pracowni Urbanistycznej w Poznaniu. Podporucznikiem mianowany od 1 VII 1925 r. Zmobilizowany do Ośrodka Zapasowego 14 Dywizji Piechoty. Awansowany pośmiertnie w 2007 roku na stopień porucznika.

Autor jest doktorem nauk humanistycznych, członkiem Prezydium Zarządu Głównego TPPW, przewodniczącym Komisji Historycznej, laureatem „Dobosza Powstania Wielkopolskiego”.

Pomnik Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Gnieźnie

Pierwszy pomnik ku pamięci poległych bohaterów Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 wzniesiono ze składek społeczeństwa gnieźnieńskiego i odsłonięto w Parku Kościuszki w grudniu 1925 r. Był to dwukondygnacyjny kamienny obelisk, wysoki na kilka metrów, z urną usytuowaną w jego zwieńczeniu i napisem *Bohaterom poległym za Wiarę i Ojczyznę Gród Lecha 1919 – 1923*. Obok pomnika ustawiono dwie armaty.

Na zbliżającą się 15. rocznicę wybuchu powstania, działające w Gnieźnie Towarzystwo Powstańców i Wojaków postanowiło ufundować bardziej okazały pomnik. Staraniem Sekcji Opieki nad Grobami Powstańców, powstałej przy tym Towarzystwie, powołano Komitet Honorowy Budowy Pomnika Poległych Powstańców pod patronatem ks. biskupa Antoniego Laubitza, sufragana gnieźnieńskiego. W jego skład weszło ponad 100 gnieźnieńskich notabli: naczelnicy urzędów państwowych i samorządowych, generalicja wojska, dyrektorzy i kierownicy instytucji, właściciele fabryk i zakładów, cechmistrzowie, adwokaci, lekarze, prezosi towarzystw i stowarzyszeń świeckich i kościelnych oraz klubów sportowych, ugrupowań partyjnych, dyrygenci chórów i orkiestr, proboszczowie parafii, przedstawiciele Kapituły Metropolitarnej. Członkowie tych instytucji i organizacji przeprowadzili na ten cel zbiórkę pieniężną w środowisku gnieźnieńskim.

Wybrano miejsce usytuowania pomnika na cmentarzu św. Piotra, pośród 52 mogił

poległych gnieźnieńskich uczestników powstania. Napisy na tablicach nagrobnych określają ich szlak bojowy. Zginęli oni w okresie od 2 stycznia do 19 lutego 1919 r. w okolicach miejscowości: Inowrocław, Marysin, Potulice, Rynarzewo, Samokłęski, Strzelno, Szubin i Złotniki Kujawskie. Ich pogrzeby w 1919 r. były wielkimi manifestacjami narodowo-religijnymi gnieźnian. Trumny ze zwłokami poległych wystawiono na widok publiczny przed dworcem kolejowym. Kondukt żałobny przechodził ulicami Gniezna. W pogrzebach, obok duchowieństwa, rodzin poległych, oddziałów wojskowych, licznie brało udział społeczeństwo Gniezna i okolicy. Na trzech cmentarzach gnieźnieńskich można spotkać około 90 grobów powstańców rozsianych w innych kwaterach. Ostatni powstaniec gnieźnieński, Maksymilian Zamiara (1901–1998), przeżył 97 lat i został pochowany na cmentarzu św. Krzyża.

W odezwie zamieszczonej w gazecie gnieźnieńskiej *LECH* nr 244 z 22 X 1933 r. apelowano o ofiarność finansową społeczeństwa, by wspomóc zabiegi ludzi dobrej woli, które na wieczne czasy świadczyć będą o wdzięcznej pamięci współbraci poległych *za naszą i waszą wolność*. Protektorat nad całym przedsięwzięciem objęli: ks. biskup Antoni Laubitz, Bolesław Kasprowicz – fabrykant i prezes Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Ewa Kasprowicz – prezes Towarzystwa św. Wincentego a Paulo, księża profesorowie Seminarium Duchownego – Michał Kozal i Kazimierz



Fragment kwatery Powstańców Wielkopolskich 1918 -1919 na cmentarzu św. Piotra w Gnieźnie
(fot. Janusz Występski - junior)

Kowalski, generał Malinowski – dowódca 17 Dywizji Piechoty i Maria Musielowa – prezes PCK. Komitet Wykonawczy pomnika stanowili: ks. mjr Mateusz Zabłocki – dziekan gnieźnieński, Józef Śmielecki, Wojciech Rzeźniacki, Jan Bilski, Bohdan Malłow i Stefan Szymczak. Monumentalny pomnik wykonany został w konstrukcji żelbetonowej o trzech kondygnacjach. Górna skomponowana została z 4 pobocznych krzyży skierowanych na wszystkie strony świata; na płaszczyźnie frontowej widnieje ukoronowany orzeł w prostej stylizacji z czerwonego piaskowca, a pod nim napis: *Poległym w obronie Wiary i Ojczyzny 1918 – 1919 Wdzięczni Rodacy*. Dolna kondygnacja zawiera 8 tablic, z każdej strony po dwie z wypisanymi nazwiskami bohaterów. Podstawę stanowią 4 stopnie schodów okalających monument.

Model zaprojektował artysta rzeźbiarz Triebler, a wykonał Teodor Gajewski, obydwoj z Bydgoszczy. Utalentowani rzeźbiarze wcześniej wykonali trzy figury Najświętszego Serca Pana Jezusa z brązu – dla Bydgoszczy, Barcina i Seminarium Duchownego w Gnieźnie, a także figurę Matki Bożej Maryi dla Łabiszyna. Brali udział w licznych wystawach, prezentując swe rzeźby. Teodor Gajewski zdobył I nagrodę w konkursie na pomnik ku czci poległych we francuskiej Szampanii oficerów i żołnierzy I dywizji polskiej w czasie pierwszej wojny światowej, zlokalizowany na cmentarzu wojennym w St. Hilaire le Grand pod Reims. Poświęcenie gnieźnieńskiego pomnika odbyło się 1 listopada 1933 r., w uroczystość kościelną Wszystkich Świętych. Obchody rozpoczęła procesja żałobna, pod przewodnictwem bpa. Antoniego Laubitza



Pomnik Powstańców Wielkopolskich 1918 - 1919 na cmentarzu św. Piotra w Gnieźnie (fot. Janusz Występski - junior)

z udziałem duchowieństwa, oficjeli i zebranego tłumu ludności, która wyszła z Rynku po zaintonowaniu pieśni *Boże w dobroci, nigdy nie przebrany*. Na czele niesiony był sztandar powstańczy, подарowany przez jeńców koalicyjnych. Dalej postępowaly organizacje, towarzystwa, harcerze z proporczykami. Za nimi szło duchowieństwo, a później kroczyły: korpus podoficerski

i oficerski obu pułków, starosta gnieźnieński, prezydent miasta, kombatancki-oswobodziciele Gniezna – dyr. Z. Kittel, kpt. Fenrych, kpt. P. Cymś, dr Jedlina-Jacobson i członkowie Komitetu Budowy Pomnika.

Na cmentarzu ks. dziekan Mateusz Zabłocki wygłosił przemówienie, w którym prosił o zachowanie w pamięci po wsze czasy poległych rodaków i ich groby. Po wciągnięciu flagi narodowej na maszt odśpiewano hymn państwowy, a kompania honorowa wojska prezentowała broń. Chór parafii farniej pw. św. Trójcy wykonał pieśń *Jak błogo śpią...*, skomponowaną przez dyrygenta Wincentego Cichowicza w oparciu o motywy ludowe. Potem odegrano na trąbce pobudkę i dokonano poświęcenia pomnika i podpisania aktu erekcyjnego, który umieszczono w cokole orła. Zakończony modlitwą apel poległych poprowadził ks. Stefan Łukowski – proboszcz parafii wojskowej

w Gnieźnie. Odegrano jeszcze *Marsz żałobny* Fryderyka Chopina, a przy wtórze hymnu państwowego nastąpiło ściągnięcie flagi. Uroczystość zakończono odśpiewaniem pieśni *Boże coś Polskę przez tak liczne wieki otaczał blaskiem potęgi i chwały...*

Okazały pomnik w 1940 r. zniszczyli hitlerowcy. Po zaminowaniu wysadzili go w powietrze. W stercie gruzów ocalała

w całości płaskorzeźba orła, którą w zacisznym miejscu cmentarza zakopali odważni gnieźnianie, pracownicy cmentarza: Władysław Tomaszewski z synami Antonim, Janem i Marianem oraz Michał Kleparek i Edmund Ochotny. O powyższym czynie pisze w maszynopisie opracowania *Lata wojny – lipiec 1939 – styczeń 1945 w Gnieźnie* Wanda Dolska z domu Tomaszewska, gnieźnianka zamieszkała w Czarnkowie, a także opowiada Stefan Stachowiak z Gniezna.

Po II wojnie światowej, w 1945 r., wspomnianą płaskorzeźbę orła w koronie, z otwartymi skrzydłami, usytuowano na dwumetrowym cokole murowanym. W 1959 r. pierwotny 9. metrowej wysokości pomnik z piaskowca został zrekonstruowany staraniem kombatanów i władz gnieźnieńskich, ze środków Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy.

Na jubileusz 80. lecia zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego pomnik odnowiono i wokół niego ułożono kostkę granitową. Wymieniono też dawne marmurowe tablice z nazwiskami poległych bohaterów - na nowe, granitowe, bardziej trwałe. Prace wykonał Zakład Kamieniarski Stefana Setkowicza z Gniezna. Stało się to staraniem władz samorządowych miasta, z udziałem funduszy Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu i Urzędu Miejskiego w Gnieźnie.

Niechaj pamięć o czynach bohaterów narodowych trwa, bowiem:

*W boju cali w ranach,
zbryzgani własną krwią,
spoczęli na ugornych lanach,
co w słońcu polskim lśnią.*

Pamięci Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919

*Nadeszła kolejna rocznica
Minęło lat osiemdziesiąt dziewięć
gdy spuszczone została pruska przyłbica
kiedy powstańcze rozległy się wieści.*

*Chwycili za broń nasi dziadkowie
bili się za wiarę i wolność
walczyli też nasi ojcowie i stryjowie
o wyzwolenie i niepodległość.*

*Naród nasz cierpiał niedolę
ze strony niemieckich rządów
obalono władzę, zniesiono niewolę
zmieniono wiele poglądów.*

*Teraz w rocznicę powstania
wspominamy Wasze czyny sławne
dla Waszej chwały naród odslania
pomniki kamienne i tablice cmentarne.*

*Po krwawych trudach w tej strasznej wojnie
liczne Was zdołały bliźny
o Bohaterowie zasnęliście spokojnie
Dla Boga i Świętej Ojczyzny.*

*O cześć Wam Żołnierze – Powstańcy!
Ofiarni do krwi wyzwoliciele narodu!
Zawdzięczać Wam musimy
że nie cierpimy niedoli i głodu.*

Walerian Występski
Gniezno 7 XII 2006 r.

Autor jest działaczem ZKRP i BWP, członkiem koła TPPW w Gnieźnie i regionalistą

Historia jednej fotografii

W moich zbiorach dotyczących Powstania Wielkopolskiego od kilku lat znajdowała się jedna z fotografii, na której uwieczniono, jak podaje opis na odwrocie, poświęcenie sztandaru Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Władysławowie w roku 1929. Zdjęcie trafiło w moje ręce przed kilkoma laty, podczas spotkania z córką powstańca wielkopolskiego, Danutą Makowską z Bydgoszczy. Jedyną rozpoznawaną na tym zdjęciu postacią był jej ojciec, powstaniec Franciszek Gucza (1892-1979). I historia tej fotografii mogłaby się na tym spotkaniu zakończyć, gdyby nie moja dociekliwość, kogo – poza powstańcem Guczą – uwieczniono na tej zbiorowej fotografii.

Historia tej fotografii tak mnie pochłonęła, że postanowiłem rozwiązać całą tajemnicę, jaką w sobie kryła. Pewnym było, że uwieczniła ona wielkie wydarzenie historyczne, jakim było poświęcenie i wręczenie sztandaru członkom małego wiejskiego Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Sama wieś Władysławowo, w dawnym powiecie szubińskim, położona jest wzdłuż Noteci i to tutaj w roku 1919, na linii demarkacyjnej, miały miejsce zacięte walki pomiędzy powstańcami a wojskami niemieckiego Grenzschtuzu. Fotografię wykonano w samym dniu uroczystości wręczenia sztandaru, który jest uwieczniony na tym zdjęciu wraz z obecnymi członkami Towarzystwa. Ta część poszukiwań okazała się łatwiejszą, bo zachowały się opisy na łamach *Dziennika Bydgoskiego* i *Gazety Bydgoskiej*. Problemem stało się rozpoznanie wszystkich

uczestników tej uroczystości. Poszukiwania trwały dość długo, bo odnaleźć kogoś, kto rozpoznałby wszystkich pozujących do tej, jak się okaże na końcu poszukiwań, wspólnie i zarazem tragicznej fotografii z roku 1929, było zadaniem niezwykle trudnym. Po nitce jednak do kłębka i zagadka rozwiązana została z pełnym sukcesem na przełomie zimy i wiosny 2010 roku.

Na fotografii, w centralnej jej części, pod sztandarem siedzi śluzowy Józef Twardy (1893-1953) – prezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Władysławowie. Rozpoznała go córka Zofia. Dziś licząca sobie 94 lata, pani Zofia bez trudu wskazała wszystkich z imienia i nazwiska, bo identyczne zdjęcie posiada wśród swoich rodzinnych pamiątek. I wówczas okazało się, że fotografia ta jest skarbnicą wiedzy nie tylko o samym wydarzeniu nadania temu Towarzystwu sztandaru, ale ocalała od zapomnienia postaci, które przedstawiała. W pierwszym rzędzie, oprócz samego, wspomnianego już wcześniej powstańca Franciszka Guczy i prezesa Józefa Twardego, siedzą ci, których jesienią 1939 roku dosięgła ręka niemieckiego okupanta. Znałem te nazwiska od dawna, ale nie miałem pojęcia, że fotografia ta przedstawia właśnie te osoby. Do fotografii dumnie pozowali więc: kupiec Antoni Klucz (1893 -1939), sołtys wsi Władysławowo, rolnik Józef Pawlak (1898 -1939), rolnik Józef Słowiński (1879 -1939). Dramat tych osób rozpoczął się krótko po zajęciu przez wojska niemieckiego okupanta terenu powiatu szubińskiego.



Pamiętka poświęcenia i wręczenia sztandaru dla Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Władysławowie w dniu 1 września 1929 roku. Od lewej strony: stoi Maks Poczekaj, siedzi drugi z prawej Franciszek Gucza, Antoni Klucz- kupiec, Józef Pawlak- sołtys gromady Władysławowo, w środku pod sztandarem, siedzi Józef Twardy- śluzowy, prezes Towarzystwa, Józef Słowiński, Antoni Cholewczyński, kołodziej, Leon Nowak, stoi ostatni w rzędzie Florian Łasecki. W drugim rzędzie od lewej strony stoi: Aleksander Poczekaj, Maks Nowak, Leon Snopkowski - syn leśniczego, Edmund Kwaśniewski, nierozpoznany, sztandar trzyma Józef Nowak, dalej stoją: Roman Nowak, Zygmunt Przybyliński, dwóch nierozpoznanych, Edmund Nowak. W ostatnim rzędzie od góry z lewej strony stoją: Konrad Poczekaj, nierozpoznany, Jan Łasecki, Wojciech Słowiński, Franciszek Słowiński, Jan Jankowski, Jacek Jankowski, Maga, Feliks Słowiński.

Na przygotowanych listach proskrypcyjnych znalazły się ich nazwiska. Wszyscy oni zostali rozstrzelani podczas masowej egzekucji (38 osób) w dniu 18 września 1939 roku, przy budynku Sądu Rejonowego w Szubinie. W uzasadnieniu wyroku, który wykonało wojsko niemieckiego Wehrmachtu, zapisano udział w Powstaniu Wielkopolskim. Jan Jankowski w swoim pamiętniku *Swastyka nad Szubinem*, tak opisuje moment egzekucji: (...) Dzień 18 września 1939 roku pozostanie na zawsze upamięt-

niony pierwszą masową egzekucją trzydziestu ośmiu osób na podwórzu więziennym (w tym sześć osób nie rozpoznanych). Egzekucję poprzedziły ćwiczenia gimnastyczne przeplatane biciem, prowadzone przez Thona, Schramma i Stellera, którzy w jednej ręce dzierżyli bicz, w drugiej rewolwer. Thon wyprowadził skazańców z więzienia; musieli oni sami przygotować sobie miejsce na mogiłę, wyrrywając i usuwając kwiaty i chwasty, po czym Thon wydał im od sześciu do ośmiu łopat. Było ich za mało, więc

wysłano Wilkosza i Bleję, wyłączonych uprzednio z tej grupy, na zbiórkę łopat po mieście. Gdy dół miał około półtora metra głębokości, rozkazano wyrzucić narzędzia pracy. Na nasypie przy mogile ustawiono karabin maszynowy, z którego oddawano salwy do stojących w grobie. Egzekucji doznało siedmiu żołnierzy Wehrmachtu, używając prócz karabinu maszynowego również rewolwerów. Po dokonaniu mordu Wilkosz i Bleja zasypali lekko grób. Było to trudne gdyż ciała jeszcze drgały. Na rozkaz Thona wciągnięto do mogił również Andrzejewskiego, jeszcze żywego i przysypano go ziemią (...). Po zakończeniu wojny ciała ekshumowano i pochowano na cmentarzu parafialnym w Rynarzewie, w zbiorowej mogile obok kwatery powstańców poległych pod Rynarzewem w 1919 roku. W listopadzie 1945 roku „bandy” grasujące po wojnie w lasach w okolicach Łabiszyna zabiły jeszcze jedną z osób uwiecznionych na fotografii. Był nią Wojciech Słowiński (1910-1945), syn tragicznie zamordowanego w 1939 roku Józefa Słowińskiego.

Wróćmy na chwilę do historii samego sztandaru i uroczystości jego wręczenia w dniu 1 września 1929 roku. Wydarzenia te opisuje na swoich łamach *Dziennik Bydgoski*: (...) Na godzinę 11 przed południem całe Towarzystwo wraz z gośćmi przyjechało umajonymi wozami drabiniastymi do Rynarzewa. Po zbiórce u p. Banacha udano się pochodem do kościoła parafialnego, gdzie ks. proboszcz Buławski po stosownym przemówieniu dokonał poświęcenia sztandaru. Po nabożeństwie wrócono do Władysławowa przed lokal p. Klucza. Tutaj odbyła się uroczysta ceremonia wręczenia sztandaru. Rozpoczęto ją śpiewem chóru kościelnego „Szarotka” z Rynarzewa pod batutą p. Skrzypczaka, poczym zagaił ją prezes okrę-

gu nadnoteckiego por. rez. Walkowski z Szubina, który na zakończenie swego przemówienia wniósł okrzyk na cześć armii, prezydenta Mościckiego i marszałka Piłsudskiego. Pan ppor. Rokicki dokonał wręczenia sztandaru, który odebrał p. prezes Walkowski i z kolei wręczył do prezesowi miejscowemu p. J. Twardemu, ten zaś komendantowi miejscowemu p. L. Kiełpińskiemu. Dalej przemawiali delegaci bratnich Towarzystw i tak: p. Szweder z Łabiszyna, p. Piątek z Barcina, p. burmistrz Tomaszewski z Rynarzewa, p. Dybczyński z Szubina i wreszcie p. Skrzypczak imieniem chóru kościelnego oraz p. Staniszevska imieniem Towarzystwa Młodych Polek. Następnie w Sali p. Klucza odbył się wspólny obiad, podczas którego wygłoszono szereg toastów. Chrzestnymi sztandaru byli: inżynierowa Bernackowa, Brzezińska, Snopkowska, Sieradzka i Pacyńska oraz panowie inżynier Bernaczek (b. prezes okręgu), por. Rokicki, Franciszek Nowak, Wudziński i red. Teska. Delegacje przeważnie ze sztandarami, przystały bratnie towarzystwa: Szubin, Rynarzewo, Łabiszyn, Barcin, Nowawieś, Samokłęski, Wąsosz i Kołaczkowo, a z innych chór kościelny z Rynarzewa i Towarzystwo Młodych Polek z Rynarzewa. Podnieść jeszcze należy gorące, patriotyczne przemówienie p. burmistrza Tomaszewskiego, znanego działacza narodowego w czasach przedwojennych, który jako referent oświatowy nowego okręgu, nawoływał do czujności, zwłaszcza, że okolica Rynarzewa mocno jeszcze jest zaludniona przez ludność obcoplemienną. Tym ważniejszą przeto jest rzecz, aby społeczeństwo usilnie popierało nową placówkę i działalność zarządu, do którego należą panowie: Józef Twardy, prezes, Antoni Klucz, wiceprezes, Józef Pawlak, sekretarz, Józef Słowiński, skarbnik, Lu-

dwik Kiełpiński, komendant, Witalis Wawrzyniak, referent oświatowy. Nowej placówce wojskowej życzymy jak najpomyślniejszego rozwoju (...). Sztandar przechowywany był w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie, ponieważ w samym Władysławowie nie było kościoła i odpowiedniej sali do godnego umieszczenia sztandaru. Członkowie Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Władysławowie występowali z nim do roku 1939 podczas uroczystości państwowych i kościelnych procesji. Pod koniec sierpnia tego roku, w przededniu wybuchu wojny, sztandar z obawy przed Niemcami zabrali z kościoła Józef Twardy i Józef Liebner, u którego przechowano go pod strzechą w stodole. I tak sztandar szczęśliwie przetrwał do zakończenia wojny w 1945 roku. Pomimo częściowego zbutwienia, na skutek niewłaściwego zabezpieczenia go w 1939 roku, nadawał się po renowacji do użytku. Rozpoczęły się jednak prześladowania ze strony szubińskiego UB, które zainteresowało się ocalałym po wojnie sztandarem. Józef Twardy i Józef Liebner postanowili spalić go bez świadków, włącznie z drzewcem, w piecu kaflowym. I tak to, czego nie zniszczył niemiecki okupant, musieli z obawy przed licznymi represjami zniszczyć sami powstańcy. Tak więc dramat uwiecznionych na tej fotografii powstańców zakończył się dopiero po wojnie, która krwawo rozprawiła się z powstańcami roku 1919.

Większość uwiecznionych na tej fotografii osób zmarła po wojnie. Prezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków Józef Twardy zmarł 30 lipca 1953 roku i został pochowany na Cmentarzu Nowofarnym w Bydgoszczy. Pozostałe osoby ze zdjęcia spoczęły na cmentarzu parafialnym w Rynarzewie. Niestety, na miejsce ich wiecznego spoczynku nie odprowadzono ich w asyście sztandaru ich stowarzyszenia. Każda z postaci z tego zdjęcia zasługuje na osobny biogram i przedstawienie ich skromnego życia i walki w obronie Ojczyzny, kiedy przyszła na to odpowiednia chwila. I tego zadania się z ochota podejmuję.

Jedna fotografia, a zawiera w sobie tyle cennych informacji. Utrwaliła moment wręczenia sztandaru, którego losy zakończyły się tragicznie wkrótce po zakończeniu II wojny światowej oraz uwieczniła twarze powstańców, walczących na froncie północnym powstania w roku 1919, a tragicznie zamordowanych jesienią 1939 roku. Dzięki tej jednej, jakże bogatej w treść fotografii, kolejna historia powstańczego czynu została na trwałe zapisana na kartach historii Wielkopolski. Historia powstania i ludzi z nim związanych rodziła się nie tylko na ulicach Poznania, ale również w przygranicznych frontowych wsiach, otoczonych siecią umocnień i okopów z 1919 roku.

HISTORIA POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO W KULTURZE

Ryszard Danecki

Kropie wrzącej krwi – wspomnienie o Józefie Ratajczaku

Z Józefem Ratajczakiem byliśmy sąsiadami aż do ostatnich dni jego życia – do roku 1999. Urodził się w Poznaniu w roku 1932. Mogłem z balkonu bloku przy ulicy Rycerskiej kiwać do niego, gdy pojawił się naprzeciwko, w oknie swojej kuchni...

Ale poznaliśmy się pół wieku wcześniej, w Kole Młodych Związku Literatów Polskich, w tym przedszkolu socrealistycznej twórczości, które rozbiliśmy, zakładając w roku 1955 Poznańską Grupę Literacką *Wierzbak*. To właśnie do mieszkania Józefa Ratajczaka przy ulicy *Nad Wierzbakiem*, nad sołacką rzeczką, najbliżej było z ulicy Noskowskiego, z siedziby Zarządu Poznańskiego Oddziału ZLP. Tu najczęściej się spotykaliśmy. Zaczęto w Związku Literatów mówić o nas: *ci z Wierzbaka*. I zaakceptowaliśmy owo określenie, podpisując w prasie swoje manifesty artystyczne jako *Grupa Wierzbak*.

Przecież rzeka literacka, nie zasilana nurtami wpadających do niej strumieni, skazana była na zagładę. Rzeczka Skamander zyskała sławę dzięki temu, że leżała nad nią Troja, opiewana przez Homera. Dlatego poeci, powstały w roku 1920 miesięcznik warszawski nazwali *Skamandrem*. Czyż więc i my nie możemy rozsławiać Poznania, rozmawialiśmy, poprzez *Wierzbak*? Bo Warta kolarzy się przecież także z innymi miastami, przez które przepływa.

Józka dopadła wkrótce ciężka choroba płuc. Stryj mojej żony, Józef Królikowski, jeńiec oflagu w Murnau, mieszkał po wojnie w USA. I stamtąd przysyłał nam, nieosiągalną wtedy w Polsce, penicylinę. Woziliśmy ją z Bohdanem Adamczakiem, młodym prozaikiem i dramaturgiem z *Wierzbaka* do szpitala do Kowanówka koło Obornik, aby ratować naszego przyjaciela. Ślady tamtych przeżyć łatwo można odnaleźć w debiutanckim zbiorze wierszy Józefa Ratajczaka z roku 1957, zatytułowanym *Niepogoda*...

Pozostawił po sobie około 40 książek: prozy i wierszy dla dzieci. Zdobywał za nie liczne nagrody, m. in. Nagrodę Młodych Miasta Poznania, gdańską *Czerwoną Różę*, Nagrodę Prezesa Rady Ministrów, Nagrodę im. Jana Kasprówicza, Nagrodę im. Władysława Reymonta. Wśród jego odznaczeń, otrzymanych za twórczość, należy wymienić przede wszystkim odznaczenie *Za Zasługi dla Województwa Poznańskiego* oraz Złoty Krzyż Zasługi i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Pracował jako lektor języka polskiego na UAM, w Polskim Radiu, w teatrze *Marcinek* i jako kierownik literacki Teatru Polskiego. Doktoryzował się – po ukończeniu polonistyki w Poznaniu – na Uniwersytecie Jagiellońskim, rozprawą o ekspresjonizmie polskim *Zagasy brzask epoki*.

Ośrodkiem polskiego ekspresjonizmu było poznańskie czasopismo *Zdrój* (1917-22), wydawane przez spółkę *Ostoja* braci Rulewiczów. A wszyscy oni – Bohdan, Jerzy i Witold – byli organizatorami i uczestnikami Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Dokumentuje to 180. stronicowa antologia Józefa Ratajczaka *Krople wrzącej krwi – Powstanie Wielkopolskie w poezji i pieśni*, opublikowana przez Wydawnictwo Poznańskie w roku 1978.

We wstępie napisał:

Powstanie Wielkopolskie nie miało ani swojego wielkiego poety, ani wielkiej poezji, chociaż nie trzeba przypominać, iż było wydarzeniem wielkiej miary w naszej historii narodowej. Ale widocznie łatwiej o wielką poezję klęski niż zwycięstwa, i z całą pewnością można stwierdzić, że dla pokonanych poezja staje się sztandarem i nadzieją, cmentarnym nagrobkiem i Sądem Najwyższym, podczas gdy dla zwycięzców – może być co najwyżej dodatkowym, duchowym wsparciem w bitwie...

Charakterystyczne są tytuły rozdziałów tej antologii: *Strzepy poetyckich meldunków*, *W okopach Wielkiej Wojny*, *W hołdzie poległym* i *Grudniowe etiudy*. Ustalają swoistą chronologię powstania utworów. Są tu wiersze, najcelniej dokumentujące tamte powstańcze wydarzenia, Romana Wilkanowicza, braci Jerzego i Witolda Hulewiczów i tak znakomitych autorów, jak Emil Zegadłowicz czy Zenon Kosidowski.

Ostatni rozdział zawiera wiersze, pisane już w latach międzywojennych lub współcześnie. Wśród autorów napotyamy więc nazwiska – wyliczając je w kolejności wierszy zamieszczonych w antologii – Stanisława Helsztyńskiego, Wojciecha Bąka, Leonarda Turkowskiego, Franciszka Fenikowskiego, Teodora Śmiełowskiego, Ryszarda

Daneckiego, Stanisława Hebanowskiego, Ewy Najwer, Eugeniusza Wachowiaka, Wincentego Różańskiego, Lecha Łuczaka, Jerzego Grupińskiego. Wreszcie na samym końcu autor antologii skromnie umieszcza swój wiersz *Obchód miasta 1918-1945*. Przytoczmy go tutaj:

Mowa o mieście, które było twierdzą.

Już za Thietmara.

*Do ostatnich zniszczeń
w murach obronnych,
skąd raz jeszcze się wynurzył
wielki pająk zieleni.*

*Tu zawsze mury pękały
jedynie pod naporem nowych szarż
i nisko nastawionych bagnetów.
A każdy kawalek ziemi
bywał dobrze udeptyany.*

*Horyzont prawie nie istniał.
Miał prostokątny kształt
strzelniczego okienka.
W rzece widziano fosę.
I ryby mnożone cudownie
podczas oblężenia
albo na wdechu powstań.
Las w niskie niebo unosił
Palisadę wyostrzonych wierzchołków.
Z wichrem mógł nagle wkroczyć
w opustoszałe ulice.*

*Od dziecka nie wychodziłem na spacer,
ale na manewry.
W ciemności uzbrojonej po zęby
czołgałem się z kuszą mocno napiętą
w źrenicy,
najemny mieszkaniec,
kurier frontowych wieści,
dostrzegający w ciągle opancerzonej ziemi
zaledwie kilka przetartych skwerków,*

gdzie przeświecały grobowce poległych.

Dla modlitw
służyły narożne baszty
pełne żelaznych widziadeł
o krwią zbroczonych bokach
i podpartych włóczniami.
Do łoża
kroczyło się ze strzałą
dygocącą w sercu,
coraz dalszą od tłustych paluszków Amora.

Nauka o wrogu
każde słowo
chwytala już w gardle
za rękojęść-
na krótkie pchnięcie ciszy
po niechlubnie zmarłym.

Jeszcze teraz mogę pokazać
ślady okrzyków
na plecach,
widok przymurowany do bunkra
i wzgórza Cytadeli wyższe od wszelkich po-
równań,
gdzie Jeździec Apokalipsy
zastygl na postumencie
u stóp.
A wbici w ziemię powstańcy
kamień dźwigają
do krtani.
Ile w tym piękna pocztówek.

Można podziwiać beztrąsko.

Prawie Sebastian, proszę,
ma ciało pootwierane do środka-
i nie krwawi.
A ja leżę, jak cegła wyrzucona z muru
i twierdza leży wyryta głęboko w fundament,
w żyły, w forty, w szanice i najdrobniejsze
rzeczy.
Znów ląka idzie po wierzchu. W oku wiosen-
ny bez urósł.
Lecz iskrę wciąż daje marmur.
I popiół lotny tak lekko potrafi dłoń twą wy-
ręczyć.

Grupę *Wierzbak* tworzyło 8 autorów. Spośród nich, symbolicznymi statuetkami *Dobosza Powstania Wielkopolskiego* nagrodzeni zostali za swoją twórczość: Gerard Górnicki, Eugeniusz Wachowiak i Ryszard Danecki. Otrzymują je tylko żyjący. Józef Ratajczak nie doczekał się tego zaszczytu, tak należnego mu chociażby za antologię *Krople wrzącej krwi*! Czyż nie jest wymownym fakt, że wtedy dokładnie połowa *Wierzbaka* uhonorowana zostałaby w ten sposób?

Autor tego i poniższego tekstu jest literatem, wybitnym poetą, członkiem ZG TPPW, laureatem „Dobosza Powstania Wielkopolskiego”.

Pocztówki powstańcze profesora Jeziorkowskiego

W *Powstańcu Wielkopolskim* z 2009 r. opublikowaliśmy obszerny esej, prezentujący sylwetkę i dorobek twórczy wybitnego artysty – grafika prof. Andrzeja Jeziorkowskiego, uhonorowanego statuetką *Dobosza Powstania Wielkopolskiego*.

Obecnie, na kolejnych stronach, reprodukuje kilka pocztówek, zaprojektowanych przez niego i wprowadzonych do obiegu przez Poczte Polską, z okazji kolejnych rocznic Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 i odzyskania niepodległości.

KARTKA POCZTOWA cena 2000 zł

ODZNANA PAMIĄTKOWA WOJSK WIELKOPOLSKICH ZATWIERDZONA W DNIU 14 MARCA 1920 R.



POCZTA POLSKA XI 1993 I NAWIAD 200.000 PPH. A. JEZORKOWSKI



75. ROCZNICA POWSTANIA
WIELKOPOLSKIEGO



KARTKA POK. ZIEMIA



POLSKA 65 gr



80 ROCZNICA ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI
PRZEZ POLSKĘ *Wojska wielkopolskie*
REGIONOWY URZĄD POCZTY W POZNANIU XI 1998 prof. AJEZDORCOWSKI



KARTKA POCZTOWA

PRT-024/115/97

Ilustracja na motywach Pomnika Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu



80. ROCZNICA WYBUCHU POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO
Rejonowy Urząd Poczty w Poznaniu XII 1998 N. 10 000 prój. A. Jeziorowski

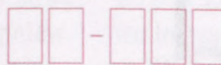


KARTKA POCZTOWA

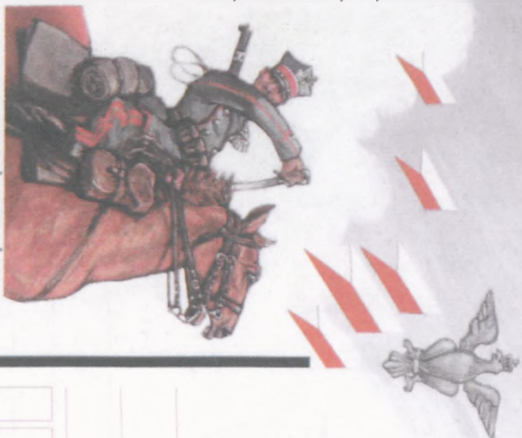


85. ROCZNICA POWSTANIA
WIELKOPOLSKIEGO

POCZTA POLSKA XI 2003 NAKŁAD 80.000 PRÓJ. A. JEZIORKOWSKI



Pułk dwukrotnie odznaczony orderem wojennym „Virtuti Militari”



80 LAT 15. PUŁKU ULANÓW POZNAŃSKICH

Regimowy Urząd Pocztowy w Poznaniu, IV/1599 N, 20 000 ppc, A. Jaskólewski

<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	-			



POLSKA 65 gr

80 ROCZNICA ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI
PRZEZ POLSKĘ Wojska wielkopolskie
REZERWY URZĄD POCTY W POZNANIU XI 1998 pmi. APTZEBRONSKI



Prace plastyczne podporucznika Antoniego Knajdka

Antoni Knajdek urodził się 18 grudnia 1897 r. w Plewiskach, w powiecie zachodniopoznańskim. Był synem rolnika Marcina (14 X 1853 – 14 IV 1918, zmarłego w Plewiskach) i Antoniny z domu Gryśka (4 VIII 1856 – 6 I 1924). Miał czworo rodzeństwa: siostry Katarzynę i Marię oraz braci Stanisława i Marcina, który zginął na wojnie w 1916 r. Był wyznania rzymsko-katolickiego. Naukę (7 IV 1904 – 1 IV 1912) pobierał w niemieckojęzycznej Katolickiej Szkole Powszechnej w Plewiskach. W latach 1912-1918 uczył się i praktykował w zawodzie fotografa. Natychmiast po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańcze. Początkowo walczył w rejonie Wyrzyska, a od lutego 1919 r. służył w 10 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Walczył na zachodnim odcinku frontu wielkopolskiego. W dniu 13 marca 1919 r., wraz ze swoim 2 Poznańskim Batalionem Powstańczym, odbył marsz z Wielkiego Grójca nad Obrą do Pniew.

Po zaprzestaniu walk został skierowany do Szkoły Podoficerskiej 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Gnieźnie. Szkołę tę ukończył 9 września 1919 r. Następnie uczestniczył w wojnie polsko – rosyjskiej 1920 r. Służbę w wojsku polskim zakończył w stopniu sierżanta liniowego. Po zakończeniu działań wojennych wstąpił do Straży Celnej. Pracował w placówce Sypniew (koło Łobżenicy), powiat Sępólno Krajeńskie, na stanowisku dozorczy straży celnej. W 1927 r. wystąpił ze służby i założył w Łobżenicy zakład fotograficzny, uzysku-

jąc dyplom mistrza fotografa, wystawiony przez Izbę Rzemieślniczą.

Po wybuchu II wojny światowej zakład ten został przejęty przez Niemca Ertmana, a Antoni Knajdek został aresztowany i osadzony w areszcie w Łobżenicy (w gmachu byłego sądu, gdzie mieści się dzisiaj Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy). Jako powstaniec wielkopolski miał być rozstrzelany. Za wstawiennictwem miejscowego pastora wyrok ten został wstrzymany, a Antoni Knajdek został zwolniony z więzienia.

Do końca wojny pracował w swoim zakładzie fotograficznym w Łobżenicy, zarządzanym przez Niemca Ertmana. Zeznanie Antoniego Knajdka, dotyczące jego pobytu w areszcie, znajduje się w Archiwum Instytutu Zachodniego w Poznaniu (sygn. IZ Dok. III- 114).

Po 1945 r. prowadził ponownie swój zakład fotograficzny. W dniu 27 lutego 1945 r. został wybrany rajcą miejskim. Zajmował się m. in. ekshumacją pomordowanych.

W 1970 r. przeszedł na emeryturę, przekazując zakład fotograficzny Edmundowi Giewartowskiemu. Należał do Cechu Rzemieślniczego. Członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację został w dniu 1 października 1957 r. W latach 1957 – 1963 był prezesem Zarządu Koła ZBoWiD w Łobżenicy, a od 1963 r. wiceprzewodniczącym Zarządu tego Koła.

W dniu 24 czerwca 1972 r. został - Uchwałą Rady Państwa – za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem wojska polskiego. Związek

małżeński zawarł 16 maja 1923 roku z Moniką Fas, z którą dożył *Złotych Godów*. Był ojcem synów: Edmunda i Henryka oraz córki Lidii. Jego żona Monika Fas, z zawodu nauczycielka, urodziła się 8 czerwca 1904 r. w Piesnach, w powiecie Wyrzysk. Przez jakiś czas mieszkała w Radziczu, w powiecie Wyrzysk. Była córką rolnika Pawła Fasa i Leokadii z domu Konek. Zmarła 16 sierpnia 1976 r. w Łobżenicy i została pochowana razem z mężem.

Antoni Knajdek lubił rysować. Zachował się jego *Notatnik rysunkowy z lat 1919-1920* z trzema rysunkami pejzaży i sześcioma rysunkami przedstawiającymi sceny z Powstania Wielkopolskiego.

Za zasługi wojenne oraz działalność społeczną został odznaczony:

Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym *Za Wojnę 1918-1921* – przed 1939 r., Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości – przed 1939 r., Medalem *Za długoletnie pożycie małżeńskie*.

Zmarł w Łobżenicy 21 listopada 1975 r. i tam został pochowany na cmentarzu parafialnym. Grób zachował się do czasów współczesnych.

Na podstawie: dokumentów rodzinnych (akt urodzenia nr 112 z grudnia 1897 r. w j. niemieckim, poświadczony 25 października 1921 r. przez USC w Dąbrowce, pow. zachodniopoznański; świadectwo ukończenia Szkoły Po-



wszechnej nr 1304 z 1 kwietnia 1912 r. (w j. niemieckim), zaświadczenie zawarcia związku małżeńskiego nr 22 z 16 maja 1923 r. USC Łobżenica, legitymacja ZBoWiD nr 233515, wystawiona w dniu 1 października 1957 r. oraz informacji uzyskanych od Barbary Jasińskiej, a spisanych w październiku 2008 r. przez prawniczkę Bognę Jasińską, a także informacji uzyskanych od Andrzeja Giewartowskiego.

Autor jest regionalistą, członkiem koła TPPW w Pile



Rysunki Antoniego Knajdka z czasów Powstania Wielkopolskiego





Tęsknota za mężem

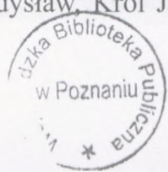


Wojna

Nowe wydawnictwa upamiętniające czyn i tradycję Powstania Wielkopolskiego 1918/1919

Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego kontynuował wydawanie pozycji książkowej: *Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 -1919* pod redakcją Bogusława Polaka. W 2009 roku ukazał się szósty tom słownika. Komitet Redakcyjny w składzie: prof. dr Bogusław Polak – przewodniczący, Eligiusz Tomkowiak – sekretarz oraz członkowie – Stefan Barłóg, Marian Kadow, Zdzisław Kościański oddał w ręce czytelników kolejny tom, którego biogramy w większości posiadają bogatą podstawę źródłową. Autorami not biograficznych w tym tomie są: Adamczewski Piotr S., Andruszewska Małgorzata, Artyszuk Elżbieta, Artyszuk Zuzanna, Barzdo Jadwiga, Bączkowski Marian, Becker Włodzimierz, Berus Kazimierz, Bilka Halina, Chałupka Władysław, Cholemska Regina, Czarkowska Małgorzata, Czechowska Kamila, Czerwiński Bogdan, Dominiak Jan, Dubisz Ryszard, Dukarska Katarzyna, Dziembowski Piotr, Ferenc Lubomira, Figas Henryk, Firlej Jerzy, Firlej Marek Witold, Fornalski Antoni, Fronczak Jadwiga, Frankowska Małgorzata, Grabias Halina, Jasicki Bogdan, Jądrzak Stefania, Jeziorska Magdalena, Joachimiak Dorota, Joachimiak Krzysztof, Józwiak Zenon, Kabat Małgorzata, Kaczmarek Maria, Karczewski Jan, Karłowicz Barbara, Kicman Wojciech, Kosmowska Urszula, Kościański Zdzisław, Kowalewski Tomasz Jarosław, Kręgielski Władysław, Król Jadwiga, Krumrey Lu-

dwik, Kubiacyk Genowefa, Kuliński Zdzisław, Kwiatkowski Kazimierz, Lis-Lastra Elżbieta, Liwerski Zbigniew, Łada-Czarnewska Danuta, Łuczak Krystyna, Łukaszewski Henryk, Maćkowiak Bożena, Maćkowiak Janina, Magowski Marek, Małuszek Eugenia, Mellenbrock-Tomaszewska Teresa, Mielcarzewicz Maria, Mroczkowska-Bober Hanna, Muszyńska-Zamorska Danuta, Mytko Andrzej, Nagórko Iwona, Nowak Marta, Nowak Remigiusz, Odolanowska Mieczysława, Orłowska Renata, Pasińska Aleksandra, Pasiński Jan, Paul Joanna, Pawlicki Tomasz, Pietrowski Michał, Pietrzak Zofia, Polak Bogusław, Polak Irmina, Priebe Karol, Przybylska Anna, Psik Stefan, Raczkowska Agnieszka, Raczkowski Wojciech, ks. kanonik Radtke Konstanty Ferdynand, Refermat Jerzy, Rezler Marek, Roszak Józef, Rozumek Piotr, Rum Stefania, Sander Wojciech, Sęczkowska Małgorzata, Sękowska Anna, Skierecki Marian, Sobocińska Dorota, Springer Iwona, Strugała Zofia, Szulc Adam, Szulc Zofia, Szymanowski Mieczysław, Szymańska Kazimiera, Szymańska Marlena, Slebioda Józef, Smigielski Józef, Tomkowiak Eligiusz, Tomkowiak Ewelina, Tomkowiak Małwina, Wachowski Witold, Wardyn Artur, Wojcieszak Bogumił, Występski Walerian, Zieliński Jan, Żurek Rudolf. Ogółem 107 autorów napisało 231 biogramów. Publikacja ta została wydana w opalenickiej oficynie *Opalgraf*, przy pomocy finansowej Marszałka Województwa Wielkopolskiego,



Urzędu Miasta Poznania, Starostwa Powiatowego w Poznaniu.

Od 1995 roku rocznik społeczno-informacyjny *Wielkopolski Powstaniec*, wydawany jest przez Zarząd Główny Towarzystwa Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 pod redakcją Stefana Barłoga (przewodniczący). W skład redakcji wchodzi: Ryszard Danecki, Zygmunt Duda, Mariola Głuszcak, Jan Janiszewski (sekretarz), Tadeusz Musiał (zastępca przewodniczącego), Janusz Salata, Grzegorz Wojciechowski oraz Stefan Wojtkiewicz.

W numerze piętnastym z 2009 roku przypomniano i przybliżono kolejne karty z dziejów powstania. Ukazały się ciekawe szkice: Anny Sobczak *Sejm dzielnicowy demonstracją polskości Wielkopolski*, Jakuba Staszaka *Wyzwolenie Krotoszyna* oraz Wiesławy Polcyn *Działania powstańcze na terenie powiatu wyrzyskiego*. Z kolei Wojciecha Kicman przypomniał sylwetki powstańców – generałów Wojska Polskiego, a Rudolf Żurek obcokrajowców biorących udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. W dziale kulturalnym znalazły się obszernie szkice Ryszarda Daneckiego: *Powstanie Wielkopolskie w oczach młodych poetów*; *Artystyczny dokumentalista Poznania i Powstania Wielkopolskiego* (opowieść R. Daneckiego o Andrzeju Jeziorkowskim) oraz *Wspomnienie o Gerardzie Górnickim*. Ponadto artykuł pióra Jana Mielżyńskiego *Śladami przeszłości*. Obszerny artykuł Zdzisława Kościańskiego *Nowe wydawnictwa o Powstaniu Wielkopolskim*, świadczy wymownie o niegasnącej popularności tematyki powstańczej wśród twórców.

Na łamach rocznika przedstawione także zostały inicjatywy, przedsięwzięcia podejmowane przez Towarzystwo, władze samorządowe i państwowe. Zaprezentowano

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy



Biogramy uczestników
Powstania Wielkopolskiego
1918-1919

tom VI

także pracę wychowawczą szkół i jednostek harcerskich noszących imię Powstańców Wielkopolskich (zobacz: E. S. Barłowski: *Ogólnopolski Zlot Szkół i Jednostek Harcerskich im. bohaterów Powstania Wielkopolskiego we Wrześni*; Laureaci Nagrody Honorowej Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 *Dobosz Powstania Wielkopolskiego w roku 2008* (biogramy: śp. prof. dr hab. Zdzisław Grot, Zenon Brembor, Zygmunt Duda, Antoni Fornalski, Jarosław Łuczak, Lidia Nowak, prof. dr hab. Zbigniew Pilarczyk); Danuta Kosobudzka: *20. lat Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego*; E. S. Barłowski: *Centralne uroczystości 90. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego*. Obszerna Kronika działań Towarzystwa od 1 września 2008 roku do 27 czerwca 2009 roku ukazuje duże zaangażowanie – w różne

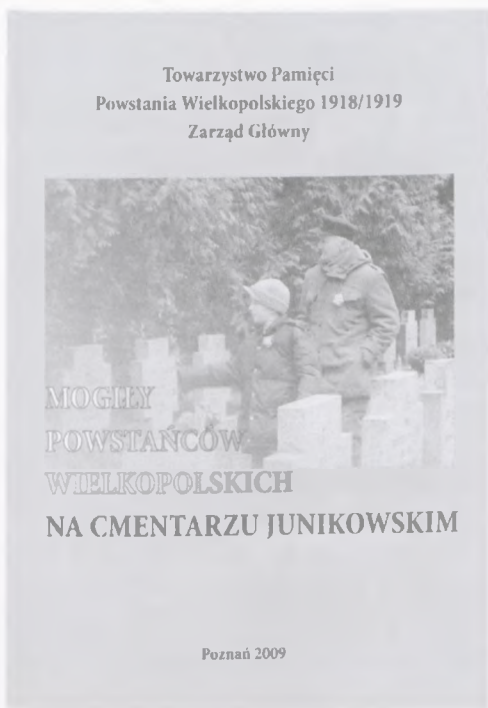
przedsięwzięcia i akcje – władz i członków towarzystwa w regionie wielkopolskim, lubuskim oraz kujawsko-pomorskim (opracowanie: Zenon Brembor, Marian Kadow, Piotr Wojtczak).

Kolejną cenną publikacją Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 były *Mogiły powstańców wielkopolskich na cmentarzu junikowskim* (Poznań 2009). Opracowania podjął się zespół członków Towarzystwa pod redakcją Danuty Kossobudzkiej. Podczas obchodów 90. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego mogiły powstańców na cmentarzu junikowskim zostały oznakowane okolicznościowymi tabliczkami informacyjnymi, a w publikacji zestawiono wykazy ponad 500 mogił umieszczonych w kwaterach powstańczych R3/1, R3/2, R6/1 oraz poza tymi kwaterami. Ponadto przedstawiono kilka biogramów powstańców. Słowo wstępne zamieścił Zarząd Główny oraz Zarząd

Główny Oddziału Wielkopolskiego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Przedmowę do tego opracowania miał napisać Maciej Frankiewicz – zastępca Prezydenta Miasta Poznania, jednak nagła śmierć wyrwała go z naszego grona. Został on pochowany na cmentarzu junikowskim, na którym znajdują się groby powstańców wielkopolskich, którym zamierzał zapewnić właściwy status i opiekę godną bohaterów zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego.

Obok wydawnictw Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-19 ukazują się liczne opracowania o wymiarze wojewódzkim, powiatowym, miejskim czy gminnym.

Piękny pod względem edytorskim jak i zawartości treści album: *Zwyciężyliśmy. Obchody 90. rocznicy wybuchu powstania wielkopolskiego 1918/1919* (Poznań 2009), jest zbiorem relacji z obchodów 90. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego w Wielkopolsce. Jest kroniką obchodów rocznicowych. Opisane uroczystości były wyrazem wielkiego hołdu dla tego pokolenia Wielkopolan, którego patriotyzm i odwaga poddane zostały ciężkiej próbie w trudnej rzeczywistości zaborów, a współczesnym Wielkopolanom dały powód do dumy i poczucia wspólnoty podczas rocz-

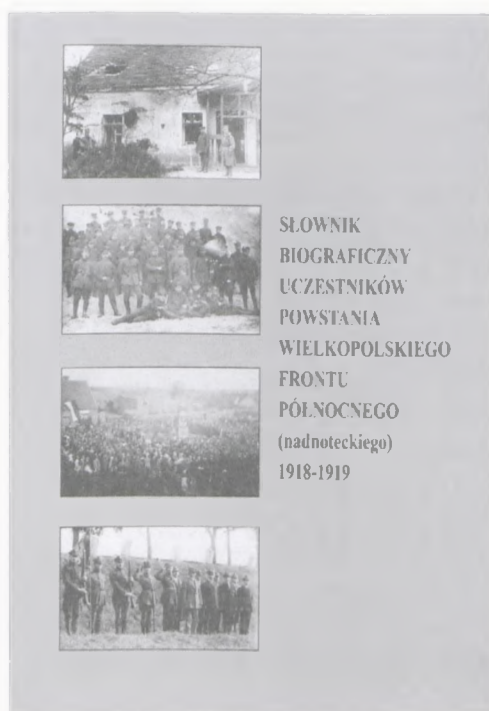


nicowych wydarzeń. Być może z okazji 100. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego warto pokusić się o stworzenie kroniki obchodów nie tylko w Wielkopolsce, ale i całym kraju. Żałować tylko wypada, że zapewne ze względów technicznych nie można było ująć w tym wydawnictwie wszystkich wydarzeń, m. in. w gminie Siedlec.

Kolejna publikacja – tym razem o zasięgu powiatowym *Trzeba było pójść... Powiat nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919*, pod red. Zdzisława Kościańskiego i Bogumiła Wojcieszaka (Nowy Tomyśl 2010), wyróżnia się w szczególności objętością, zawartością merytoryczną i szatą graficzną. Jednocześnie publikacja ta stanowi przykład rzetelnej, głęboko zaangażowanej publikacji regionalnej. Otrzymała ona ciepłą recenzję Pauliny Żak na łamach *Kroniki Wielkopolski*, która m. in. napisała:

Wydawca – starostwo nowotomyskie – może być dumne z tak przygotowanej publikacji. Zawarto w niej kompleksowe informacje o przygotowaniu, przebiegu i skutkach powstania. Skorzystają z tego wszyscy mieszkańcy powiatu, historycy i regionaliści wielkopolscy, a młodzi czytelnicy dzięki zgrabnemu połączeniu treści i ilustracji z przyjemnością będą poznawać dokonania swoich przodków.

Na nakielskim rynku wydawniczym ukazała się wyjątkowa publikacja *Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego frontu północnego (nadnoteckiego) 1918-1919*, pod redakcją Sławomira Łanieckiego. W przedmowie do tej książki prof. dr hab. Bogusław Polak zwrócił uwagę na to, że to nowe wydawnictwo biograficzne dobrze wpisuje się w stworzenie swego rodzaju almanachu pamięci o wielkopolskich powstaniach 1918-1919 r. Słow-



Stefania Szadłowska
Zdzisław Bokwa
Teresa Kaczmarek

**Udział mieszkańców Barcina i okolic
w Powstaniu Wielkopolskim
w latach 1918-1919**



Towarzystwo Miłośników Miasta i Gminy Barcin

nik powstał dzięki wsparciu finansowemu samorządu województwa kujawsko-pomorskiego z Torunia, nakielskich władz powiatowych oraz miejskich i gminnych: Kcyni, Mroczy, Nakła, Sadek, Szubina, a także Banku Spółdzielczego w Nakle.

Z terenu byłego frontu północnego pochodzi także kolejna omawiana pozycja – *Barcinianie w Powstaniu Wlkp.* W powstaniu udział wzięło około 200 powstańców z Barcina i okolic. To ich pamięci poświęcona jest ta książka. Towarzystwo Miłośników Miasta i Gminy Barcin zaprezentowało ciekawy zbiór wspomnień powstańców z Barcina, a materiał do wydania przygotowali: Stefania Szadłowska, Zdzisław Bokwa i Teresa Kaczmarek.

Kolejna książka, autorstwa Przemysława Mielocha pt. *Udział mieszkańców Gminy Komorniki w Powstaniu Wielkopolskim*, jest także publikacją powstałą z okazji 90. lecia Powstania Wielkopolskiego. Wydawcą tej

książki był Gminny Ośrodek Kultury w Komornikach, a koszty wydania pokryły Gmina Komorniki i Powiat Poznański.

Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 – to cenna praca regionalna pod redakcją Piotra Pawła Ruszkowskiego i Janusza Karwata (Luboń 2009). Publikacja składa się z kilku części: Luboń w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919; Organizacje skupiające uczestników Powstania Wielkopolskiego; Wykaz powstańców związanych z Luboniem; Józef Thomas – patriotyczna osobowość Żabikowa na przełomie XIX i XX wieku; Biogramy powstańców wielkopolskich; Spis osób. Książka ta nie tylko popularyzuje wiedzę o licznych udziałach mieszkańców Lubonia w powstaniu, ale jest – z uwagi na bogaty materiał biograficzny jednym z czynników wychowawczych, zwłaszcza dla młodego pokolenia. Praca zawiera bogaty materiał ikonograficzny, m. in. liczne dokumenty oraz fotografie miejsc związanych z życiem bohaterów.

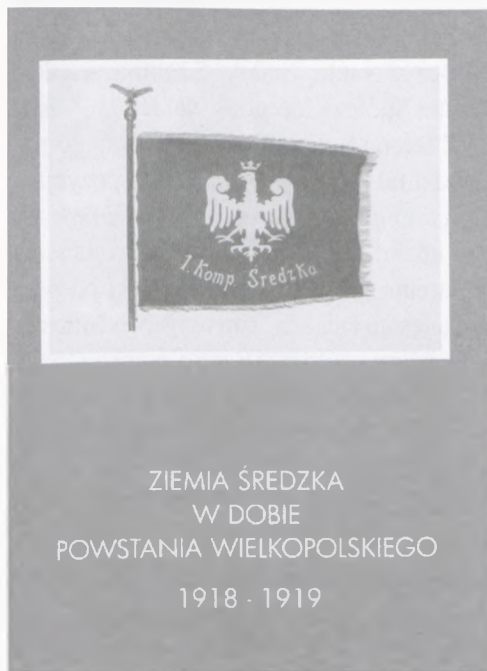
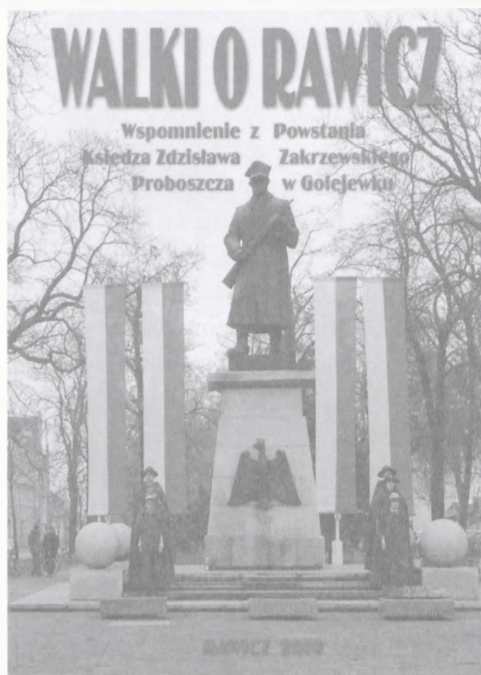
Samorząd Gminy Rawicz postanowił upamiętnić 90. rocznicę powrotu Rawicza do Polski wydaniem publikacji *Walki o Rawicz*, autorstwa ks. Zdzisława Zakrzewskiego. Z uwagi na to, że zachowały się do dzisiejszych czasów tylko nieliczne egzemplarze dwóch przedwojennych wydań tej książki, postanowiono przypomnieć na nowo tę publikację ks. Zdzisława Zakrzewskiego, proboszcza z Golejewka.

Z inicjatywy Społecznego Komitetu Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej powstała publikacja pt. *Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. Prezentowana praca składa się z trzech części. W pierwszej *Ziemia Średzka przed wybuchem Powstania*

Wielkopolskiego 1918/1919 znalazły się teksty autorstwa Janusza Karwata, który przedstawił obszar powiatu średzkiego pod zaborem pruskim. Drugi tekst tego samego autora przedstawia sylwetkę dr. Ludwika Rządzkowskiego. Opracowanie Ludwika Rządzkowskiego pt. *Wybuch rewolucji listopadowej 1918 r. w Środzie* zamieszczono w dalszej kolejności. Ostatni tekst tej części przedstawia organizowanie polskich formacji zbrojnych (Straż Obywatelska, Straż Ludowa) na terenie powiatu średzkiego w listopadzie i grudniu 1918 roku. Część drugą publikacji stanowi tekst Remigiusza Nowaka o formowaniu i organizowaniu oddziałów średzkich oraz ich działaniach bojowych. Natomiast w części trzeciej pt. *Mieszkańcy Ziemi Średzkiej w Powstaniu Wielkopolskim – pamięć i wykazy osób* znajduje się szkic Jarosława Łuczaka o ruchu kombatanckim powstańców wielkopolskich

w Środzie oraz sztandarze I kompanii średzkiej. Andrzej Beba przedstawił sylwetkę ks. Mieczysława Meissnera; Maria Mielcarzewicz omówiła dzieje Kwatery Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej. Przedstawiono także biogramy 89 średzkich powstańców, sporządzone przez członków zespołu redakcyjnego oraz członków rodzin, a przygotowana przez Marię Kamińską lista osób zaangażowanych w powstanie na Ziemi Średzkiej zawiera 673 nazwiska. Uzupełnieniem części trzeciej jest wybór materiałów źródłowych. Książkę wyposażono także w indeks osobowy i materiał ilustracyjny.

Książka *Mogily powstańców wielkopolskich 1918-1919 na cmentarzach Leszno* (Leszno 2009) – to kolejna publikacja Krzysztofa Handke na temat leszczyńskiego grobownictwa (Zobacz tegoż, *Kwatera powstańców wielkopolskich 1918-1919 na*

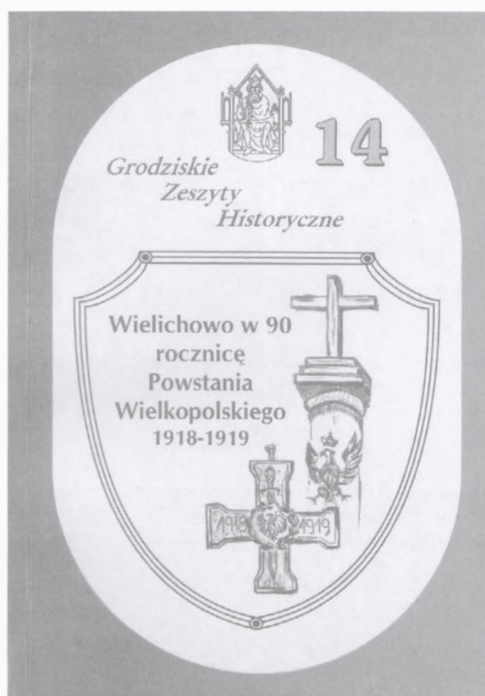


cmentarzu w Lesznie, Leszno 2005). Niniejsze opracowanie nie jest pełnym wykazem powstańców wielkopolskich spoczywających na cmentarzach w Lesznie, gdyż nikt w przeszłości nie sporządził rejestru spoczywających tu powstańców. Prezentowane opracowanie odzwierciedla stan badań autora, zakończonych w połowie 2009 roku. Tenże autor opublikował także *Miejsca pamięci powstania wielkopolskiego 1918/1919 w powiecie leszczyńskim* (Leszno 2009). W dwudziestu trzech miejscowościach i wsiach powiatu leszczyńskiego znajdują się pomniki, obeliski, głazy, tablice..., upamiętniające ważne fakty, nazwiska z okresu Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 roku.

W ramach serii Grodziskie Zeszyty Historyczne ukazała się zbiorowa praca *Wielichowo w 90. rocznicę Powstania Wielkopolskiego 1918-1919* (Grodzisk Wielkopolski 2009). Publikacja w całości została poświęcona Powstaniu Wielkopolskiemu. Do jej wydania przyczynił się społeczny Komitet Redakcyjny oraz Towarzystwo Miłośników Ziemi Grodzkiej i Muzealna Izba Tradycji Ziemi Grodzkiej w Grodzisku Wielkopolskim. Ukazuje ona, że z Wielichowa i z każdej okolicznej wsi, praktycznie z każdej polskiej rodziny, szli ochotnicy do powstania.

Zdzisław Kościański i Eligiusz Tomkowiak opracowali publikację pt. *Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Słownik biograficzny*. Kolejna tychże autorów obszerna i udokumentowana publikacja, przedstawia liczne biogramy uczestników powstania, którzy swoją postawą dali przykład patriotyzmu i poświęcenia dla Ojczyzny.

Głos Wielkopolski w tomie II *Zwycięzcy*.



Bohaterowie Powstania Wielkopolskiego. Najnowsza lista ofiar zawarł kolejne sylwetki weteranów powstania oraz listę strat opracowaną przez prof. dr. hab. Wiesława Olszewskiego i dr. Łukasza Jastrzębą. Bliscy powstańców wielkopolskich, ich rodziny i krewni byli współautorami albumu, podobnie jak jego pierwszej części, wydanej w 2008 roku. To dzięki ich opowieściom, jak słusznie napisano we wstępie do tej publikacji, udało się odtworzyć losy powstańców, aby pamięć o ich poświęceniu nie zginęła.

Miejsca pamięci powstania wielkopolskiego, wydanie III zaktualizowane, opracował Paweł Anders (Poznań 2010). Książka wydawnictwa Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury stanowi trzecie już, zaktualizowane wydanie katalogu miejsc pamięci Powstania Wielko-



polskiego. W książce wymienione są najczęściej miejsca pochówku (zwykle cmentarze albo pojedyncze groby) i znajdujące się w tych miejscach nagrobki, pomniki lub tablice pamiątkowe. Zamieszczona mapka na końcu książki pokazuje zakres powstania i jednocześnie obszar kultywowania pamięci o nim.

Ukazały się także nośniki elektroniczne Wolności dla nas idzie czas, Filharmonia Poznańska, Poznań 2009, 24 s. + płyta CD. Zapisowi koncertu, zorganizowanego z okazji 90. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego, towarzyszy publikacja zawierająca prezentacje wykonawców oraz teksty utworów wykonanych w czasie koncertu (*Rota, Marsylianka wielkopolska i Wolności dla nas idzie czas*).

Z kolei album *27 grudnia. pl* zawiera dwie płyty. Płyta pierwsza zawiera zapis widowiska z 27 grudnia 2008 roku. Natomiast

druga – materiał dokumentacyjny obchodów 90. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego sfinansowanych w części z budżetu Samorządu Województwa Wielkopolskiego.

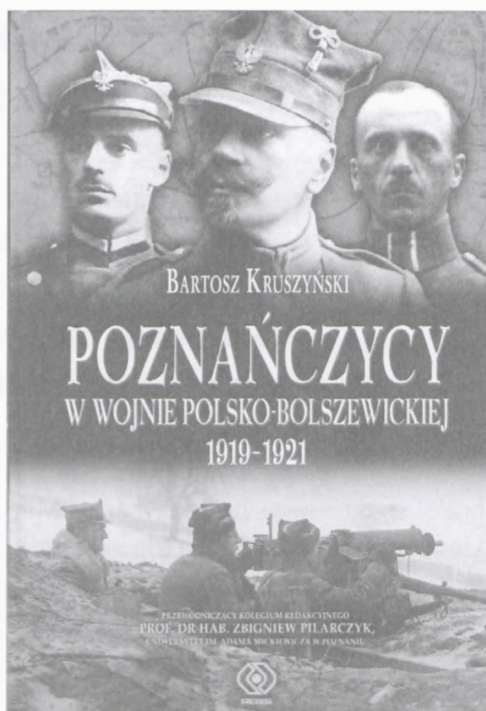
W tym roku obchodzimy 90. lecie bitwy warszawskiej 1920 roku. Warto zaznaczyć, że niemal jedna czwarta oddziałów polskich wywodziła swój rodowód z Powstania Wielkopolskiego i wojsk wielkopolskich. Myślę, że zasadne będzie krótkie spojrzenie na dotychczasowy dorobek wydawniczy w tym zakresie.

Udział Poznańczyków, żołnierzy Wielkopolan, w wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1919-1920 (zwanej również wojną polsko-rosyjską 1919-1921, wojną 1920 r., i – niepoprawnie – wojną polsko-sowiecką) jest stosunkowo mało znany w polskim społeczeństwie. Do tej pory powojenną lukę wypełniała na rynku wydawniczym, m. in. seria monografii – kalendarium z dziejów Wojska Polskiego 1914 – 1921. I tak w połowie 1990 r. ukazała się *Wojna polsko – bolszewicka* (t. 1 i 2) napisana przez Mieczysława Wrzoska, Grzegorza Łukomskiego i Bogusława Polaka. Podobnie było z kolejną książką *Wojna polsko – ukraińska* autorstwa Grzegorza Łukomskiego, Czesława Partacza i Bogusława Polaka (Koszalin – Warszawa 1994). Następne publikacje to: *W obronie Wilna, Grodna, Mińska. Front litewsko – białoruski wojny polsko – bolszewickiej 1918 – 1920* (autorzy Grzegorz Łukomski i Bogusław Polak) i tychże: *Powstanie Wielkopolskie 1918 – 1919* (Koszalin – Warszawa 1995) oraz tom: *Wojsko Polskie w Rosji 1914 – 1920* Koszalin – Warszawa (Piotr Bauer, Grzegorz Łukomski i Bogusław Polak).

Profesor Bogusław Polak w swojej pracy habilitacyjnej zajął się także wojskiem

wielkopolskim do stycznia 1920 roku (*Wojско Wielkopolskie 1918-1920*. Koszalin 1990). W ostatnim czasie ukazały się także dwie pozycje źródłowe tegoż autora: *Front Wielkopolski 1919-1920*. Leszno 2008; *Organizacja i rozwój Wojska Wielkopolskiego 1919*. Leszno 2008). Poza drobnymi publikacjami z zakresu umundurowania i uzbrojenia wojsk wielkopolskich Stefana Pajęczkowskiego (1900-1978), a później dr. Marka Rezlera, posiadamy m. in. gruntowne opracowanie zbiorowe: Andrzeja Jeziorowskiego, Tadeusza Jeziorowskiego, Jarosława Łuczaka, Bogusława Polaka, Marka Rezlera: *Barwa i broń sil zbrojnych Wielkopolski w latach 1919-1920* (Koszalin 1988)). Aktualnie ukazały się próby regionalne Jana Pawickiego: *Udział mieszkańców Ziemi Kościańskiej w wojnie polsko-bolszewickiej 1919/20*. (Kościan 2010) czy Eugeniusza Śliwińskiego: *Wojna polsko-bolszewicka 1919/1920 – działania 55 i 60 pułku piechoty oraz 17 pułku ułanów* (Leszno 2010).

Najmniej opracowaną była ikonografia z tego okresu, dotycząca wojsk wielkopolskich w szczególności. Na rynku wydawniczym ukazała się także książka dr. Bartosza Kruszyńskiego: *Poznańczycy w wojnie polsko – bolszewickiej 1919 -1921*. ((Poznań 2010). Zgromadził on i poddał interpretacji rozproszony materiał źródłowy – w postaci 800 fotografii, dokumentów, wycinków prasowych (w tym liczne nekrologi), rysunków i map z epoki. Znalazły się tutaj także współczesne fotografie obiektów zachowanych w muzeach i zbiorach prywatnych. Całość



wydarzeń została ułożona w interesujący ciąg narracyjny. Książka jest cennym materiałem dokumentującym udział wojsk wielkopolskich w wojnie polsko -bolszewickiej 1919 – 1920 roku, po który – dzięki zawartości i pięknej szacie graficznej – będziemy sięgać z przyjemnością.

Prezentowane publikacje miały różnicę objętość, różniły się też jakością opracowania i sposobem wykonania poligraficznego, ale najcenniejszym elementem wspomnianych publikacji jest ich lokalny charakter, zaangażowanie w ich wydanie wielu struktur samorządu lokalnego, wysiłek społeczny i indywidualny.

POWSTAŃCY WIELKOPOLSCY WZOREM DLA MŁODZIEŻY...

Danuta Kossobudzka, Zdzisław Kościański

Konferencja o Powstaniu Wielkopolskim w historiografii i edukacji szkolnej

W dniu 8 lutego 2010 roku, w Sali Lubrańskiego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, odbyła się konferencja naukowo – metodyczna pt. *Powstanie Wielkopolskie 1918 – 1919 w historiografii i edukacji szkolnej*. Współorganizatorami konferencji były następujące instytucje: Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, Urząd Marszałkowski oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Konferencja zgromadziła około 60 uczestników z całej Polski. Wśród nich znaleźli się głównie historycy i nauczyciele historii, obecni byli także przedstawiciele ośrodków doskonalenia nauczycieli, nauk społecznych oraz duchowieństwa. Przyczyniło się to w dyskusji do konfrontacji różnych punktów widzenia i postaw metodologicznych.

Patronat nad konferencją objął Marek Woźniak, Marszałek Województwa Wielkopolskiego. Wśród licznych gości honorowych obecni byli m. in.: przewodniczący Sejmiku Województwa Wielkopolskiego – Lech Dymarski, członek Zarządu Województwa Wielkopolskiego – Krystyna Poślednia, prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielko-

polskiego 1918-1919 – Stefan Barłóg, prorektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – prof. dr hab. Zbigniew Pilarczyk, doradca Marszałka Województwa Wielkopolskiego Marka Woźniaka – prof. dr hab. Waldemar Łazuga, dyrektor Instytutu Polityki Społecznej i Stosunków Międzynarodowych Politechniki Koszalińskiej – prof. dr hab. Bogusław Polak, dyrektor Gabinetu Wojewody Wielkopolskiego – dr Andrzej Plesiński, dyrektor Wydziału Edukacji i Nauki Urzędu Marszałkowego – Arleta Nowak, dyrektor Oddziału IPN w Poznaniu – dr Rafał Reczek, przedstawiciel Komendanta Wojewódzkiego OHP – dr Zenon Wartel.

Konferencję otworzył prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 – Stefan Barłóg. W swoim słowie wstępnym zwrócił uwagę na to, iż po każdym rocznicowym obchodach wybuchu Powstania Wielkopolskiego, rodzą się pytania, czy zaangażowanie, wysiłek i poniesione koszty upamiętnienia wydarzeń historycznych przynoszą oczekiwane efekty i dają odpowiednią, proporcjonalną do włożonych wysiłków, satysfakcję organizato-

rom. Realizowane dotychczas programy rocznicowe były szerokie i bogate, obfitowały w różnorodne formy upamiętniania i popularyzowania wśród społeczeństwa tradycji i wiedzy o Powstaniu Wielkopolskim, a 90. i 91. rocznica Powstania Wielkopolskiego zostały nagłośnione nie tylko w województwach, lecz i w całym kraju. Temat Powstania Wielkopolskiego często gościł na łamach prasy i w telewizji. Nie brakowało również konferencji naukowych, wystaw, konkursów, zwłaszcza dla młodzieży szkolnej. Inicjatywy w tym zakresie wspierane były finansowo przez Marszałka Województwa Wielkopolskiego, Marszałków Województwa Kujawsko – Pomorskiego i Lubuskiego oraz samorządy lokalne.

Nasuują się jednak pytania...

Czy wszystkie wymienione działania przyniosły pożądany wzrost wiedzy o Powstaniu Wielkopolskim i podniosły świadomość historyczną co do znaczenia – zwycięskiego zrywu niepodległościowego – dla odrodzonej po latach zaborów Rzeczypospolitej?

Czy wdrażana reforma programowa w polskiej szkole nie ograniczy stanu wiedzy polskiej młodzieży?

Czy z samego systemu naszej edukacji nie wypływają zagrożenia dla nauczania historii Powstania Wielkopolskiego i realizacji najistotniejszego celu tej działalności, tj. wychowania w duchu patriotyzmu?

Doradca Marszałka Województwa Wielkopolskiego, prof. dr hab. Waldemar Łazuga zwrócił w swoim słowie uwagę na to, że Powstanie Wielkopolskie było bardzo wielkopolskie. Niepodobne do innych powstań, nie wpisało się w tradycję insurekcyjną. I było powstaniem zwycię-

skim, świetnie przy tym zorganizowanym, a kiedy się skończyło, jego uczestnicy wzięli się do pracy.

Przedstawiciele środowisk naukowych i praktycy nauczania, dydaktycy dyskutowali na temat wizji i dalszych perspektyw rozwojowych świadomości społecznej oraz na temat nauczania o powstaniu.

Prelegentami konferencji byli między innymi: prof. Zbigniew Pilarczyk (UAM w Poznaniu), prof. Bogusław Polak (Politechnika Koszalińska), prof. Janusz Karwat (WSNHiD w Poznaniu), prof. Waldemar Łazuga (UAM w Poznaniu) oraz doktorzy nauk humanistycznych: dr Danuta Konieczka – Śliwińska (UAM w Poznaniu) i dr Zdzisław Kościański (Komisja Historyczna Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Poznaniu).

W trakcie dyskusji głos zabierali historycy i dydaktycy, znawcy powstańczej problematyki, m. in. dr Marek Rezler (Poznań), dr O. Eustachy Rakoczy (Akademia Polonijna w Częstochowie), dr Piotr Gołdyn (ODN w Koninie), Maria Pacholska (ODN w Poznaniu), Antoni Fornalski (Przemęt), Mieszko Kamiński (Zielona Góra).

Naukowcy zwrócili uwagę na swoisty *renesans pamięci o Powstaniu Wielkopolskim na terenie Wielkopolski*, w zakresie działań związanych z powstaniem, a podejmowanych przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz towarzystwa, szkoły i inne instytucje.

Powstanie Wielkopolskie dla ogółu Polaków jest, jak podkreślano, niemedialne i mało popularne. W sporze o to, kto ma większe zasługi dla walki o niepodległość, zdecydowanie wygrali piśmudzczy. Powstanie Wielkopolskie zostało od-



Prezydium konferencji



O znaczeniu Powstania Wielkopolskiego mówi prof. dr hab. Waldemar Łazuga

sunięte w cień, nie miało takich bardów, jak choćby legiony, było czynem plebejskim.

Warto zauważyć, że wystąpieniom prelegentów towarzyszyła żywa dyskusja, nierzadko sięgająca fundamentalnych przesłanek nauczania historii. Dokonana przez naukowców i praktyków analiza dostępnych na rynku podręczników szkolnych i programów nauczania oraz aktualnie obowiązującej *Podstawy programowej kształcenia ogólnego* wykazała postępującą redukcję treści kształcenia i osiągnięć ucznia związanych z Powstaniem Wielkopolskim 1918-1919. Znaczenie powstania zostało zawężone do wymiaru regionalnego, przy jednoczesnym pominięciu (zwłaszcza na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum) jego ponadregionalnego charakteru. Istnieje zatem realne zagrożenie, że uczniowie z innych regionów Polski nie będą mieli szansy dostrzec roli, jaką to powstanie odegrało w odrodzeniu państwa polskiego i ukształtowaniu jego granic w okresie międzywojennym, a w skrajnych przypadkach nie będą posiadali żadnej wiedzy na jego temat.

Zamykając konferencję prezes Stefan Barłóg oraz prof. Bogusław Polak stwierdzili, że z optymizmem patrzą na efekty obchodów 90. i 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Zrobiono zarówno w zakresie historiografii i popularyzacji, duży postęp w przekazie wiedzy o Powstaniu Wielkopolskim. Żeby jednak spopularyzować powstańczą tradycję w świadomości wszystkich Polaków, trzeba poświęcić jej jeszcze więcej uwagi. Stąd też naukowcy i nauczyciele zwrócili się do

MEN z apelem o wspieranie i promowanie publikacji na temat Powstania Wielkopolskiego, mogących spełniać funkcję materiałów pomocniczych w edukacji historycznej i regionalnej.

Nad stroną organizacyjną konferencji czuwał Departament Nauki i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego w Poznaniu, przy współpracy z Komisją Historyczną Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego, a salę użyczył Uniwersytet im A. Mickiewicza. Z inicjatywy Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego, w czasie trwania konferencji, zorganizowana została w holu wystawa publikacji Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Wzbudziła ona duże zainteresowanie uczestników, a w wielu przypadkach pewne zaskoczenie gości faktem, że w ostatnim czasie ukazało się tak wiele publikacji na temat powstania. Konferencji towarzyszyła także ekspozycja edukacyjnych nowości wydawnictwa EMPI2. Konferencja spotkała się z zainteresowaniem regionalnych ośrodków telewizyjnych. Odbiła się echem na łamach prasy i internetu (oprawę wydawniczą i medialną zapewniła rzeczniczka TPPW – Danuta Kossobudzka).

Dzięki zgromadzeniu wielu wybitnych specjalistów, konferencja przyczyniła się do rozwoju badań nad Powstaniem Wielkopolskim i skłoniła do refleksji nad stanem wiedzy i świadomości Polaków. Materiały z konferencji zostaną opracowane i wydane przy współpracy z Departamentem Nauki i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego w Poznaniu.

Przyjęcie imienia Kazimierza Raszewskiego przez Gimnazjum nr 1 w Poznaniu

Od początku istnienia szkoły w gronie pedagogicznym istniało przekonanie o potrzebie posiadania przez szkołę patrona, którego osobowość i dokonania pomogłyby w realizacji programu wychowawczego, zwłaszcza zadań wynikających z edukacji regionalnej i patriotycznej. Potrzebę tę również zauważyli rodzice uczniów, aktywnie włączając się w działania zmierzające do nadania imienia szkole – to właśnie ich kandydat na patrona uzyskał największą liczbę głosów społeczności szkolnej.

Inicjatywa nadania szkole imienia generała Kazimierza Raszewskiego wyszła

od Rady Rodziców i Automobilklubu Wielkopolski. Zainspirowani materiałami o generale, zebranymi przez członka Automobilklubu Mariana Czajkę i artykułem Grzegorza Okońskiego, redaktora w *Głosie Wielkopolskim*, postanowili przywrócić pamięć o generale, proponując tę postać na patrona naszej szkoły. Grono pedagogiczne wysunęło kandydaturę Gothilfa Bergera, uczniowie – Przemysła I. W kwietniu 2008 r., w wyniku głosowania Rady Rodziców, Rady Pedagogicznej i uczniów gimnazjum, gen. Kazimierz Raszewski został wybrany na patrona szkoły. W listopadzie 2009 r. podjęta została



**KAZIMIERZ
RASZEWSKI**
(1864 - 1941)

*Zapomniany
generał,
historia
prawdziwa*



Sztandar dla Szkoły przekazuje prezes Automobilklubu Wielkopolskiego
wraz z członkami zarządu.
Poniżej poczet sztandarowy Gimnazjum nr I w Poznaniu z nowym sztandarem





Życzenia i okolicznościowe upominki przekazał szkole prezes ZG TPPW Stefan Barłóg

przez Radę Miasta uchwała o nadaniu imienia gen. Kazimierza Raszewskiego Gimnazjum nr 1 w Poznaniu. W międzyczasie trwały przygotowania do samej uroczystości. Specjalnie powołana przez p. Dyrektora, złożona z nauczycieli, komisja do spraw patrona ustaliła harmonogram działań. Cała społeczność szkolna była zaangażowana w prace przybliżające postać generała. Uczniowie przygotowywali pod okiem nauczycieli albumy, foto-reportaże, ryciny, sprawozdania z odwiedzanych miejsc związanych z patronem. Każdy mógł dzięki temu poznać wszystkie obszary działalności generała.

Kim był Kazimierz Raszewski? Zapomniany generał – tak mówi się o generale, jednym z najwyższych rangą wielkopolskich oficerów walczących w Powstaniu

Wielkopolskim i III powstaniu śląskim, w 1920 r. broniącym kraju przed kawalerią Siemiona Budionnego (za co otrzymał Order Virtuti Militari), dowodzącym okręgami wojskowymi Poznań i Pomorze, a w czasie II wojny światowej aresztowanym przez gestapo i osadzonym w Forcie VII. Pochowany został w 1941 r. na cmentarzu górczyńskim w mundurze polskiego generała. Sfera wojskowa nie była jedyną sferą działalności generała. Będąc już w stanie spoczynku, jako prezes Zarządu Głównego Związku Powstańców Wielkopolskich, otwierał wraz z prymasem Polski, kardynałem Dalborem, Wielkopolskie Muzeum Wojskowe w Poznaniu. Udzielał się również w życiu społecznym Wielkopolski, w wielu stowarzyszeniach, a w samym Poznaniu zakładał Wielkopolski



Współautorki ścieżki dydaktycznej

wy, Wiesława Michalaka, Krystyny Tomczak i Pawła Bugaja)

O jakich wydarzeniach można się dowiedzieć?

Niemożliwe jest, aby w artykule przywołać wszystkie, dlatego wskażę na niektóre z nich. Ukazujemy np. miejsce spotkań Tajnego Komitetu w roku 1918 (pkt. 8) przy ul. Sierakowskiej, na wysokości kościoła farnego. Od jesieni 1918 r. spotykali się tutaj jego członkowie i przygotowywali przejęcie władzy we Wronkach. Tu 11 listopada 1918 roku powstała Rada Robotników i Żołnierzy, a 12 listopada 1918 r. w godzinach rannych omawiano organizację wiecu mieszkańców na pobliskim (Wilhelmsplatz) Placu Wolności.

Plac wolności (pkt. 10) – tu 12 listopada 1918 roku o godzinie 12.00 odbył się wiec mieszkańców, któremu przewodniczyli: ad-

wokat Włodzimierz Krzyżankiewicz i ks. Ludwik Reszelski. Przedstawili sytuację w Wielkopolsce i Niemczech, po czym poinformowali, że Rada Robotników i Żołnierzy przejęła władzę we Wronkach. Wezwali uczestników wiecu do likwidowania w **mieście symboli władzy cesarskiej**. Ścieżka rosnąca na placu Cesarską Lipę (szczegółowy opis zdarzenia w przewodniku). Stąd rozpięchli się po mieście, by zniszczyć inne symbole pruskie – portrety cesarza, chorągiewki, szyldy i tabliczki z nazwami ulic w języku niemieckim. Dzisiaj na placu znajduje się Figura Najświętszej Marii Panny (postawiona w 1946 roku) – wotum dziękczynne za przetrwanie wojen i uratowanie miasta przed zniszczeniami. Na cokole figury widnieje tablica pamiątkowa, którą odsłonięto 12.11.2009 r., w 90. rocznicę Powstania Wielkopolskiego.

W pobliżu na Rynku – (pkt. 10) przywołujemy pamięć o wiecach i przysięgach wojskowych w dniach 29 stycznia, 7 lutego i 20 marca 1919 r., a przed domem nr 18 na Rynku, wspominamy rodzinę Lewandowskich, u której na strychu przechowywano broń oddziału wojskowego *Sokoły* walczącego pod dowództwem Walentego Błażewskiego.*

Idąc stąd ul. Sierakowską warto wejść na Cmentarz Parafialny przy ul. Powstańców Wielkopolskich (pkt. 7). Przy grobach byłych powstańców dostrzeżemy tabliczki kamienne z krzyżem powstańczym (ok. 60). To symboliczne podziękowanie mieszkańców Wroniek za trud i ofiarę powstańców w przywracaniu Wielkopolski do Polski (takie same znajdują się na cmentarzach w Chojnie, Wartosławiu i Biezdrowie).

Z wydarzeń grudniowych 1918 roku we Wronkach utrwaliliśmy na ścieżce dydaktycznej Dworzec kolejowy – PKP Wronki (pkt. 1). Tu 29 grudnia 1918 roku, wczesnym rankiem przybyli pociągiem towarowym szamotulscy powstańcy, aby razem z wronieckim oddziałem *Sokoła* opanować dworzec, a następnie 30 grudnia w Zakładzie Karnym (pkt. 2) doprowadzić podstępem do wymiany niemieckich strażników więzienia na załogę polską.

W opracowaniu naszym znajdzie turysta także życiorys por. Jana Rzepy (1899-2005) i miejsca z nim związane oraz inne ważne obiekty (wraz z opisami), pozwalające kultywować pamięć o Powstaniu Wielkopolskim m. in.: Pomnik Powstańców Wielkopolskich (pkt. 5), z kopią aktu erekcyjnego.

Prezentujemy także Zespół Szkół nr 1 przy ul. Leśnej 17 (pkt. 6), a w nim płaskorzeźbę przedstawiającą powstańców na koniach, Salę Patrona i siedzibę Koła

Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, które istnieje od 2002 roku.

Utrwaliliśmy także opis potyczki powstańców wronieckich w Mokrzcu i Miałach (styczeń 1919 roku) z załogą pociągu pancernego z Krzyża, która rozpoczęła starcia polsko – niemieckie na linii Wronki – Krzyż, trwające z różnym natężeniem do czerwca 1919 roku.

Przywołujemy pamięć o oddziałach powstańczych, które powstały w gminie: w Samołężu, Nowej Wsi, Wartosławiu, Wróblewie i Chojnie. Dzięki operacjom przez nie prowadzonych udało się rozszerzyć zasięg powstania aż do Sierakowa i uchwycić kontakt z powstańcami powiatu czarnkowskiego..

Dzień 6 stycznia 1919 roku kończy działania powstańcze na Ziemi Wronieckiej i jej obrzeżach.

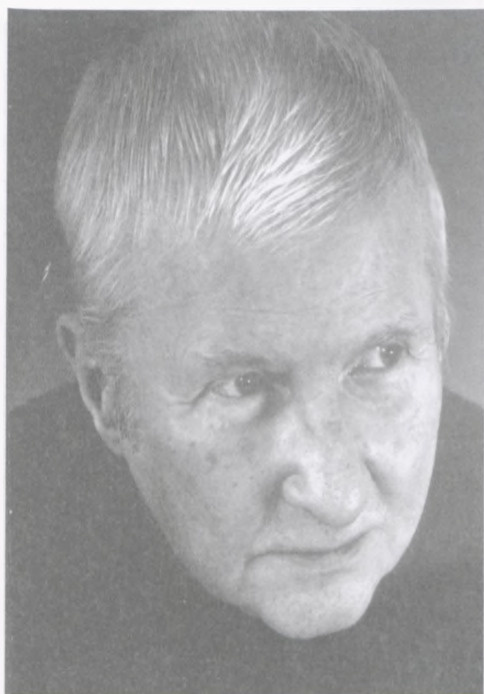
Wybuch walk powstańczych nie oznaczał, przynajmniej w początkowym okresie, zerwania kontaktów gospodarczych pomiędzy Wielkopolską a Niemcami. Z tego powodu na trasie kolejowej Poznań – Krzyż, we Wronkach, prowadzone były kontrole podróżnych i bagaży. Przez kilka tygodni stycznia 1919 roku „oczyszczono” gminę Wronki z broni palnej, która znajdowała się w rękach ludności niemieckiej.

Autorka jest nauczycielką Zespołu Szkół nr 1 we Wronkach im. Powstańców Wielkopolskich, członkiem TPPW i Towarzystwa Miłośników Ziemi Wronieckiej

**LAUREACI NAGRODY HONOROWEJ
TOWARZYSTWA PAMIĘCI POWSTANIA
WIELKOPOLSKIEGO 1918/19
„DOBOSZ POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO”
W ROKU 2009**

1. Andrzej JEZIORKOWSKI – profesor sztuk plastycznych, kierownik Zakładu Rysunku, Malarstwa i Rzeźby Instytutu Architektury i Planowania Przestrzennego Politechniki Poznańskiej, był pracownikiem Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu.

Jest znanym artystą dokumentującym w różnych formach plastycznych dzieje Poznania, w tym historię Powstania Wielkopolskiego. Jest między innymi autorem rysunków w publikacji Marka Rezlera o Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919,



przedstawiających ze znanstwem tego okresu: umundurowanie, barwy i odznaki oraz oręż powstańców wielkopolskich i żołnierzy Armii Wielkopolskiej. W swoim dorobku twórczym ma wiele znaczków pocztowych i pocztówek, obrazujących dawny Poznań oraz powstańców wielkopolskich, ponadto okolicznościowych plansz dotyczących 750. lecia lokacji Poznania i plakatów (w tym plakatu Konkursów Skrzypcowych im. Henryka Wieniawskiego). Za swoją działalność artystyczną otrzymał wiele nagród i wyróżnień. W ostatnich latach aktywnie współpracuje z Towarzystwem Pamięci Powstania Wielkopolskiego – jako współorganizator i juror konkursów plastycznych, a także warsztatów plastycznych dla młodzieży szkolnej o tematyce powstańczej np. podczas VII Ogólnopolskiego Zlotu Szkół i Drużyn Harcerskich we Wrześni. Jest miłośnikiem i znawcą dawnej barwy i broni żołnierskiej.

2. Jarosław Tomasz ŁOŻYŃSKI – regionalista i badacz dziejów Powstania Wielkopolskiego na terenie powiatu międzychodzkiego. Z zawodu jest inżynierem mechanikiem. Z jego inicjatywy powstało wiele opracowań, publikacji i dokonań popularyzujących zmagania powstańcze na odcinku I Batalionu Zachodniego. Opracował m. in. szczegółowe kalendarium



wydarzeń dotyczących wybuchu i przebiegu Powstania Wielkopolskiego oraz listę jego uczestników na terenie powiatu międzychodzkiego, kilkadziesiąt biografów inicjatorów i dowódców powstania. Współpracował przy opracowaniu listy strat powstania na terenie powiatu międzychodzkiego. Uzyskał materiały źródłowe z placówek archiwalnych i naukowych w kraju i za granicą.

Jest autorem *Sierakowskiego Zeszytu Historycznego* w całości poświęconego tematyce Powstania Wielkopolskiego i licznych publikacji w prasie lokalnej. Wygłosił cykl wykładów na temat Powstania Wielkopolskiego dla mieszkańców miasta i uczniów różnych typów szkół. Zainicjował i zrealizował upamiętnienie miejsc walk i męczeństwa bohaterów Ziemi Międzychodzkiej, w tym powstańców wielkopolskich.

3. Michał PIETROWSKI – doktor nauk humanistycznych, historyk-regionalista, działacz kultury, dokumentalista historii Koźmina Wlkp. i okolic. Ma w swoim dorobku wiele publikacji historycznych, w tym artykułów o dziejach Powstania Wielkopolskiego.

Od wielu lat jest przewodniczącym Zespołu Redakcyjnego periodyku *Szkice Koźmińskie*, w których opublikował między innymi: *Materiały źródłowe do dziejów Powstania Wielkopolskiego na Ziemi Koźmińskiej*, *Dokument pamiątkowy na odsłonięcie Pomnika Powstań Narodowych za Wolność*, *Z dziejów harcerstwa koźmińskiego 1916-1986*, *W 70. rocznicę powstania*, *Nasza Mała Ojczyzna*. Ponadto jest autorem biografów koźmińskich powstańców w publikacjach *Powstańcy Wielkopolscy 1918/1919*, wydawanych przez Zarząd Główny TPPW. Jest także autorem monografii *Koźmin Wielkopolski i okolice*.



Klub Automobilistów i Motocyklistów, którego został pierwszym prezesem.

Mając na uwadze tak znaczącą i barwną postać, nauczyciele i uczniowie przygotowali uroczystość nadania imienia szkole. Odbyła się ona 26 lutego 2010 r. w Gimnazjum nr 1 w Poznaniu. Przybyło na nią wielu znaczących gości, m. in.: przedstawiciele władz miasta i samorządu, zastępca Prezydenta miasta Poznania – Sławomir Hinc, przewodniczący Rady Miasta – Grzegorz Ganowicz, Wielkopolski Kurator Oświaty – Elżbieta Walkowiak, przedstawiciele Policji, Straży Miejskiej i Garnizonu Poznań oraz przedstawiciele organizacji wojskowych i społecznych: Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej, Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego, władze Automobilklubu Wielkopolski. Uroczystość uświetniła swoją obecnością wdowa po Marianie Czajce, Maria Czajka.

Podczas uroczystości przewodniczący Rady Miasta, Grzegorz Ganowicz odczytał uchwałę Rady Miasta o nadaniu imienia gen. Kazimierza Raszewskiego Gimnazjum nr 1 w Poznaniu. Nastąpiło również przekazanie szkole sztandaru przez jego fundatora – Automobilklub Wielkopolski. Przedstawiciel Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, płk Mieczysław Chęciński wręczył dyrektor Wie-

stawie Matysiak srebrny medal *Za zasługi dla Związku*. Decyzją Kapituły *Orderu Nobilitas Restituta* nadano gen. Kazimierzowi Raszewskiemu Wielkopolski Rycerski Krzyż Odrodzenia Szlachty Klasy I.

Po przemówieniach zaproszono gości na część artystyczną przygotowaną przez uczniów gimnazjum. Zwieńczeniem całej uroczystości były gromkie brawa i słowa uznania gości składane na ręce dyrektora *Wiesławy Matysiak*.

W myśl sentencji – Dobre imię to najlepsze dziedzictwo – gen. Kazimierz Raszewski został patronem naszej szkoły. Postać ta łączy w sobie zalety: rzetelnego, sumiennego i odpowiedzialnego Wielkopolanina, doskonałego dowódcy i organizatora oraz jednocześnie patrioty i bohatera walk powstańczych. W życiorysie i dokonaniach generała uczniowie mogą odnaleźć te wartości, które ważne są również w naszym współczesnym świecie. Warto też, by o poznańskim generale broni dowiedziało się znacznie szersze grono, nie tylko Wielkopolan.

Autorki są nauczycielkami Gimnazjum nr 1 im. Kazimierza Raszewskiego w Poznaniu

Krystyna Tomczak

Śladami Powstania Wielkopolskiego po ziemi wronieckiej

Pragniemy zaprosić wszystkich, a zwłaszcza młodzież, na wędrowkę po naszej ścieżce edukacyjnej. Oznakowaliśmy ją trwałymi tablicami, z krótkimi opisami, szczegółowy opis utrwaliliśmy w przewodniku, który otrzymać można w siedzibie Towarzystwa Miłośników Ziemi Wronieckiej, Biblioteki Publicznej bądź **Muzeum**.

Powstańcy wielkopolscy złożyli daninę krwi z około 2 tysięcy zabitych i 6 tysięcy rannych żołnierzy. Byli tam także wronczanie, a wśród nich najdłużej żyjący powstaniec por. Jan Rzepa (106 lat), dlatego zachowanie pamięci o nich jest jednym

z zadań Towarzystwa Miłośników Ziemi Wronieckiej.

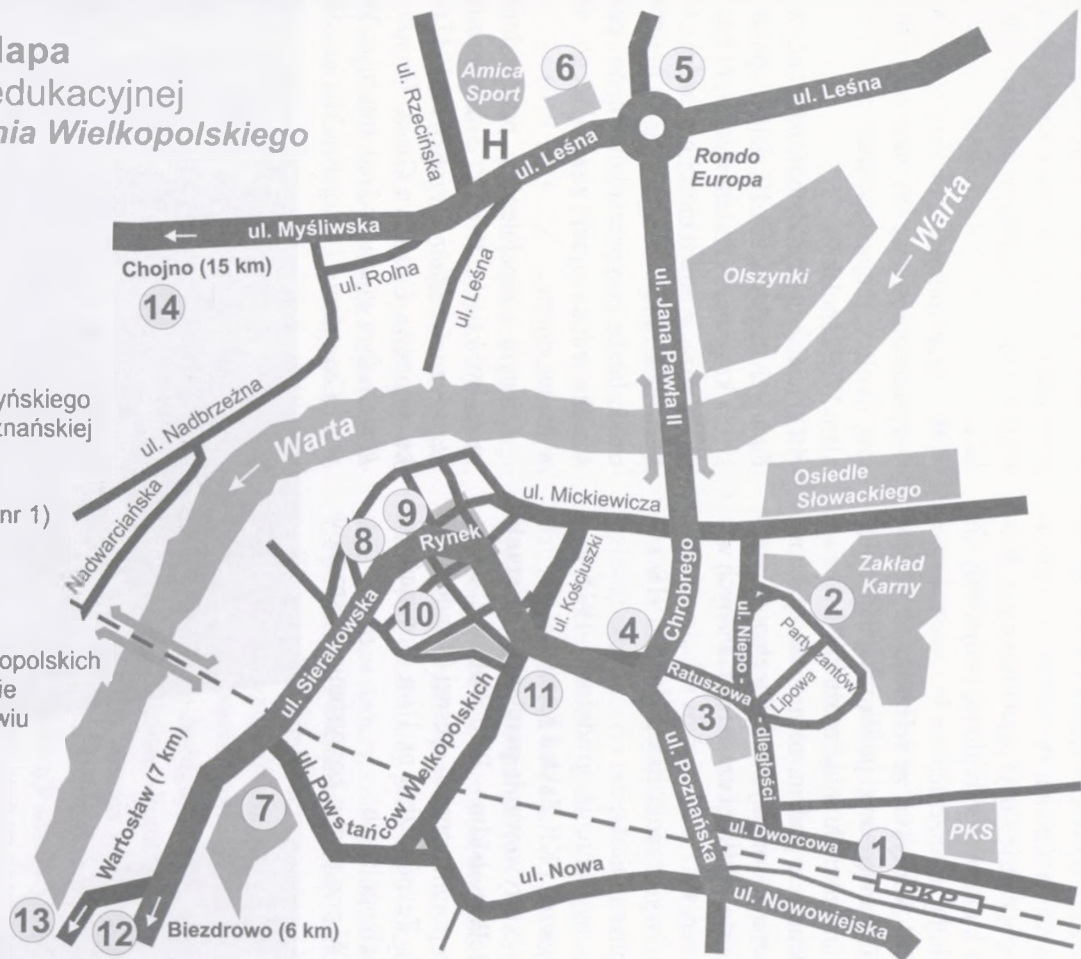
We wrześniu 1999 roku we Wronkach odsłonił pomnik poświęcony Powstańcom Wielkopolskim, rok później szkoła na Leśnej przyjęła ich imię. W latach 2008 i 2009 bardzo uroczysto świętowaliśmy 90. i 91. rocznicę Powstania Wielkopolskiego, pragnąc rozbudzić zainteresowanie młodzieży swoją Małą Ojczyzną oraz zainspirować ją do indywidualnej i grupowej aktywności. Mamy świadomość tego, że spadkobiercy winni są pamięć powstańcom. Poznając przeszłość, lepiej zrozumieją teraz-



Mapa ścieżki edukacyjnej *Śladami Powstania Wielkopolskiego*

LEGENDA

1. Dworzec kolejowy
2. Zakład Karny
3. Park im. Cyryla Sroczyńskiego
4. Skrzyżowanie ulic Poznańskiej i Chrobrego
5. Pomnik Powstańców
6. Szkoła na Leśnej (ZS nr 1)
7. Cmentarz parafialny
8. Ul. Sierakowska 8
9. Rynek 18
10. Plac Wolności
11. Ul. Powstańców Wielkopolskich
12. Cmentarz w Biezdrowie
13. Cmentarz w Wartosławiu
14. Cmentarz w Chojnie



niejszość i łatwiej wkroczą w przyszłość. Wierząc, że twórczy spacer po ścieżce dydaktycznej *Śladami Powstania Wielkopolskiego*, będzie służył poznawaniu dziedzictwa kulturowego regionu, podjęliśmy się trudu jej stworzenia.

Jak korzystać ze ścieżki?

Trasa wędrówki po Wronkach i okolicy w ramach rajdu trwać może kilka, a nawet kilkanaście godzin, co nie znaczy, że nie można jej rozłożyć na kilka etapów, w zależności od ilości czasu i omawianych wydarzeń, np.:

- wydarzenia listopadowe 1918 r. – centrum miasta;
- wydarzenia grudniowe 1918 r. – Dworzec PKP, Zakład Karny;

– **kultywowanie pamięci o Powstaniu Wielkopolskim** – Plac Wolności, cmentarz pomnik przy ul. Leśnej (Rondo Europa), Zespół Szkół nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich.

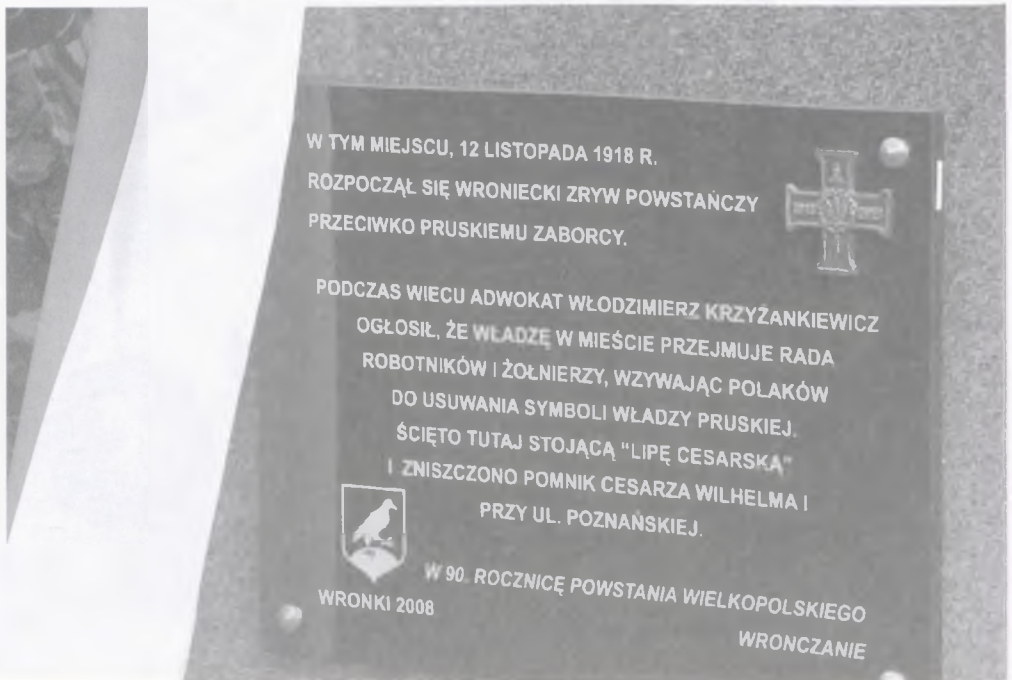
W przypadku korzystania ze środków

lokomocji – autobusu, rowerów czy komunikacji PKP i PKS, warto odwiedzić cmentarze w Chojnie, Biezdrowie i Wartosławiu lub stację PKP w Mokrzu i Miałach.

W przewodniku opisane zostały wszystkie miejsca we Wronkach i najbliższej okolicy, mające związek z Powstaniem Wielkopolskim.

Od nauczycieli, rodziców bądź indywidualnych turystów zależy, skąd rozpoczyna swoją krajoznawczo-turystyczną przygodę. W rozecie powstańczej na każdej z tablic, obok opisywanego miejsca, umieszczono liczbę przyporządkowaną do opisu ścieżki edukacyjnej znajdującego się w przewodniku.

Cennym uzupełnieniem przewodnika mogą być książki: *Wronki - z dziejów miasta od czasów najdawniejszych do 1945 roku* autorstwa Czesława Grota, *Wronki – kompendium wiedzy* pod red. Ireneusza Vowie i *Czas pamięci* autorstwa Mariana Śli-



Inicjuje i organizuje uroczystości i sesje popularnonaukowe poświęcone Powstaniu Wielkopolskiemu. Ma także zasługi w upamiętnianiu miejsc związanych z historią walk niepodległościowych. Jego działalność popularyzatorska znalazła duże uznanie społeczne, zwłaszcza w środowiskach szkolnych.

4. STOWARZYSZENIE GRUPA REKONSTRUKCJI HISTORYCZNEJ „3. BASTION Grolman”

Stowarzyszenie „3. Bastion Grolman” od kilku lat organizuje, w Poznaniu i wielu miastach Wielkopolski, inscenizacje historyczne związane z Powstaniem Wielkopolskim 1918/1919. Z dużym uznaniem społecznym spotykały się rekonstrukcje historyczne na Placu Wolności w Poznaniu, w czasie kolejnych obchodów rocznicowych Powstania Wielkopolskiego. Na szczególne uznanie zasługuje aktywna działalność Stowarzyszenia w roku obchodów 90. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Członkowie Stowarzyszenia „3. Bastion Grolman” uczestniczyli w szkolnych lekcjach historii, opowiadając o historii Powstania Wielkopolskiego, prezentując jednocześnie mundury, odznaki powstańcze i uzbrojenie uczestników zrywu niepodległościowego. Ubrani w historyczne mundury prezentowali również powstańców wielkopolskich podczas uroczystości rocznicowych w Warszawie w 2008 r.

Dużą popularnością cieszyła się rekonstrukcja obozu powstańczego, wyposażonego w dawne uzbrojenie i urządzenia (np. kuchnia polowa z okresu powstania).

Członkowie Stowarzyszenia uczestniczyli ponadto w licznych uroczystościach i imprezach, występowali też w telewizji w scenkach ilustrujących dzieje powstania.

5. POMORSKIE MUZEUM WOJSKOWE w Bydgoszczy – gromadzi pamiątki związane z wojskowymi dziejami Pomorza i Kujaw, począwszy od Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 po czasy współczesne. Od wielu lat upowszechnianie wiedzy na temat Powstania Wielkopolskiego traktuje jako jedno z podstawowych zadań. W Muzeum znajduje się około 1000 jednostek archiwalnych dotyczących powstania, zebranych w postaci 50 spuścizn po powstańcach wielkopolskich. Są to: zdjęcia, relacje i zbiór broni używanej w powstaniu. Zbiór falerystyki obejmuje kilkadziesiąt odznaczeń i odznak nadawanych powstańcom, a zbiór sztuki – dziesiątki medali pamiątkowych i dzieł sztuki poświęconych zrywowi powstańczemu. W salach muzealnych od kilkunastu lat, podczas wystaw czasowych i prezentacji okolicznościowych, muzealnicy prezentują i przybliżają czyn powstańczy, szczególnie na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego.

W ramach działalności naukowej Muzeum opracowało *Słownik biograficzny bydgoszczan – powstańców wielkopolskich*. Na podkreślenie zasługuje współdziałanie z Oddziałem Kujawsko-Pomorskim Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego w kultywowaniu wiedzy i pamięci o powstaniu wśród młodzieży szkolnej. W 2008 roku po raz dziesiąty zorganizowano konkurs plastyczny *Powstanie Wielkopolskie w naszej pamięci*.

W ramach obchodów 90. rocznicy powstania, Pomorskie Muzeum Wojskowe wraz z Grupą Rekonstrukcji Historycznej, brało udział w okolicznościowych uroczystościach w Żninie i Rynarzewie.



Ze statuetką „Dobosza“ stoi laureat Michał Pietrowski, obok (po prawej) Wojewoda Wielkopolski Piotr Florek, wicemarszałek Województwa Wielkopolskiego Arkadiusz Błochowiak i (z lewej) Stefan Barłóg - prezes ZG TPPW



Młodzi kolporterzy ze Stowarzyszenia Rekonstrukcji Historycznej „3. Batalion Grolman“ w czasie uroczystości rozdawali okolicznościową gazetę - „Kurier Poznański“

Dzieje statku m/s *Powstaniec Wielkopolski*

Gdy w 1935 roku Francuzi zbudowali transatlantyk *Normandie* świat ochrzcił go już po dziewiczym rejsie trzema naj szybszy, najdłuższy, najpiękniejszy. W tym pierwszym rejsie statek zdobył Błękitną Wstęgę Atlantyku, wyprzedzając angielską *Queen Mary*, a kapitan zapytany, jak to się stało, że statek z silnikiem głównym mającym 200 koni mechanicznych, mniej od angielskiej siostry, jest szybszy, odpowiedział, że francuskie konie mechaniczne są podobne do Pegazów – mają skrzydła, stąd sukces. Anglicy postawili więc swoją *Królową* na dok, gdzie inżynierowie kompanii *Cunarda* wymienili śruby napędowe na dłuższe, odbierając Francuzom w następnym rejsie rekord prędkości. Wkrótce też zbudowali następną królową – *Queen Elizabeth* dłuższą od *Normandie* o 9 stóp, ale tytułu *najpiękniejszej* nie odebrał tej baśniowej jednostce żaden statek świata. Żal serce ścisła, że w drugim roku wojny taki piękny wytwór umysłów i rąk ludzkich spłonął w Nowym Jorku podczas przebudowy na transportowiec wojska (prawdopodobnie na skutek niemieckiego sabotażu) i podobny statek już nigdy nie powstał. W drugiej połowie XX wieku wskutek konkurencji lotniczej zakończyła się era transatlantyków, a więc takie cudo już nigdy nie powstanie, zaś cruisery, czyli statki wycieczkowe, to już innego typu uroda. Statki transportowe nie mają tego czaru co pasażerskie, ale w naszej polskiej flocie tylko jeden raz pojawiło się coś podobnego do *Normandie*, ty-

le, że w mniejszej skali – to właśnie był 34. tysięcznik *Powstaniec Wielkopolski*. W styczniu 1973 roku (kiedy *Polska rosła w siłę a ludzie żyli dostatniej*) żaden kraj morski nie mógł sobie pozwolić na półroczne szkolenie chłofów na kapitanów, ale u nas szkolenia takie szły całą parą. Zdejmowano ze statków 30 pierwszych oficerów (wspomnianych chłofów), kierowano do Wyższej Szkoły Morskiej, gdzie wykładowcy mieli ich i przygotować do pełnienia funkcji pierwszego po Bogu. Dostawszy się na ten kurs zauważyłem, że nauki kapitańskie pobiera też Czesław Walas, małżonek jedynej wówczas w Polsce damy z kapitańskimi szlifami, Danuty Kobylińskiej – Walas. Wkrótce też zaprzyjaźniliśmy się. Był idealnym mężem sławnej żony: flegmatyczny, dowcipny (przedstawiał się nazwiskiem Kobyliński) i świetnie poruszający się w cieniu sławy swojej połowicy. W tym czasie PŻM przeżywał hossę żeglugową, a dyrektor Karger zarządził, żeby każdy przyszły kapitan odbył roczną kwarantannę na statkach przewożących zboże z USA i Kanady do Europy. Wiele krajów eksportuje różne zboża, ale tylko te dwa wymienione nakazują kapitanom, w momencie zawinięcia do portu przedłożyć obliczenia tzw. stateczności wstępnej dla zamówionego ładunku. Chodzi więc o to, żeby nie tylko sprzedać np. pszenicę, ale żeby ona na tym konkretnym statku bezpiecznie dopłynęła do portu przeznaczenia (w przeszłości miały miejsce katastrofalne wywrotki stat-



Matka chrzestna „Powstańca Wielkopolskiego” Maria Olszewska (siedzi) w towarzystwie delegacji załogi. Obok kapitana Józefa Gawłowicza – Halina Rozmarynowska z Owińsk k/ Poznań- matka chrzestna bliźniaczego statku m/s „Syn Pułku”, poniżej Przemysław Gomolec- ówczesny szef Poznańskiego Stowarzyszenia Miłośników Morza



Wizyty w poznańskich szkołach, a także w Kórniku, Gądkach, Owińskach i w Lesznie cechowały się współpracą. Młodzież przygotowywała deklamacje, koncerty pianistyczne i konkursy wiedzy o morzu. W tych czasach przedstawiciele młodzieży z Poznania i regionu wybierali studia w szczecińskiej Akademii Morskiej i do dzisiaj są wierni morskiej profesji.



Kapitan Józef Gawłowicz i III oficer Roman Pomianowski podczas jednej z wizyt w Poznaniu zostali udekorowani harcerskimi chustami oraz insygniami. Kontakty z poznańskimi szkołami były bardzo ożywione oraz stanowiły znaczącą część każdej wizyty patronackiej.



Maria Olszewska, matka chrzestna trzydziestoczwartotysięcznika m/s „Powstaniec Wielkopolski” otrzymuje w darze od delegacji załogi obraz olejny „Powstańca” walczącego z atlantyckim sztormem. Od prawej: dowódca statku kpt. ż. w. Józef Gawłowicz, w głębi stewardessa i ochmistrz, obok matki chrzestnej: ówczesny III oficer statku- Roman Pomianowski (Poznań, 12. lutego 1981 r.)

ków po przesypaniu się ładunku zboża). Po czerwcowych egzaminach kapitańskich odbyliśmy zbożową kwarantannę i latem 1974 roku spotkaliśmy się z Czesiem Walasem ponownie – tym razem na pochylni świetnie sobie radzącej na światowym rynku, Stoczni Szczecińskiej. Czesław Walas nadzorował budowę *Powstańca Wielkopolskiego* dla PŻM, mnie przypadł *Kapitan Ledóchowski* budowany dla szczecińskiej WSM. Były to piękne czasy – trwał niezwykle dla naszych piłkarzy Mundial, a drużyna Laty, Szarmacha i Gadochy parła – od sukcesu do sukcesu – jak burza. Po pracy zostawiliśmy w niektóre popołudnia, aby w stoczniowej świetlicy oglądać transmisje z meczów. Kapitan Kobylińska – Walas pojawiała się na *Powstańcu* tylko podczas poważniejszych zastrzeżeń pod adresem stoczni, a rutynowo nad wszystkim czuwał Czesław. Natomiast z tygodnia na tydzień zacieśniała się współpraca p. Kapitan z poznańskimi patronami, którzy powstający statek traktowali z wyjątkową czułością. Za jej sugestią Poznaniacy zaangażowali najlepszych artystów, którzy zajęli się wystrojem całego statku. W salonie kapitańskim królował utkany przez artystkę Plewko – Szmidt sześciometrowy kilim z kłosami wystającymi ponad tkaninę – (po otwarciu bulaja te kłosa grały na wietrze). Biblioteka i biuro zostały umeblowane prawdziwymi dziełami sztuki, a na korytarzu kapitańskim witał interesantów witraż, przedstawiający stylizowane koziołki z poznańskiego rynku. Okazale wyposażono zarówno mesę oficerską, jak i załogową. Na ścianach wisiały kilimy z wyobrażeniami gospodarnego wielkopolskiego rolnictwa, w niszach – rzeźby i grafiki. Każdy oficer i szeregowy marynarz miał jednoosobową kajutę z węzłem sanitarnym oraz indywidualnym wystrojem plastycznym. Dodatkowo

całej załodze służył basen i sala gimnastyczna (podobne wygody były na innych statkach tej serii, zwanej *kombatancką*), a gości oficjalnych można było zakwaterować w ekskluzywnej kabinie armatorskiej z salonikiem i drugiej – dwuosobowej, nieco skromniejszej.

Wodowanie statku było ważnym świętem, zarówno dla Wielkopolski, jak i Pomorza Zachodniego. Matka chrzestna statku – Maria Olszewska (sanitariuszka podczas Powstania Wielkopolskiego) – za pierwszym razem rozbiła o dziób jednostki butelkę szampana, co było dobrą dla statku wróżbą. Próby morskie po budowie były formalnością. Stocznia miała już duże doświadczenie, więc usterki zdarzały się rzadko, a poza tym statek był już kolejnym w dłuższej serii. Wzorem swoich poprzedników trafił na trasę węglową do Włoch i zbożową – z Zatoki Meksykańskiej, niemal liniową, gdyż po wyładunku węgla (np. w Genui) marynarze myli siedem ładowni statku na trasie do Nowego Orleanu, gdzie zasypywano statek pszenicą lub kukurydzą dla Gdyni lub Szczecina. Statkiem dowodziła kapitan Kobylińska-Walas, a pomagał jej własny mąż. Niestety, po kilku rejsach, na urlopie, podczas polowania Czesław został przypadkowo postrzelony z niewielkiej odległości śrutem z dwururki. Była to straszna tragedia. Kulę mógłby wyjąć chirurg z powiatowego szpitala i podając antybiotyki uratować mu życie. Poszatowanie śrutem to wyrok, który nota bene Czesław zniósł bardzo mężnie, jak przystało na wilka morskiego. Owdowiawszy Kapitan odbyła jeszcze dwa rejsy i rozstała się z pływaniem. Została przedstawicielem armatora w Tunisie. Po kapitan Kobylińskiej Walas – statek objął kapitan Brandys (ojciec szczecińskiej prezenterki telewizyjnej Kin-

gi Brandys), a w październiku 1980 roku przekazał go piszącemu te słowa.

Na podstawie lektury kroniki statku łatwo można odnieść wrażenie, że mało który statek, w całej naszej flocie, miał tak przyjacielskie kontakty ze swoim patronem. Kapitanowie z każdego portu wysyłali pocztówkę do *Gazety Poznańskiej*, w której ukazywała się jej reprodukcja – z dowcipnym komentarzem, więc czytelnicy mogli śledzić trasę statku niejako na bieżąco. Redaktorzy tego dziennika z kolei odwiedzali po każdym rejsie marynarzy, aby przybliżyć czytelnikom, co działo się w podróży. Na wizyty patronackie przybywali na statek, zarówno miłośnicy morza, jak i prymusi poznańskich szkół. Natomiast odwiedziny w Poznaniu były dla załogi rodzajem święta, trochę odmiennego niż patronackie „zakrapiane” wizyty załóg bliźniaczych statków, np. na Śląsku. Spektakle teatralne, wizyty w szkołach – to było prawdziwe partnerstwo. Wracalem na ten statek dwa razy

z wielką przyjemnością. Niestety ostatni półroczny kontrakt w 1998 roku przyniósł już pewne rozczarowanie, gdyż statek pływający pomiędzy obcymi portami bez dostatecznej kontroli – był już częściowo ogołocony z pięknych dzieł sztuki. Nadal jednak miał w sobie magnes towarzyski – w Argentynie gościłem animatorkę odsunięcia od władzy znanego dyktatora panamskiego Noriegi, a w Lizbonie czarnego *Picassa* – malarza z Mozambiku – Valente Malanganę. W 2009 roku sprzedano statek już jako nieopłacalny w eksploatacji. Zamieszczone obok zdjęcia oddają część atmosfery tamtych dni, ubarwiających szarość okresu rozwiniętego socjalizmu.

Fotografie: Tadeusz Lejczak - fotoreporter „Gazety Zachodniej”

Autor jest wykładowcą Akademii Morskiej w Szczecinie, b. kapitanem M/s *Powstaniec Wielkopolski*

Wspomnienie o Marianie Dominiczaku

laureacie Nagrody Honorowej *Dobosz Powstania Wielkopolskiego*

29 maja odszedł na wieczną wartę Marian Dominiczak – regionalista, człowiek zasłużony dla Śremu i Wielkopolski, miłośnik historii i wielkopolskiej tradycji.

Był wieloletnim prezesem Towarzystwa Miłośników Ziemi Sremskiej (1995-2010), wcześniej – od 1988 jego wiceprezesem.

Z jego inicjatywy przy TMZŚ powstał Klub Pamięci Powstania Wielkopolskiego. Kierowane przez niego Towarzystwo może poszczycić się wieloma cennymi inicjatywami społeczno-patriotycznymi, których pomysłodawcą był Marian Dominiczak. Są to zwłaszcza działania na rzecz upowszechniania wiedzy i pamięci o ważnych wydarzeniach historycznych

związanych z Wielkopolską i dokumentowaniem udziału śremian w walce o niepodległość, o zachowanie polskości w czasie zaboru i w budowie odrodzonej Polski. Był pomysłodawcą utworzenia w Śremie Parku im. Powstańców Wielkopolskich i odbudowy zniszczonego przez hitlerowców Pomnika Dobosza, poświęconego powstańcom wielkopolskim 1918-1919, jak również wielu innych pomników i tablic pamięci. Nagroda honorowa Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego – statuetka *Dobosza Powstania Wielkopolskiego* wzorowana jest właśnie na pomnikowym Doboszu. Statuetka *Dobosza* jest przyznawana przez ZG TPPW osobom i instytucjom za szczególne popularyzowanie i dokumentowanie dziejów Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Marian Dominiczak jest laureatem tejże nagrody (2007 r.).



Jego działalność społeczna cieszyła się dużym uznaniem, współpracował z wieloma instytucjami i organizacjami, również z Towarzystwem Pamięci Powstania Wielkopolskiego.

Był organizatorem i współorganizatorem wielu przedsięwzięć – m. in. pokolenio-

wych spotkań rodzin uczestników Powstania Wielkopolskiego, konkursów, festiwali pieśni patriotycznych, wycieczek krajoznawczo – edukacyjnych, utworzenia turystycznego szlaku rowerowego im. Maksymiliana Cygalskiego – śremskiego powstańca wielkopolskiego – których celem było popularyzowanie tradycji Ziemi Sremskiej i Wielkopolski. Większość inicjowanych przez niego przed-

sięwzięć adresowana była do młodzieży, z którą często się spotykał. W 2007 roku był współorganizatorem spotkania laureatów Honorowej Nagrody TPPW *Dobosz Powstania Wielkopolskiego* w Śremie, w czasie którego z jego inicjatywy został posadzony przez uczestników pamiątkowy dąb *Dobosz*.

Marian Dominiczak kochał Polskę, kochał Śrem i najmłodsze pokolenie Polaków. Pragnął, by kochali Ojczyznę, tak jak on, by umieli jej służyć. W jego życiu wiodącym celem był patriotyzm, zarówno w wymiarze ogólnonarodowym, jak i regionalnym. Posiadał dar łączenia dla tego celu, do wspólnego działania ludzi, niezależnie od ich zainteresowań społecznych i poglądów politycznych. Był za to ceniony. Posiadał odznaczenia i wiele wyróżnień, ale nigdy nie był nimi zainteresowany.

KRONIKA

(najważniejsze wydarzenia od sierpnia 2009 r. do lipca 2010 r.)

13. sierpnia 2009 r. – z okazji Dnia Wojska Polskiego odbyły się uroczystości, w których uczestniczyły delegacje Zarządu Głównego, oddziałów i kół TPPW. W obchodach, które miały miejsce w Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych im. Stefana Czarnieckiego w Poznaniu wzięli udział: S. Barłóg – prezes ZG TPPW oraz A. Szymankiewicz – prezes Oddziału Wielkopolskiego

31. sierpnia 2009 r. – w Domu Żołnierza LOK w Poznaniu odbyło się spotkanie weteranów II wojny światowej. Wzięli w nim udział przedstawiciele Zarządu Głównego TPPW. W tym dniu otwarto również wystawę w Muzeum Walk Niepodległościowych.

1. września 2009 r. – miały miejsce obchody 70. rocznicy napaści hitlerowskich Niemiec na Polskę. Przed Pomnikiem Armii Poznań oddano hołd uczestnikom wojny obronnej 1939 r. Okolicznościowe przemówienie wygłosił Wojewoda Wielkopolski – Piotr Florek. Delegacje złożyły pod pomnikiem wiązanki kwiatów. W godzinach wieczornych w Auli UAM odbył się uroczysty koncert. W obchodach uczestniczyli członkowie Zarządu Głównego TPPW z prezesem Stefanem Barłogiem. Z tej również okazji w Rokietnicy odbyła się uroczystość *W holdzie bohaterom*, w czasie której odsłonięto pamiątkową tablicę. Towarzystwo reprezentował A. Szymankiewicz – prezes Oddziału Wielkopolskiego TPPW.

19. września 2009 r. – w Poznaniu, u zbiegu ulic Podgórnjej i Św. Marcin, odsłonięto Pomnik Hipolita Cegielskiego. Pomnik poznańskiego przemysłowca i działacza społeczne-go powstał z inicjatywy Towarzystwa Hipolita Cegielskiego, a zwłaszcza jego prezydenta dra Mariana Króla. W uroczystym odsłonięciu pomnika uczestniczyła m. in. prawnuczka Hipolita Cegielskiego – Zofia Cegielska, a także przedstawiciele władz wojewódzkich i miejskich. Po złożeniu wiązanek kwiatów, uroczystość zakończyło symboliczne przekazanie pomnika przez prezydenta Towarzystwa władzom miasta Poznania. Akt przekazania odebrał wiceprezydent Poznania Tomasz Kayser. W uroczystości wzięli udział członkowie Zarządu Głównego TPPW.

24. września 2009 r. – w Poznaniu odbyły się obchody 70. rocznicy powstania Polskiego Państwa Podziemnego, podczas których w krągankach kościoła OO. Dominikanów odsłonięto tablicę upamiętniającą postać gen. Władysława Andersa, a następnie przy Pomniku Państwa Podziemnego poświęcono i odsłonięto 600 tabliczek z nazwiskami ofiar II wojny światowej. W uroczystości wzięli udział Andrzej Szymankiewicz – prezes Oddziału Wielkopolskiego TPPW.



25. września 2009 r. – 250 osób (zuchy i harcerze Hufca ZHP Nakło) oraz członkowie koła TPPW w Nakle uczestniczyli w Harcerskim Rajdzie Szlakiem Przedmościa Bydgoskiego na trasie Zielonczyn – Kruszyn. Organizatorem rajdu była Drużyna Harcerska ZHP im. A. Kamińskiego ze Strzelewa (fot. powyżej).

26. września 2009 r. – Zarząd Koła TPPW w Sulechowie zorganizował podróż historyczną szlakiem walk powstańczych na kierunku zachodnim. Uczestniczyli w niej członkowie koła oraz sympatycy Towarzystwa. Omówiono przebieg walk o Nowe Kramsko, Babimost, Grójec Wielki, Nową Wieś Zbąską, Kopanicę i Kargowę. W tych miejscowościach zostały złożone kwiaty pod obeliskami, a w Nowej Wsi pod pomnikiem na cmentarzu, gdzie jest pochowanych 93 powstańców poległych w bitwie o tę miejscowość. Powstańczym szlakiem prowadził Zenon Brembor – wiceprezes Lubuskiego Oddziału TPPW.

28. września 2009 r. – Społeczny Komitet Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. gościł delegację kombatantów – żołnierzy AK Okręg Wielkopolska.

10. października 2009 r. – wielkopolska Liga Obrony Kraju im. Powstańców Wielkopolskich obchodziła 65. rocznicę swego powstania. Z tej okazji Prezydium Zarządu Głównego TPPW nadało Wielkopolskiej Organizacji Wojewódzkiej LOK Odznakę Honorową *Wierni Tradycji*. Odznaka została przypięta do sztandaru organizacji przez prezesa ZG TPPW Stefana Barłoga. W uroczystości uczestniczył także Andrzej Szymankiewicz – prezes Oddziału Wielkopolskiego.

24. października 2009 r. – w Sali Herbowej Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu odbyło się posiedzenie Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Tematyka spotkania objęła m. in. zapoznanie z uchwałą Prezydium ZG TPPW w sprawie przyznania honorowych odznak *Wierni Tradycji*, przyjęcie uchwały w sprawie określenia zasad gospodarki finansowej zarządów oddziałów, kół i klubów Towarzystwa i wybór nowego wiceprezesa – skarbnika ZG TPPW, którym został Włodzimierz Warchalewski, a także ocenę realizacji zadań bieżących. Jednocześnie w czasie posiedzenia wyróżniono Odznakami Honorowymi *Wierni Tradycji* następujące osoby: Zofia Czubała, Mirosław Gozdera, Czesław Kowalak, Stefan Krzakiewicz, Bolesław Piechowiak, Zygmunt Porolniczak, Teofil Różański, Aleksander Sekulski, Maria Strojanowska- Szczepaniak, Włodzimierz Warchalewski.



8. listopada 2009 r. – w Jarocinie miała miejsce powiatowa inauguracja obchodów 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Delegacje samorządu powiatu jarocińskiego i dowództwa jednostki wojskowej złożyły kwiaty przed Pomnikiem Powstańców Wielkopolskich w jarocińskich koszarach, upamiętniającym zorganizowanie w nocy 8/9 listopada 1918 roku pierwszej w Wielkopolsce Rady Żołnierskiej. Uroczystość inauguracyjna została zorganizowana z inicjatywy Koła TPPW im. gen. Stanisława Taczaka w Jarocinie (fot. powyżej).

8. listopada 2009 r. – w Teatrze Muzycznym w Poznaniu miał miejsce zorganizowany przez WOW LOK, w ramach obchodów Narodowego Święta Niepodległości, IV Ogólnopolski Konkurs Recytatorski Wierszy i Pieśni Patriotycznej. Zarząd Główny TPPW

reprezentowali prezes – Stefan Barłóg i Andrzej Szymankiewicz – prezes Oddziału Wielkopolskiego.

10. listopada 2009 r. – w ramach obchodów 100. lecia harcerstwa polskiego Chorągiew Ziemi Lubuskiej zorganizowała sesję historyczną pt: *Udział harcerstwa w walkach zbrojnych o niepodległość Polski w latach 1914-1921*. Na sesji, którą poprowadził komendant chorągwi hm Leszek Korkosz, zostały wygłoszone gawędy: *Sytuacja młodzieży na ziemiach polskich w latach 1914-1919* – hm Marek Musielak, *Udział harcerstwa w czynie zbrojnym oręża polskiego w latach 1914- 1920* – hm Ryszard Krasowski oraz *Udział harcerstwa wielkopolskiego w walkach powstańczych 1918-1919* – Mieszko Kamiński, prezes Koła TPPW w Zielonej Górze. Na zakończenie wystąpiła grupa śpiewacza Uniwersytetu Trzeciego Wieku z programem pieśni patriotycznych.

11. listopada 2009 r. – w Zespole Szkół w Osiecznej odbyła się uroczystość z okazji 91. rocznicy odzyskania niepodległości oraz 50. rocznicy nadania Szkole Podstawowej imienia Powstańców Wielkopolskich. Z tej okazji szkoła została wyróżniona Odznaką Honorową TPPW *Wierni Tradycji*. Uroczystej dekoracji sztandaru dokonał Stefan Psik – członek Zarządu Głównego TPPW.

11. listopada 2009 r. – w Poznaniu odbyły się uroczystości z okazji 91. rocznicy odzyskania niepodległości. W poznańskiej farze Mszę św. w intencji ojczyzny odprawił Arcybiskup Metropolita Poznański Stanisław Gądecki. Na Starym Rynku, gdzie zgromadziły się poczty sztandarowe, delegacje, pododdziały wojska, służb i harcerzy, okolicznościowe przemówienie wygłosił Wojewoda Wielkopolski Piotr Florek. W hołdzie obrońcom Ojczyzny złożono kwiaty pod pomnikiem 15. Pułku Ułanów Poznańskich. W uroczystości udział wzięli przedstawiciele ZG TPPW.

11. listopada 2009 r. – odbyła się uroczysta sesja Rady Miejskiej w Jarocinie, podczas której nagrodą Burmistrza Jarocina i statuetką im. gen. Stanisława Taczaka *Za Zasługi dla Ziemi Jarocińskiej* wyróżniony został Jan Jajor – historyk i regionalista, prezes jarocińskiego Koła TPPW.

11. listopada 2009 r. – w Janikowie został odsłonięty pomnik ku czci uczestników Powstania Wielkopolskiego z terenu Janikowa i okolic. Uroczystości rozpoczęła Msza św. w intencji Ojczyzny w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa, którą celebrował i homilię wygłosił proboszcz ks. Antoni Michalak. Po Mszy św. odbył się koncert pieśni patriotycznych w wykonaniu chóru z Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury. Następnie uroczystości kontynuowane były na placu obok dworca kolejowego, gdzie z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Janikowa stanął pomnik poświęcony uczestnikom zrywu powstańczego w latach 1918-1919, upamiętniający walkę o odzyskanie niepodległości i wyzwolenie spod zaboru pruskiego ziemi kujawskiej. Odsłonięcia monumentu dokonał Burmistrz Janikowa Andrzej Brzeziński w towarzystwie wnuków powstańców: Rafała Cymśa – wnuka kpt. Pawła Cymśa, legendarnego dowódcy oddziałów zdobywających Inowrocław oraz Piotra Gajewskiego – wnuka dowódcy powstańców z Janikowa. Wśród delegacji przybyłych na uroczystość obecni byli m. in. prezes Oddziału Kujawsko – Pomor-

skiego TPPW – Marian Kadow, prezes koła inowrocławskiego – Wojciech Paluszyński, przewodniczący Rady Powiatu – Piotr Czarnoleski, władze miasta w osobach Burmistrza i jego zastępcy oraz Przewodniczącego Rady Miasta, a także dyrekcje miejscowych szkół.

30. listopada 2009 r. – w Bydgoszczy odbyło się nadzwyczajne zebranie Zarządu Oddziału Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Uczestniczył w nim prezes Zarządu Głównego TPPW 1918/1919 - Stefan Barłóg. Podczas zebrania, ze względu na zły stan zdrowia, przyjęto rezygnację Mariana Kadowa z funkcji prezesa Zarządu Oddziału Kujawsko – Pomorskiego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Obowiązki prezesa Oddziału Zarząd Oddziału jednoznacznie powierzył Jackowi Pietraszce, długoletniemu wiceprezesowi Oddziału Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 i dyrektorowi Zespołu Publicznych Szkół nr 1 w Żninie.



4. grudnia 2009 r. – w Kiekrzu, z inicjatywy Koła Rodzin Marynarzy – Powstańców Wielkopolskich (prezesa Teofila Różańskiego i wiceprezesa Jacka Krzyżańskiego) oraz Dyrekcji Gimnazjum nr 67 im. ks. prof. Józefa Tischnera, odbyła się uroczystość z okazji 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Program artystyczny przygotowany przez młodzież szkolną uzupełniła prelekcja Teofila Różańskiego, ilustrowana filmem i dokumentami z walk powstańczych. Na miejscowym cmentarzu, gdzie spoczywa 10. powstańców, w tym dowódca IV Kompanii Marynarzy – bosman Adam Białoszyński, złożono wiązanki kwiatów i zapalono znicze (fot. powyżej).

6. grudnia 2009 r. – w Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganie uczniowie ze Szkoły Podstawowej nr 4, pod kierownictwem dyrektor Agaty Synowiec, wystąpili z programem związanym z Powstaniem Wielkopolskim. Uczestniczyła w nim m. in. delegacja Zarządu

Oddziału Lubuskiego TPPW: prezes – Jerzy Przybecki, wiceprezes – Zenon Brembor oraz skarbnik – Zenon Ogrodowicz.

14. grudnia 2009 r. – w Sali Czerwonej Pałacu Działyńskich w Poznaniu na Starym Rynku miała miejsce uroczystość wręczenia Nagród Honorowych TPPW *Dobosz Powstania Wielkopolskiego*. Po raz czternasty nagrodą *Dobosza* uhonorowano osoby i instytucje, które w szczególny sposób przyczyniły się do popularyzacji i upamiętnienia Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Z rąk Wojewody Wielkopolskiego Piotra Florka, Wicemarszałka Województwa Wielkopolskiego Arkadiusza Błochowiaka oraz Prezesa Zarządu Głównego TPPW Stefana Barłoga statuetki odebrali: Andrzej Jeziorowski – profesor sztuk plastycznych z Poznania, Jarosław Tomasz Łożyński – regionalista z powiatu międzychodzkiego, Michał Pietrowski – historyk, regionalista z Koźmina Wielkopolskiego oraz Stowarzyszenie Grupa Rekonstrukcji Historycznej „3 Bastion Grolman” i Pomorskie Muzeum Wojskowe. Za zasługi w upowszechnianiu wiedzy i pamięci o Powstaniu Wielkopolskim Odznaką Honorową Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego *Wierni Tradycji* otrzymali: Andrzej Plesiński – dyrektor gabinetu Wojewody Wielkopolskiego, Rudolf Żurek – członek ZG TPPW, współzałożyciel Towarzystwa, o. Eustachy Rakoczy – jasnogórski kapelan żołnierzy niepodległości i kapelan TPPW, Józef Grajek – prezes Towarzystwa Pamięci Gen. Józefa Dowbór – Muśnickiego, Edmund Dudziński – dyrektor Towarzystwa im. Hipolita Cegielskiego oraz odtwórca roli I. J. Paderewskiego, Ryszard Łuczak – dyrektor Poznańskiego Chóru Nauczycieli im. I. J. Paderewskiego, Jan Majewski – działacz Towarzystwa Farmaceutów i fundator tablicy pamiątkowej przy aptece „Pod Białym Orłem” w Poznaniu, Jan Graczyk – wójt Gminy Lubasz, Henryk Kazana – burmistrz Ujścia, Wiesław Kończal – burmistrz Pakości, Adam Pawlicki – burmistrz Jarocina, Jacek Pietraszko – dyrektor Zespołu Szkół w Żninie i prezes Oddziału Kujawsko – Pomorskiego TPPW oraz Janusz Wolski – z-ca komendanta Chorągwi Wielkopolskiej ZHP im. Powstańców Wielkopolskich. Uroczystego wręczenia medali dokonali prezes ZG TPPW Stefan Barłóg i wiceprezes Włodzimierz Warchalewski. Na zakończenie uroczystości wystąpił Chór Chłopięcy Agaty Steczkowskiej (zob. s. 99).

16. grudnia 2009 r. – w Żaganiu odsłonięty został obelisk upamiętniający powstańców wielkopolskich. Powstał on z inicjatywy władz miasta oraz Lubuskiego Oddziału Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego. W Żaganiu, w okolicy obecnej ul. Bema, znajdował się w 1919 roku niemiecki obóz, w którym więziono powstańców wielkopolskich oraz Polaków internowanych z okolic Rawicza i Leszna. Lubuski Zarząd Oddziału TPPW reprezentowali: wiceprezes – Zenon Brembor oraz Stefan Ogrodowicz. Odsłonięcia obelisku dokonali Zenon Brembor i Przewodniczący Rady Miasta Zdzisław Mirski.

16. grudnia 2009 r. – Biblioteka Raczyńskich i Podolańska Agencja Wydawnicza zorganizowały – w siedzibie biblioteki w Poznaniu na Pl. Wolności – wieczór poświęcony 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego, podczas którego refleksje o powstaniu przedstawił dr Marek Rezler. Zaprezentowano również publikację Andrzeja Kopy *Udział powiatu zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w roku 1918/19*.

18. grudnia 2009 r. – w Muzeum Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu na Starym Rynku (Odwach) otwarta została czasowa wystawa: *Filmowy Poznań 1919-1939. Impresje*.

19. grudnia 2009 r. – w Zielonej Górze miała miejsce pierwsza część obchodów rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Rozpoczęła je Msza św. za powstańców, którą odprawił i kazanie wygłosił kapelan Koła Nr 5 TPPW 1918-1919 w Zielonej Górze – ks. prał. Jan Pawlak. Modlitwę wiernych przygotował Mieszko Kamiński. Przybyłych przedstawicieli władz Zielonej Góry, województwa, kombatanów i młodzież powitał ks. Kapelan, odczytując list ks. bpa Stefana Regmunta. W uroczystości uczestniczyli również żołnierze 17 Wielkopolskiej Brygady Zmechanizowanej im. gen. broni Józefa Dowbor-Muśnickiego w Międzyrzeczu, oddelegowani przez dowódcę 17 WBZ gen. bryg. Sławomira Wojciechowskiego. W skład delegacji weszli: ppor. Karol Szepielak i mł. chor. Maciej Radzik z 7 Dywizjonu Artylerii Konnej Wielkopolskiej oraz mł. chor. Klaudiusz Marciniak z 7 Batalionu Strzelców Konnych Wielkopolskich. Po Mszy św. kilka słów wprowadzenia historycznego skierował do zebranych w kościele prof. Wiesław Hładkiewicz. Po przejściu pod tablicę pamiątkową i powitaniu przybyłych na tę część spotkania patriotycznego, prezes zielonogórskiego Koła Nr 5 TPPW – Mieszko Kamiński odczytał przekazany mu list od wicewojewody lubuskiego Jana Świrepo. Następnie złożono kwiaty pod tablicą pamiątkową i odśpiewano *Rotę*. Wartę honorową wystawiły Wojewódzki Sztab Wojskowy w Zielonej Górze oraz Związek Harcerstwa Polskiego.

21. grudnia 2009 r. – w Zespole Szkół z Oddziałami Integracyjnymi nr 3 im. Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu odbyła się uroczystość z okazji Dnia Patrona szkoły. W programie znalazły się m. in. spotkanie przy Pomniku Powstańców Wielkopolskich w Parku im. I. J. Drwęskich oraz uroczysta akademie w auli szkoły.

22. grudnia 2009 r. – w Liceum Ogólnokształcącym im. Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. odbyła się uroczystość z okazji święta patrona szkoły. W czasie uroczystości miała miejsce promocja książki wydanej przez Społeczny Komitet Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie pt: *Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*” pod red. Janusza Karwata. Na zdjęciu (na następnej stronie) j obdarowani książką: od lewej Emilia Ostrowska – dyrektor Liceum, Wojciech Ziętkowski – burmistrz Środy Wlkp., Rafał Piechowiak – wice- burmistrz, Piotr Piekarski – starosta Powiatu Średzkiego, prof. Janusz Karwat i Maria Mielcarzewicz – przewodnicząca SK Rodzin Powstańców Wlkp.

23. grudnia 2009 r. – za współpracę z Lubuskim Oddziałem TPPW oraz wsparcie finansowe inicjatywy odsłonięcia obelisku Zarząd Główny TPPW wyróżnił Burmistrza Kargowej – Janusza Kłysa Odznaką Honorową Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego *Wierni Tradycji*. Uroczystego wręczenia dokonał Jerzy Przybecki – prezes Oddziału Lubuskiego Towarzystwa

26. grudnia 2009 r. – przez Poznański Chór Nauczycieli pod. dyr. Ryszarda Łuczaka zorganizowana została w Poznaniu impreza plenerowa *Przyjazd I. J. Paderewskiego do Poznania*. Inscenizacja historycznego przyjazdu, która odbyła się już po raz jedenasty, weszła



Uroczystość w Liceum Ogólnokształcącym im. Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. 22 XII 2009 r. Na zdjęciu obdarowani książką *Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, od lewej: Emilia Ostrowska – dyrektor Liceum, Wojciech Ziętkowski – burmistrz Środy Wlkp., Rafał Piechowiak – wiceburmistrz, Piotr Piekarski – starosta Powiatu Średzkiego, prof. Janusz Karwat i Maria Mielcarzewicz – przewodnicząca SK Rodzin Powstańców Wlkp.

do tradycji rocznicowych obchodów Powstania Wielkopolskiego. W imprezie uczestniczyli członkowie Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego z prezesem Stefanem Barłogiem.

27. grudnia 2009 r. – w Poznaniu miały miejsce centralne obchody 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Uroczystość rozpoczął apel pod Pomnikiem Powstańców Wielkopolskich. W godzinach przedpołudniowych złożono wiązanki kwiatów w miejscach pamięci powstania i na grobach powstańców, m. in. na grobach gen. Stanisława Taczaka i kwaterze powstańczej na Cytadeli. W czasie uroczystości okolicznościowe przemówienia wygłosili: Marszałek Województwa Wielkopolskiego Marek Woźniak i Prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego Stefan Barłóg. Odczytano ponadto listy od Prezydenta i Premiera RP. Tradycyjnie odbył się apel poległych, salwa honorowa dla uczczenia bohaterów Powstania, a następnie złożono wieńce i wiązanki kwiatów. Uczestnicy przemaszewali na Mszę św. w intencji powstańców do poznańskiej fary, podczas której homilię wygłosił Metropolita Poznański ks. arcybiskup Stanisław Gądecki. W czasie przemarszu złożono wiązanki kwiatów przy tablicach pamiątkowych: Franciszka Ratajczaka, dowódców Powstania Wielkopolskiego, I. J. Paderewskiego i Pomniku 15. Puł-



ku Ułanów Poznańskich. Po południu odbyła się na Placu Wolności wielka inscenizacja – rekonstrukcja historyczna – zdobycie koszar pruskich przez powstańców. Oglądał ją tłum poznanianów. Uroczystość zakończył koncert w auli UAM. W obchodach uczestniczyła duża grupa członków Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego. Organizatorami uroczystości byli: Marszałek Województwa Wielkopolskiego, Prezydent Miasta Poznania, Zarząd Główny TPPW i Stowarzyszenie „3. Bastion Grolman”

27. grudnia 2009 r. – uroczystą Mszą św., apelem poległych i złożeniem kwiatów przy Grobie Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego uczczono w Bydgoszczy pamięć uczestników Powstania Wielkopolskiego, w 91. rocznicę jego wybuchu. Organizatorami obchodów byli: Wojewoda Kujawsko – Pomorski, Prezydent Miasta Bydgoszczy, Komendant Garnizonu Bydgoszcz i Oddział Kujawsko – Pomorski Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego. W uroczystości przed Grobem – Pomnikiem Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego wzięli udział parlamentarzyści, przedstawiciele lokalnych władz, żołnierze, członkowie TPPW i rodziny powstańców, mieszkańcy Bydgoszczy, uczniowie i harcerze. Okolicznościowe przemówienia wygłosili: Rafał Bruski – Wojewoda Kujawsko – Pomorski i Lucyna Kojder-Szweda – z-ca Prezydenta Miasta Bydgoszczy. Następnie odbył się apel poległych, po którym złożono pod pomnikiem wieńce i kwiaty, a Orkiestra Reprezentacyjna Pomorskiego Okręgu Wojskowego odegrała *Rotę*

27. grudnia 2009 r. – miała miejsce druga część obchodów 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego w Zielonej Górze. W kościele Podwyższenia Krzyża Świętego odbyły się *Wypominki Powstańcze*, w trakcie których wspominano powstańców wielkopolskich pochowanych w Zielonej Górze, członków rodzin działaczy TPPW w Zielonej Górze. Wypominki, razem z księdzem kapelanem Janem Pawlakiem, poprowadził prezes koła Mieszko Kamiński. Wspominano również dowódców powstania oraz powstańców walczących w bojach o Babimost i Kargową. Ksiądz Kapelan odprawił Mszę św. za Ojczyznę i powstańców wielkopolskich. Uczestniczyli w niej m. in. członkowie Koła Nr 5 TPPW, rodziny powstańców oraz delegacja 17 Wielkopolskiej Brygady Zmechanizowanej im gen. broni Józefa Dowbor-Muśnickiego z Międzyrzecza. W godzinach popołudniowych członkowie kół Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 z Zielonej Góry oddali cześć powstańcom pod obeliskiem *Bohaterom Powstania Wielkopolskiego*, na cmentarzu przy ul. Wrocławskiej. Następnie Koło nr 5 TPPW przeprowadziło akcję *Znicz na grobie Powstańca Wielkopolskiego*.

27. grudnia 2009 r. – w wielu miastach województwa lubuskiego, kujawsko – pomorskiego i wielkopolskiego miały miejsce lokalne uroczystości z okazji obchodów 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego; m. in. w Śremie odbyło się spotkanie pod Pomnikiem Powstańca – *Doboszem* w Parku im. Powstańców Wielkopolskich. Uroczystość prowadziła Henryka Socha – przewodnicząca Klubu PPW przy TMZŚ. Część artystyczną przygotowali: uczniowie Zespołu Szkół Politechnicznych im. Powstańców Wielkopolskich w Śremie, członkowie Klubu Młodych Miłośników Śremu i harcerze. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele władz samorządowych, urzędów, instytucji, organizacji, szkół oraz społeczeństwa miasta. Zebrani złożyli wiązanki kwiatów i odśpiewali *Rotę*. Dalsza część uroczystości odbyła się w Kościele Garnizonowym, na cmentarzu staromiejskim, gdzie znajduje się pomnik – mogiła powstańców oraz w śremskim muzeum.

27. grudnia 2009 r. – w Szczecinie, w Kościele Garnizonowym pw. Św. Wojciecha odbyła się msza św. w intencji powstańców, po której przedstawiciele Koła TPPW Nr 3 w Szczecinie złożyli wiązanki kwiatów w hallu kościoła, pod tablicą upamiętniającą Powstanie Wielkopolskie.

27. grudnia 2009 r. – na cmentarzu w Środzie Wlkp. – Kwaterna Powstańców odbyła się uroczystość z okazji 91. Rocznicy Powstania Wielkopolskiego, z udziałem pocztów sztandarowych. Poprzedziła ją Msza św. w intencji powstańców.

28. grudnia 2009 r. – po raz drugi w Warszawie przed Grobem Nieznanego Żołnierza odbyła się uroczystość oddania – w tym szczególnym miejscu, poświęconym żołnierzom walk o wolność i niepodległość – honorów powstańcom wielkopolskim 1918/1919. Są oni również tam odnotowani na symbolicznych tabliczkach. Okolicznościowe przemówienie wygłosił Marszałek Marek Woźniak, list i pozdrowienia od Premiera RP Donalda Tuska odczytał Wojewoda Wielkopolski Piotr Florek. Modlitwę za powstańców odmówił Metropolita Warszawski ks. abp Kazimierz Nycz. Następnie przed Grobem Nieznanego Żołnierza złożono wieniec i kwiaty, a swój udział w tej uroczystości delegacje udokumentowały



Delegacja ZG TPPW składa wiązanek kwiatów na Grobie Nieznanego Żołnierza



Poczet sztandarowy - członkowie koła TPPW rodzin marynarzy powstańców wielkopolskich w Poznaniu - przy pomniku powstańczym na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie

wpisem do Księgi Pamiątkowej. W imieniu Zarządu Głównego TPPW wieniec składali: prezes Stefan Barłóg, prezes Zarządu Wielkopolskiego Andrzej Szymankiewicz i członek Prezydium ZG TPPW Zdzisław Kościański. Wieńce i kwiaty złożyli m. in. Marszałek Województwa Wielkopolskiego – Marek Woźniak, Wojewoda Wielkopolski – Piotr Florek, Prezydent Poznania – Ryszard Grobelny oraz w imieniu Prezydenta Warszawy – delegacja i Komendant Garnizonu Warszawskiego. Wśród składających wiązanek były również delegacje: Zarządu Kujawsko – Pomorskiego TPPW z prezesem Jackiem Pietraszko, Zarządu Lubuskiego TPPW – w składzie: Stefan Ogrodowicz, Józefa Pietrzak i Mieszko Kamiński, Koła TPPW w Warszawie, Szkoły Podstawowej i Gimnazjum im. Powstańców Wielkopolskich w Warszawie z dyrektorem Zespołu – Janem Orłowskim, Zarządu Głównego PTTK w Warszawie z prezesem Lechem Drożdżyńskim, Koła TPPW przy PTTK w Poznaniu z prezesem Zenonem Wiatrem, Klubu Wielkopolan „Eka” z Zygmuntem Porolniczakiem, Głównej Kwatery ZHP i Komendy Chorągwi Wielkopolskiej ZHP im. Powstańców Wielkopolskich, warszawskich kombatanów i inni. Liczebnie wyróżniali się harcerze wielkopolscy z Poznania, Kalisza i Krotoszyna. Było ich kilkuset. Oni też włączeni zostali do wojskowej ceremonii uroczystości, wspierając żołnierzy Garnizonu Warszawskiego przy składaniu wiązanek i w prowadzeniu apelu poległych. Następnie delegacje przybyły na Cmentarz Powązkowski, gdzie pod Pomnikiem Powstańców Wielkopolskich złożone zostały wiązanek kwiatów. Oprawę tej uroczystości zapewnili harcerze. Szczególną atmosferę stworzyły harcerki – skrzypaczki, melodiami patriotyczno – harcerskimi. Mimo niesprzyjającej aury, udział delegacji, zwłaszcza harcerskich był liczny. Warszawscy przyjaciele pamiętali o 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego, czego nie można powiedzieć o władzach miasta stołecznego Warszawy i Województwa Mazowieckiego. Poznań reprezentowała 15. osobowa delegacja z prezesem ZG TPPW Stefanem Barłogiem i Andrzejem Szymankiewiczem – prezesem Oddziału Wielkopolskiego. Organizatorami przedsięwzięcia byli: Marszałek Województwa Wielkopolskiego, Zarząd Główny TPPW i Komenda Chorągwi Wielkopolskiej ZHP im. Powstańców Wielkopolskich.

28. grudnia 2009 r. – pod obeliskiem, na cmentarzu Powstańców Wielkopolskich w Sulechowie, zorganizowana została uroczystość z okazji 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Wzięli w niej udział m. in: Starosta Powiatu Zielonogórskiego – Edwin Łazicki, Burmistrz Sulechowa – Ignacy Odważny, Przewodniczący Rady Miejskiej Sulechowa – Tadeusz Pająk, Dowódca 5 Lubuskiego Pułku Artylerii – Sławomir Owczarek, proboszcz Parafii pw. Świętego Stanisława Kostki – ks. Henryk Wojnar oraz prezes Lubuskiego Oddziału TPPW – Jerzy Przybecki. Licznie uczestniczyły rodziny powstańców, kombatanów, żołnierze, harcerze, przedstawiciele instytucji i urzędów, młodzież szkolna oraz mieszkańcy. Gości powitał i okolicznościowe przemówienie wygłosił prezes Koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Sulechowie – Zenon Brembor. Następnie apel poległych odczytał mjr T. Klóskowski, a kompania żołnierzy pod dowództwem kpt. R. Ziółkowskiego oddała salwę honorową. Na zakończenie złożono wieńce i kwiaty, a orkiestra pod batutą Wiesława Żurawskiego odegrała pieśń wojskową. Przed zasadniczą uroczystością ks. Henryk Wojnar celebrował z udziałem wiernych, kompanii honorowej i orkiestry, Mszę św. w intencji zwycięskiego powstania i jego uczestników.

28. grudnia 2009 r. – w Powidzu odbyły się uroczyste obchody 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Współorganizowało je prężnie działające Towarzystwo Przyjaciół Powidza, kultywujące również pamięć o mieszkańcach Powidza – uczestnikach Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Po uroczystej Mszy św. w kościele parafii rzymskokatolickiej w Powidzu, około 100 uczestników uroczystości złożyło kwiaty pod tablicą pamiątkową *Ku czci Kompanii Powidzkiej. Uczestnikom Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*, którą odsłonięto i poświęcono 28 grudnia 2008 roku w 90. rocznicę wybuchu powstania. W programie obchodów znalazł się także koncert, podczas którego z programem patriotyczno-historycznym wystąpiła młodzież ze Szkoły im. Kompanii Powidzkiej 1918 roku. Śpiewał chór *Sonata* pod kierownictwem Haliny Ganińskiej, działający przy Gminnym Ośrodku Kultury w Powidzu. Grała też miejscowa orkiestra strażacka.

29. grudnia 2009 r. – w 91. rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego, przedstawiciele władz samorządowych Legnicy z prezydentem Tadeuszem Krzakowskim, członkowie Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego z prezesem Koła Czesławem Kowalakiem, przedstawiciele Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich oraz członkowie rodzin byłych powstańców oddali hołd pamięci mieszkańców Legnicy, którzy uczestniczyli w powstaniu. Coroczne wizyty Prezydenta Legnicy oraz członków TPPW na grobach powstańców stanowią już wieloletnią tradycję.

5. stycznia 2010 r. – w Wolsztynie miały miejsce gminne obchody 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. W programie uroczystości znalazły się: złożenie kwiatów na grobach powstańców wielkopolskich, Msza św. w intencji powstańców w kościele pw. NMP w Wolsztynie oraz uroczysta sesja Rady Miejskiej, podczas której wręczono odznaczenia *Zasłużony dla Ziemi Wolsztyńskiej*. Otrzymało je m. in. Koło TPPW w Wolsztynie. Część artystyczną wykonała młodzież z Gimnazjum nr 2 im. Powstańców Wielkopolskich.

5. stycznia 2010 r. – w Mroczy zorganizowano gminne obchody 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. W godzinach przedpołudniowych złożono wiązanek kwiatów pod obeliskiem upamiętniającym śmierć powstańca wielkopolskiego – Józefa Balcerzaka w Drażnie. W Gimnazjum w Mroczy odbyła się prelekcja z udziałem krewnego poległego powstańca wielkopolskiego – Feliksa Łabędzkiego oraz członków Grupy Rekonstrukcji Historycznej „3. Bastion Grolman”. Po południu, po Mszy św. celebrowanej przez ks. kanonika Józefa Starczewskiego, pod obeliskiem na Placu Wolności odbyła się uroczystość z udziałem kompanii reprezentacyjnej I batalionu logistycznego ziemi nakielskiej z Bydgoszczy. Okolicznościowe przemówienia wygłosili m. in. Wiesław Gozdek – Burmistrz Miasta i Gminy Mrocza oraz Tomasz Miłowski – Starosta Nakielski. Po apelu poległych i salwie honorowej delegacje złożyły wiązanek kwiatów pod obeliskiem upamiętniającym wyzwolenie Mroczy i okolic oraz tablicą pamiątkową Feliksa Łabędzkiego. Uroczystości zakończyło spotkanie w sali Gminnego Ośrodka Kultury, podczas którego wręczono odznaki honorowe przyznane przez Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Województwa Kujawsko – Pomorskiego. Za upowszechnianie wiedzy i tradycji Powstania Wielkopolskiego Odznakę Honorową TPPW *Wierni Tradycji* otrzymał mjr Jarosław Odrobiński.

5. stycznia 2010 r. – w Międzychodzie odbyły się powiatowe obchody 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego i 90. rocznicy powrotu ziemi międzychodzkiej do Macierzy. Główna uroczystość odbyła się przed pomnikiem poświęconym powstańcom wielkopolskim i rozpoczęła się od inscenizacji przyjazdu do Międzychodu gen. Józefa Dowbór – Muśnickiego i oficerów Ententy w celu nadzorowania postanowień Traktatu Wersalskiego. Inszenizację przeprowadziła Grupa Rekonstrukcji Historycznej „3. Bastion Grolman”. Następnie okolicznościowe przemówienia wygłosili: Starosta Powiatu Międzychodzkiego – Julian Mazurek, Burmistrz Międzychodu – Roman Musiał i Prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego – Stefan Barłóg, który zwrócił uwagę na znaczenie Powstania Wielkopolskiego dla II Rzeczypospolitej, wartości, które legły u podstaw zwycięskiego powstania i potrzebę kultywowania tradycji, jednocześnie dziękując władzom powiatu międzychodzkiego za zaangażowanie w upamiętnianie Powstania Wielkopolskiego. Impreza została przygotowana i poprowadzona przez Antoniego Taczanowskiego – przewodniczącego Komitetu Ochrony Pamięci, Walki i Męczeństwa. W uroczystości uczestniczyli m. in. członek Zarządu Głównego TPPW – poeta Ryszard Danecki, członkowie Koła TPPW z Kamionnej i delegacja Szkoły Podstawowej im. Powstańców Wielkopolskich, w której w godzinach porannych odbyła się uroczystość Dnia Patrona. W czasie tej uroczystości szkoła została wyróżniona Odznaką Honorową *Wierni Tradycji*.

6. stycznia 2010 r. – na poznańskiej Ławicy w 91. rocznicę zdobycia lotniska oddano hołd powstańcom wielkopolskim. W uroczystościach wzięli udział przedstawiciele władz wojewódzkich i samorządowych, służb mundurowych oraz szkół, stowarzyszeń i organizacji kombatanckich. Delegacje złożyły kwiaty pod Pomnikiem Lotników – Powstańców. Z tej okazji otwarto również schron przeciwlotniczy z okresu II wojny światowej, znajdujący się pod opieką Wielkopolskiej Grupy Miłośników Historii WIARUS. Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego reprezentował Andrzej Szymankiewicz – prezes Oddziału Wielkopolskiego.

6. stycznia 2010 r. – Szkoła Podstawowa w Pakości obchodziła święto Patrona Szkoły. Od 1969 r. nosi ona imię Powstańców Wielkopolskich. Obchody rozpoczęła uroczystość na cmentarzu parafialnym przy pomniku Powstańców Wielkopolskich, gdzie odczytano Apel Poległych. Po przemówieniu Burmistrza Pakości – Wiesława Kończala, delegacje i zaproszeni goście złożyli wiązanek kwiatów przed Pomnikiem Powstańców. W Szkole Podstawowej odbyły się dalsze uroczystości z udziałem m. in. wicestarosty inowrocławskiego – Sławomira Szelgi, Burmistrza Pakości – Wiesława Kończala, prezesa Zarządu Oddziału Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego – Jacka Pietraszko, prezesa Zarządu Okręgu ZKRP i BWP – Ignacego Sarnieckiego, prezesa Stowarzyszenia Spadkobierców Polskich Kombatanów II wojny światowej – Jana Kurczewskiego, członków kół Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego, gwardiana klasztoru o. Nikodema, sołtysów gminy Pakość, dyrektorów jednostek organizacyjnych z Pakości oraz gminy, rodziców, uczniów, emerytowanych i obecnych pracowników szkoły, sympatyków i sprzymierzeńców szkoły oraz uczniów. Podczas części oficjalnej uczniowie klas IV otrzymali legitymacje członkowskie TPPW. Podczas uroczystości Prezes Zarządu Oddziału Ku-

jawsko – Pomorskiego TPPW wręczył dyrektor Małgorzacie Dzióbkowskiej Odznakę Honorową TPPW *Wierni Tradycji* za zasługi w upowszechnianiu wiedzy i pamięci o Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919. Wcześniej, podczas uroczystości, która odbyła się w Pałacu Działyńskich na Starym Rynku w Poznaniu, takim samym odznaczeniem został uhonorowany Burmistrz Pakości. Zebrani goście wysłuchali montażu słowno-muzycznego *Powstanie Wielkopolskie w poezji i pieśni* zaprezentowanego przez uczniów, przygotowanego pod kierunkiem nauczycieli – M. Tschurl, K. Krusińskiej i W. Chołajczyk.



6. stycznia 2010 r. – w Zespole Szkół – Szkole Podstawowej i Gimnazjum im. Powstańców Wielkopolskich w Przemęcie zorganizowane zostały gminne uroczystości 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Młodzież szkolna mogła obejrzeć prezentowane w szkole filmy autorstwa Antoniego Fornalskiego, ukazujące historię Przemętu oraz samych walk powstańczych. Główna uroczystość rozpoczęła się złożeniem wiązanek kwiatów i zniczy pod Ścianą Pamięci. Wśród delegacji, które złożyły hołd powstańcom, byli m. in.: wójt Gminy Przemęt – Dorota Gorzelniak, przewodniczący Rady Gminy Przemęt – Zenon Klecha, dr Zdzisław Kościański – przewodniczący Komisji Historycznej ZG TPPW, a także delegacje Rady Rodziców oraz dyrekcji, młodzieży szkół i przedszkolaków gminy Przemęt. Na uroczystości obecne były także: poczet sztandarowy ze szkoły w Przemęcie, poczet sztandarowy z Radomierza oraz poczet sztandarowy Związku Kombatantów RP z Przemętu. Z tej również okazji młodzież szkolna zaprezentowała apel patriotyczny (fot. powyżej).

6. stycznia 2010 r. – w Miejskiej Górcie i obchodzono rocznicę Powstania Wielkopolskiego. Tradycyjnie uroczystości inspirowane i organizowane były przez Koło TPPW 1918 – 1919 w Miejskiej Górcie. Objęły one Mszę św. w kościele parafialnym, odprawioną przez ks. prob. Mariana Podlasza oraz uroczyste składanie kwiatów i zapalenie zniczy na mogile poległych powstańców i grobie przywódcy Wincentego Brzeskwiniowicza. W obchodach udział wzięli m. in. przedstawiciele Urzędu Gminy w Miejskiej Górcie, członkowie Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, rodziny powstańców, uczniowie Szkoły Podstawowej im. Marii Konopnickiej w Miejskiej Górcie oraz osoby niepełnosprawne z Warsztatów Terapii Zajęciowej w Miejskiej Górcie.

9. stycznia 2010 r. – Szkoła Podstawowa im. Powstańców Wielkopolskich w Pakości zorganizowała tradycyjny styczniowy rajd *Powstańczym szlakiem*, związany z obchodami Dnia Patrona szkoły. Szósty raz z kolei, spod budynku szkoły podstawowej, uczniowie klas IV-VI wyruszyli pieszo z nauczycielami do Kościelca. W tym roku na trasie rajdu spotkało się 41 osób, w tym grupa studentów z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Po drodze uczniowie złożyli kwiaty pod Pomnikiem Powstańców na placu klasztornym, a następnie uczestniczyli w marszu na orientację. Rajd zakończył się zapaleniem zniczy na grobach poległych powstańców.

11. stycznia 2010 r. – w kościele św. Floriana w Żninie koncertem Reprezentacyjnego Chóru Wojska Polskiego i Mszą św. w intencji powstańców rozpoczęły się obchody 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. W Zespole Publicznych Szkół nr 1, który jest organizatorem corocznych obchodów, została odsłonięta tablica pamiątkowa ku czci byłego dyrektora i budowniczego nowszej części szkoły – Henryka Mariana Golca. Ówczesny dyrektor przyczynił się do nadania Szkole Podstawowej nr 1 w Żninie imienia Powstańców Wielkopolskich, również dzięki jego inicjatywie szkoła otrzymała sztandar. Po uroczystym odsłonięciu tablicy, którego dokonali dzieci Henryka Mariana Golca wspólnie z Burmistrzem Żnina Leszkiem Jakubowskim, zaproszeni goście i młodzież szkolna wzięli udział w dalszej części obchodów w gmachu szkoły i koncercie przygotowanym przez zespół poznańskich muzyków.

11. stycznia 2010 r. – w I Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Krzywoustego w Nakle nad Notecią odbyła się prezentacja nowej książki o tematyce powstańczej. Podczas spotkania promowano wydany w zeszłym roku *Słownik biograficzny uczestników powstania wielkopolskiego frontu północnego (nadnoteckiego) 1918-1919* pod red. Sławomira Łanieckiego.

11. stycznia 2010 r. – w Szubinie odbyły się uroczystości z okazji 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Rozpoczęły się one na cmentarzu, przed Pomnikiem-Mogilą Powstańców Wielkopolskich. Młodzież z Zespołu Szkół w Szubinie przygotowała program pt.: *Nie rzucim ziemi skąd nasz ród* oraz apel poległych. Uczestników powitał prezes szubińskiego koła TPPW 1918-1919 Piotr S. Adameczewski. Gościnie zaśpiewał Chór „Harmonia” z Janowca Wielkopolskiego pod dyrekcją Romana Bleja) Muzeum Ziemi Szubińskiej zaprezentowało krótki film opowiadający o jednym z szubińskich po-



wstańców wielkopolskich pt. *Jerzy Kwasek – powstaniec wielkopolski*. Podczas spotkania głos zabrał Starosta Nakielski Tomasz Miłowski. Spotkanie było również okazją do wręczenia przez opiekunkę młodzieżowego koła Towarzystwa Pamięci Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 z Zespołu Szkół w Szubinie – Mariolę Polańską oraz dyrektor szkoły – Gabrielę Rojek grupie uczniów tej szkoły legitymacji członkowskich. Na wystawę składającą się z pamiątek po powstańcach, publikacji zdjęć archiwalnych i współczesnych, zaprosiła Kamila Czechowska, dyrektor szubińskiego muzeum.

12. stycznia 2010 r. – w Gimnazjum im. Powstańców Wielkopolskich w Budzynie odbyła się uroczysta akademia upamiętniająca 91. rocznicę Powstania Wielkopolskiego. W akademii uczestniczyli: Wojewoda Wielkopolski Piotr Florek, Starosta Chodzieski Mirosław Juraszek, wójtowie i burmistrzowie gmin z powiatu chodzieskiego, Poseł na Sejm RP Stanisław Kalemba oraz wielu innych zaproszonych gości. TPPW reprezentował prezes Oddziału Wielkopolskiego – Andrzej Szymankiewicz. Uroczystość rozpoczęła się od złożenia pod obeliskiem wiązanek upamiętniającym zryw powstańczy, znajdującym się przy miejscowym gimnazjum. Podczas uroczystości w auli Gimnazjum, Starosta Chodzieski przywitał gości oraz przybliżył historię powstania na ziemi chodzieskiej. Okolicznościowe przemówienie wygłosił również Wojewoda Wielkopolski – Piotr Florek. Wręczono honorowe Odznaki Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego *Wierni Tradycji*. Z tej okazji uczniowie zaprezentowali część artystyczną. Otwarto również wystawę zdjęć i dokumentów związanych z Powstaniem Wielkopolskim.

14. stycznia 2010 r. – w Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie



uczniowie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych sprawdzali swoją wiedzę o Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. W gminnym konkursie zorganizowanym przez Muzeum Ziemi Szubińskiej i szubińskie Koło Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 wzięli udział uczniowie z 6 szkół z gminy Szubin. Uczestników oraz opiekunów powitali prezes TPPW 1918-1919 Koła w Szubinie Piotr S. Adamczewski i dyrektor Muzeum Kamila Czechowska. Prace w dwóch kategoriach (gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna) oceniła komisja w składzie: Stanisław Wypych, Benigna Olszewska, Elżbieta Donarska. I miejsce zajęli: Artur Przemorski z I Liceum Ogólnokształcącego i Krzysztof Bartkowiak z Gimnazjum – w Szubinie II miejsce – Paweł Przybylski z I Liceum Ogólnokształcącego i Marcin Domiński z Gimnazjum w Szubinie, III miejsce – Adam Kapsa z I Liceum Ogólnokształcącego i Michał Kawczyński z Gimnazjum nr 1 w Szubinie. Po zsumowaniu punktów wszystkich uczestników z danej szkoły I miejsce zajęło Gimnazjum – Zespół Szkół w Szubinie. Zwycięzcy otrzymali nagrody, natomiast zwycięska szkoła – puchar.

14. stycznia 2010 r. – w Nakle nad Notecią odbyły się, z udziałem władz samorządowych i duchowieństwa, gminnopowiatowe uroczystości 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Wśród przybyłych na uroczystość gości byli posłowie RP – Janusz Dzieciol i Eugeniusz Kłopotek, radna sejmiku wojewódzkiego – Silvana Oczkowska oraz członkowie TPPW – Oddział Kujawsko – Pomorski. W programie znalazły się m. in.: Msza św., złożenie kwiatów pod pomnikiem i tablicą powstańczą oraz harcerską, apel poległych. Podczas drugiej części uroczystości, która miała miejsce w Muzeum, Złoty Medal Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej wręczono: Muzeum Ziemi Krajeńskiej i Hufcowi ZHP w Nakle nad

Notecią. Starosta Nakielski przyznał okolicznościowe grawerony ks. dziekanowi Bogumiłowi Stachowiakowi oraz Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Nakle nad Notecią.

14. stycznia 2010 r. – podczas uroczystości upamiętniających 91. rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego, w Muzeum Ziemi Krajeńskiej w Nakle nad Notecią rozstrzygnięto XI edycję wojewódzkiego konkursu plastycznego pt. *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 w naszej pamięci* oraz otwarto wystawę pokonkursową. Patronat nad wystawą objęli m. in.: Minister Spraw Zagranicznych – Radosław Sikorski, Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego – Piotr Całbecki, Przewodniczący Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Woj. Kujawsko-Pomorskiego, Wicewojewoda Kujawsko-Pomorski – Dariusz Kurzawa. Komisja konkursowa obradowała w składzie: Wojciech Zawadzki, Zdzisław Walczak i Andrzej Sołtysiak.

15. stycznia 2010 r. – w Szkole Podstawowej w Janowcu Wlkp. miał miejsce uroczysty apel z okazji 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego i zakończenia I semestru. W uroczystości wzięli udział zaproszeni goście: Burmistrz Maciej Sobczak, Przewodniczący Rady Miejskiej Czesław Langowski, Wiceburmistrz Jadwiga Chojnowska, Prezes Zarządu Oddziału TPPW 1918/1919 Jacek Pietraszko i Przewodnicząca Rady Rodziców Krystyna Skarbińska. W czasie apelu uczniowie zaprezentowali montaż słowno – muzyczny o charakterze patriotycznym. Nad przygotowaniem uczniów czuwały: Maria Szybczyńska i Wanda Szmiel, natomiast dekorację wykonała Anna Nowak. Następnie uczestnicy apelu obejrżeli prezentację multimedialną ukazującą przebieg powstania oraz miejsca upamiętniające powstańcze działania, którą przygotował Przemysław Pomin. Za zasługi w upowszechnianiu wiedzy i pamięci o Powstaniu Wielkopolskim, dyrektor Ryszard Zygał otrzymał Odznakę Honorową *Wierni Tradycji*, natomiast odznakę Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej wręczono: Michałowi Kucharskiemu, Jaromirowi Brodeckiemu, Rajmundowi Kotuli i Mariuszowi Wysockiemu.

16. stycznia 2010 r. – Oddział PTTK w Rawiczu zorganizował rajd szlakami Powstania Wielkopolskiego. W tym roku rozpoczął się on pod Pomnikiem Żołnierza w Rawiczu, gdzie od roku znajduje się tablica poświęcona powstańcom wielkopolskim, a zakończył się w Miejskiej Górcie. Henryk Hejducki, w krótkiej prelekcji ilustrowanej pokazem zdjęć z powstania w Miejskiej Górcie, przybliżył temat Powstania Wielkopolskiego.

23. stycznia 2010 r. – w Kinoteatrze *Słonko* w Śremie odbyła się Gala Pieśni Patriotycznej w hołdzie śremskim uczestnikom Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Gości powitał prezes TMZŚ Marian Dominiczak, a słowo wstępne wygłosiła dyrektor Śremskiego Ośrodka Kultury – Ewa Kaźmierczak. W części artystycznej wystąpili uczniowie z Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Śremie, przedstawiając przebieg powstania w powiecie śremskim. Koncertowali także soliści i chóry szkolne wyróżnieni w listopadowym Festiwalu Pieśni Patriotycznej Powiatu Śremskiego oraz chór śremskiego Stowarzyszenia Śpiewackiego im. St. Moniuszki.

3. lutego 2010 r. – w Szkole Podstawowej w Gościejewicach (gm. Bojanowo) miały miej-

sce obchody 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Uczniowie przygotowali wystąpienie okolicznościowe. Henryk Hejducki wygłosił pogadankę – *Powstanie Wielkopolskie na Ziemi Rawickiej*, podczas której zaakcentował znaczenie bitwy o Gościejewice w dniu 19 stycznia 1919 r. Zdobyto wtedy Gościejewice kosztem ofiary 18 zabitych powstańców z powiatu gostyńskiego, którzy w Poniecu obsadzali front leszczyński.

5. lutego 2010 r. – w gminie Kotlin odbyła się uroczystość poświęcona 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Rozpoczęła ją Msza św. w kościele parafialnym w Magnuszewicach. Następnie na miejscowym cmentarzu odsłonięto i poświęcono Wielkopolski Krzyż Powstańczy na grobie poległych powstańców. Później odbyła się uroczysta akademія w Gimnazjum w Kotlinie.

8. lutego 2010 r. – w Sali Lubrańskiego UAM w Poznaniu odbyła się konferencja historyczna pt: *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 w historiografii i edukacji szkolnej*, zorganizowana przez wielkopolski Urząd Marszałkowski, Zarząd Główny TPPW oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Referaty wygłosili: prof. Zbigniew Pilarczyk, prof. Bogusław Polak, prof. Janusz Karwat, dr Konieczka – Śliwińska oraz dr Zdzisław Kościński. W konferencji uczestniczyli: historycy – pracownicy naukowci Instytutu Historii UAM, historycy – nauczyciele, regionaliści oraz działacze Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego. W konferencji wzięli również udział: wicemarszałek Województwa Wielkopolskiego – Krystyna Poślednia, doradca Marszałka Marka Woźniaka – Waldemar Łazuga oraz dyrektor gabinetu Wojewody Wielkopolskiego – dr Andrzej Plesiński. Wnioski z konferencji zostały przekazane do Ministerstwa Edukacji Narodowej (zob. s. 86).

12. lutego 2010 r. – w Szkole Podstawowej im. Powstańców Wielkopolskich w Miałach miała miejsce uroczystość z okazji 91. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego oraz Dnia Patrona szkoły. Z tej okazji złożono kwiaty pod obeliskiem poświęconym powstańcom, a następnie odbyła się akademія z montażem słowno – muzycznym przygotowanym przez młodzież.

14. lutego 2010 r. – w Zielonej Górze po raz pierwszy odbyły się uroczyste obchody Dnia Pioniera Zielonej Góry, współorganizowane przez Stowarzyszenie Pionierów Zielonej Góry, Urząd Miasta, Koło Nr 5 TPPW 1918-1919 w Zielonej Górze oraz harcerzy Chorągwi Ziemi Lubuskiej ZHP. W obchodach brali udział m. in.: były senator RP Walerian Piotrowski, wicemarszałek Województwa Lubuskiego – Tomasz Wontor, wiceprzewodnicząca Rady Miasta Zielona Góra – Jolanta Danielak, zastępca prezydenta – Wioleta Haręźlak, przedstawicielka Wojewody Lubuskiego – Elżbieta Światała, komendant Chorągwi Ziemi Lubuskiej ZHP – Leszek Korkosz, Komendant Hufca ZHP w Zielonej Górze – Grzegorz Bazydło, prezes Koła nr 5 TPPW w Zielonej Górze – Mieszko Kamiński, kapelan Koła – ks. prałat Jan Pawlak oraz przedstawiciele organizacji kombatanckich i goście z organizacji pionierskich z innych miast Ziemi Lubuskiej. Obchody rozpoczęła uroczysta Msza św. w kościele pw. Najświętszego Zbawiciela. Następnie poczty sztandarowe, delegacje oraz mieszkańcy przemaszzerowali pod Pomnik Bohaterów II Wojny Światowej, gdzie podczas uroczystości przedstawiono dorobek pierwszych polskich, powojennych mieszkańców miasta

i uczczono ich pamięć, składając pod pomnikiem kwiaty. Pierwszy Dzień Pioniera Zielonej Góry zakończyło spotkanie w Palmiarni, gdzie zastępca prezydenta miasta Wioleta Hareźlak wręczała zasłużonym pionierom listy gratulacyjne oraz pamiątkowe albumy. W części artystycznej wystąpiły Studio Piosenki *Rezonans* oraz zespół *Bajagero*.

15. lutego 2010 r. – w Lgowie odbyła się uroczystość w 141. rocznicę urodzin Zbigniewa Ostroróg – Gorzeńskiego, jednego z najwybitniejszych mieszkańców Ziemi Jarocińskiej, dowódcy jarocińskich oddziałów w zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Uczestniczyły w niej delegacje: Rady Powiatu Jarocin z jej przewodniczącym – Zygmuntem Meisnerowskim, Starostwa Jarocińskiego z sekretarzem Ireneuszem Lamprechnem, Urzędu Miasta i Gminy Żerków z sekretarzem Michałem Surmą, delegacja parafian lgowskich z ks. prob. Kazimierzem Walczakiem oraz Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z prezesem Janem Jajorem, który zaprezentował podczas uroczystości sylwetkę bohatera. Na grobie mjr. Zbigniewa Gorzeńskiego złożono kwiaty i zapalono znicze. Zebrani poparli inicjatywę prezesa Jana Jajora, dotyczącą założenia w Żerkowie Koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919.



16. lutego 2010 r. – w Szkole Podstawowej nr 2 w Witkowie został przeprowadzony konkurs Wiedzy o Rewolucji Witkowskiej 1918 i Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919. Zwycięzcami zostali: Maksymilian Deskowski i Jakub Drzewiecki. W przerwie konkursu o swoim pradziadku, przywódcy powstania w Witkowie – Ignacym Knaście – opowiadała Agnieszka Narożna. Organizatorami konkursu byli Mariusz Zborowski i Tomasz Deskowski.

16. lutego 2010 r. – w Krobi i Nieparcie z inicjatywy Burmistrza Sebastiana Czwojdy oraz prezesa Koła TPPW – Elżbiety Dopierały odbyły się uroczystości poświęcone 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. W Krobi złożono kwiaty pod pomnikiem powstańców na miejscowym cmentarzu. W kościele pw. Piotra i Pawła w Nieparcie odprawiona została Msza św. w intencji powstańców Ziemi Krobkiej, a następnie złożono wiązkę kwiatów na cmentarzu parafialnym, gdzie znajduje się mogiła powstańców. Z ramienia ZG TPPW



kwiaty złożył Stefan Psik. Na zakończenie młodzież szkolna z Gostkowa zaprezentowała w Klubie Gminnym widowisko słowno – muzyczne poświęcone historii Powstania Wielkopolskiego.

19. lutego 2010 r. – w Tuchorzy, (gmina Siedlec), odbyła się uroczystość poświęcona 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Proboszcz parafii Tuchorza, ks. Tomasz Tomczak, w miejscowym kościele odprawił Mszę św. w intencji Ojczyzny, w której udział wzięli przedstawiciele władz powiatu wolsztyńskiego, gminy Siedlec oraz gmin sąsiednich, a ponadto: radni, sołtysi, młodzież szkolna i mieszkańcy gminy Siedlec. Obchody uświetniła obecność pocztów sztandarowych Rady Gminy Siedlec, Zarządu Głównego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych, jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej z terenu gminy, Banku Spółdzielczego w Siedlcu, Zespołu Szkół w Siedlcu, Zespołu – Przedszkola, Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Chobienicach, Koła Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych w Siedlcu oraz Cechu Rzemiosł Różnych z Wolsztyna. Z tej okazji odbyła się XXXVI uroczysta sesja Rady Gminy Siedlec, którą otworzył prze-

wodniczący Rady Gminy – Andrzej Kaźmierczak. Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego reprezentowali: przewodniczący Komisji Historycznej Zarządu Głównego – dr Zdzisław Kościański i prezes Koła nr 2 w Wolsztynie – Zbigniew Kowalewicz. Program artystyczny, upamiętniający rocznicę powstania, zaprezentowała młodzież szkolna z Zespołu Szkół w Tuchorzy. Zgromadzeni goście wysłuchali również koncertu Powiatowej Orkiestry Dętej z Wolsztyna. Po zakończeniu uroczystości i zamknięciu sesji delegacje złożyły kwiaty pod pomnikiem pomordowanych w Tuchorzy.

22. lutego 2010 r. – w Nowym Tomyszu, w sali widowiskowej Ośrodka Kultury, zorganizowana została uroczysta ocena powiatowych obchodów 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 z udziałem rodzin Powstańców Wielkopolskich połączona z prezentacją książki *Trzeba było pójść... Powiat Nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Historia i Pamięć* pod red. Zdzisława Kościańskiego i Bogumiła Wojcieszaka. Prezentacji dokonał Zygmunt Duda, regionalista i współautor publikacji. Udział wzięli m. in. Andrzej Wilkoński – Starosta Nowotomyski, Marek Nyckowiak – Kierownik Wydziału Edukacji i Rozwoju Starosta Powiatowego w Nowym Tomyszu oraz Stefan Barłóg – Prezes Zarządu Głównego TPPW, który odznaczył Medalami TPPW *Wierni Tradycji*: Andrzeja Wilkońskiego – Starostę Nowotomyskiego, Henryka Helwina – burmistrza Nowego Tomysła, Ryszarda Napierałę – burmistrza Opalenicy oraz autorów wielu opracowań o Powstaniu Wielkopolskim – Zygmunta Dudę i Bogumiła Wojcieszaka. Program artystyczny wykonali uczniowie Gimnazjum im. Powstańców Wielkopolskich we Lwówku.



Redaktorzy i współautorzy książki: dr Bogumił Wojcieszak i dr Zdzisław Kościański oraz Anna Barłóg - autorka rozdziału o udziale kobiet powiatu nowotomyskiego w Powstaniu Wielkopolskim

23. lutego 2010 r. – w Poznaniu miały miejsce uroczyste obchody z okazji 65. rocznicy zakończenia walk o Poznań. W niedzielę 21. lutego w Bazylice Archikatedralnej odprawiona została Msza św., celebrowana przez ks. bp. Zdzisława Fortuniaka w intencji ofiar oraz wszystkich uczestników walk o Poznań z okresu II wojny światowej. Główne uroczystości z udziałem przedstawicieli władz miasta Poznania – zorganizowane zostały na Cytadeli Poznańskiej. Złożono kwiaty pod pomnikami: Żołnierzy Radzieckich, Cytadelowców i Żołnierzy Alianckich. W obchodach wzięła udział delegacja Zarządu Głównego TPPW.

25. lutego 2010 r. – przewodnicząca Społecznego Komitetu Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. otrzymała nominację do tytułu Średzianina Roku 2009 w plebiscyście czytelników „Gazety Średzkiej”.

26. lutego 2010 r. – w Gimnazjum nr 1 w Poznaniu odbyła się uroczystość nadania szkole imienia generała Kazimierza Raszewskiego – patrioty i powstańca wielkopolskiego. Obecni byli m. in. przewodniczący Rady Miasta Poznania – Grzegorz Ganowicz oraz wiceprezydent Poznania – Sławomir Hinc. Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 reprezentował prezes Zarządu Głównego Stefan Barłóg, który podarował szkole z tej okazji album *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919* oraz pamiątkowy medal wydany z okazji 90. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Sztandar ufundowany przez Automobilklub Wielkopolski przekazał szkole prezes Robert Werle (zob. s. 90).

26. lutego 2010 r. – w Gimnazjum w Jutrosinie odbyła się prelekcja na temat Powstania Wielkopolskiego w gminie, wygłoszona przez Adama Grzelaka – żołnierza zawodowego 1 Brygady Rakietowej Obrony Powietrznej i propagatora wiedzy o jedynym zwycięskim polskim powstaniu. Prelekcja wzbogacona została o pokaz multimedialny. Szczególna uwaga skupiona została na osobach powstańców wywodzących się z gminy Jutrosin. Adam Grzelak przygotowuje publikację: *Powstańcy Wielkopolskiej Ziemi Jutrosińskiej 1918/1919*.

26. lutego 2010 r. – w Zespole Szkół w Miejskiej Górcie zorganizowano obchody 91. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Z tej okazji uczniowie zaprezentowali montaż poetycko – muzyczny, a Henryk Hejducki wygłosił prelekcję na temat losów okolicznych mieszkańców w czasie powstania.

28. lutego 2010 r. – w Miejsko – Gminnym Ośrodku Kultury w Opalenicy, z inicjatywy Burmistrza Opalenicy i Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 – Koło w Opalenicy, odbyło się II spotkanie potomków powstańców wielkopolskich. Wśród gości obecni byli m. in. zastępca Burmistrza Opalenicy – Renata Borzych, proboszcz parafii św. Mateusza ks. kanonik Antoni Lorenz, dr Zdzisław Kościański – przewodniczący Komisji Historycznej ZG TPPW oraz dr Bogumił Wojcieszak – oddany Opalenicy historyk, badacz tradycji i kultury. Podczas spotkania prezes Zarządu Koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Opalenicy, współautor publikacji *Trzeba było pójść... Powiat Nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919. Historia i pamięć*, Zygmunt Duda zaprezentował poświęcony Opalenicy fragment opracowania. Wspomnieniami o powstańcach podzielili się: córka powstańca Franciszka Kałka – Łucja Kamińska oraz Andrzej Mańka – wnuk powstańca wielkopolskiego. Dyrektor Szkoły Podstawowej w Opalenicy, Pa-



węł Jakubowski, poprowadził ostatnią część spotkania, przypominając kilka pieśni powstańczych, napisanych do znanych melodii. Na koniec wszyscy zebrani odśpiewali *Marsyliankę wielkopolską*. Uczestnicy spotkania mogli także obejrzeć wystawę fotografii pt: *Ślady naszej pamięci*.

2. marca 2010 r. – Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 i Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Poznaniu zorganizowały uroczystości upamiętniające 50. rocznicę śmierci generała Taczaka, pierwszego głównodowodzącego Powstaniem Wielkopolskim. W Kościele Garnizonowym p. w. Podwyższenia Krzyża odprawiono Mszę św. w intencji generała. Złożono kwiaty na grobie gen. Stanisława Taczaka, na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan na Wzgórzu św. Wojciecha. W Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w poznańskim Odwachu wspomnienia o gen. Stanisławie Taczaku zaprezentowali prof. zw. dr hab. Bogusław Polak i Rudolf Żurek (zob. s. 29).

2. marca 2010 r. – w 50. rocznicę śmierci gen. Stanisława Taczaka – na frontowej ścianie domu w Janikowie, w którym mieszkał generał, została odsłonięta, z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Janikowa, tablica pamiątkowa.

6. marca 2010 r. – odbył się IV rajd *Szlakiem Powstańców Wielkopolskich walczących o Żłotniki Kujawskie*. Jego organizatorami były: Gimnazjum im. Karola Urbańskiego w Żłotnikach Kujawskich oraz Koło PTTK z Inowrocławia. Nad całością imprezy czuwali: prezes PTTK w Inowrocławiu – Andrzej Dargacz i nauczyciel gimnazjum Mariusz Ko-



pydłowski. Rajd przebiegał w tym roku na trasie: Jaksice – Stefanowo – Mierzwin – Złotniki Kujawskie. Wszystkie grupy uczniowskie, które reprezentowały następujące szkoły: Szkołę Podstawową nr 4 im. J. Kusocińskiego, Szkołę Podstawową nr 10 im. J. Kasprowicza, Zespół Szkół Integracyjnych, Gimnazjum nr 1 im. św. Wojciecha, Gimnazjum im. K. Urbańskiego w Złotnikach Kujawskich, ZSP im. Jana Pawła II w Kościelcu Kujawskim, otrzymały pamiątkowe puchary ufundowane przez dyrekcję złotnickiego gimnazjum oraz dyplomy i gadżety ufundowane przez PTTK. Punktem kulminacyjnym rajdu był spacer po miejscach związanych z wydarzeniami powstańczymi na terenie Złotnik oraz zapalenie zniczy przed obeliskiem upamiętniającym powstanie na terenie gminy Złotniki Kujawskie.

8. marca 2010 r. – w Urzędzie Miejskim w Babimoście odbyło się spotkanie w sprawie ustalenia nazwisk powstańców, które zostaną umieszczone na tablicy pamiątkowej na obelisku w Nowym Kramsku. Uczestniczyli w nim m. in. Zbigniew Woziński – zastępca Burmistrza Babimostu, członek TPPW oraz Towarzystwa Miłośników Ziemi Babimojskiej, Zenon Brembor – wiceprezes Zarządu Oddziału Lubuskiego TPPW, Ewelina Wozińska – prezes Towarzystwa Miłośników Ziemi Babimojskiej, nauczyciel Zespołu Szkół w Babimocie, Marek Kuc – emerytowany nauczyciel historii i sekretarz Towarzystwa Miłośników Ziemi Babimojskiej oraz Wiesław Ziemba – pasjonat historii z Nowego Kramska.

12. marca 2010 r. – w zielonogórskim radiu „Zachód” nadana została pogadanka o gen. Stanisławie Taczaku, z którą wystąpili: Mieszko Kamiński – prezes Koła nr 5 TPPW 1918-1919 oraz Edward Tuliszka – prezes Stowarzyszenia Pionierów Zielonej Góry, również

członek TPPW. Gospodarzem spotkania był red. Sławomir Kordyjalik, przypominający w swoich grudniowych programach kolejne rocznice Powstania Wielkopolskiego.

14. marca 2010 r. – w Zielonej Górze, z inicjatywy Koła nr 5 Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-19, uczczono przypadającą w tym roku 50. rocznicę śmierci pierwszego dowódcy Powstania Wielkopolskiego, gen. bryg. Stanisława Taczaka. W kościele Podwyższenia Krzyża Świętego odbyła się uroczysta Msza św., której przewodniczył kapelan koła ks. prał. Jan Pawlak w asyście ks. Witolda Lesnera. Specjalną okolicznościową modlitwę wiernych przygotował prezes Koła nr 5 TPPW 1918-1919 w Zielonej Górze – Mieszko Kamiński. We Mszy św. uczestniczyli członkowie TPPW, lubuskiej Rady Kombatantów i Osób Represjonowanych, potomkowie powstańców wielkopolskich oraz mieszkańcy Zielonej Góry i okolic, pragnący oddać cześć Generałowi. Poczty sztandarowe wystawili: Stowarzyszenie Pionierów Zielonej Góry oraz Związek Harcerstwa Polskiego. Oprawę muzyczną Mszy św. przygotowali: Wiesław Żurawski – trąbka, Zygmunt Kasprzyk – trąbka, Herbert Klose – puzon, Jan Olejnik – puzon, Marian Macieszak – bas.

17. marca 2010 r. – z inicjatywy szczecińskiego Koła TPPW oraz Instytutu Historii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego odbył się, w budynku uczelni, wykład prof. Bogusława Polaka pt.: *Zwycięski czyn zbrojny – Powstanie Wielkopolskie 1918-1919*. Następnie w Sali Kolumnowej Książnicy Pomorskiej miało miejsce uroczyste otwarcie wystawy pamiątek i publikacji poświęconych Powstaniu Wielkopolskiemu, połączonych ze sprzedażą niektórych z książek pióra B. Polaka, M. Olszewskiego, Ł. Jastrzęb. Po krótkim wprowadzeniu przez prof. dra hab. Janusza Farysia, odbył się wykład prof. Bogusława Polaka, który tym razem miał charakter otwarty, gdyż wśród słuchaczy, oprócz historyków i członków Towarzystwa, byli mieszkańcy Szczecina, żywo interesujący się tematyką Powstania.

7. kwietnia 2010 r. – w Szubinie odbyły się uroczystości związane z upamiętnieniem 70. rocznicy Zbrodni Katyńskiej. Organizatorem uroczystości posadzenia Dębu Pamięci, poświęconego pierwszemu komendantowi powiatowemu Policji Państwowej w Szubinie, komisarzowi Józefowi Młodowiczowi był Burmistrz Szubina Ignacy Pogodziński i komitet organizacyjny w składzie: Kamila Czechowska, Piotr Fiałkowski, Piotr S. Adamczewski oraz szubińskie Koło TPPW 1918/1919.

9. kwietnia 2010 r. – w Zespole Szkół nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich we Wronkach odbyła się, już po raz dziesiąty, uroczystość z okazji dnia Patrona Szkoły, podczas której – zgodnie z tradycją – zakończono roczną służbę pocztów: sztandarowego i flagowego oraz przekazano najważniejsze symbole szkoły nowym zespołom. Przyjmujący służbę na kolejny rok zostali pasowani przez starostę Pawła Kowzana w asyście dyrektora szkół – Grażyny Gromadzińskiej – Korpas, szablą por. Jana Rzepy – powstańca wielkopolskiego. Wśród gości znaleźli się m. in., przedstawiciele ZG TPPW i wronieckiego Koła Towarzystwa, Starostwa Powiatowego, samorządu lokalnego, dyrektorzy miejscowych placówek oświatowych, duchowieństwo, rodzina śp. por. Jana Rzepy i Walentego Błażejewskiego, przedstawiciele TMZW i przyjaciele szkoły wraz z Radą Rodziców. Prezes ZG TPPW Ste-

fan Barłóg, w uznaniu osiągnięć w pracy wychowawczej i popularyzowaniu wiedzy o Powstaniu Wielkopolskim, wręczył Odznaki Honorowe TPPW *Wierni Tradycji* dyrektor Grażynie Gromadzińskiej – Koprzas i historykowi Marianowi Śliwie. Podsumowano także dwa konkursy odbywające się pod patronatem Zarządu Głównego TPPW w Poznaniu i Koła TPPW we Wronkach – plastyczny pod hasłem *Między dawnymi i młodszymi laty...* – *Powstanie Wielkopolskie oczami młodego człowieka* i historyczny pod hasłem *Zwycięski koniec najdłuższej wojny. Powstanie Wielkopolskie 1918-19*. Wśród nagrodzonych i wyróżnionych znaleźli się: w konkursie plastycznym, w kategorii szkół podstawowych – Daniel Bartkowiak, Katarzyna Koza i Daria Bober z Szkoły Podstawowej w Miałach (opiekun: Grażyna Korpys); w kategorii gimnazjum- Patryk Kubiak i Karolina Rakowska z Zespołu Szkół nr 2 w Szamotułach (opiekun: Anna Kustoń), Jacek Rybarczyk – z Gimnazjum w Biezdrowie (opiekun: Maria Graczyk), wyróżnienie – Aleksander Nowak (opiekun Alina Słomińska); w konkursie historycznym II: Mikołaj Brzeźniak, Marta Gromadzińska i Szymon Adamczyk.

10. kwietnia 2010 r. – w lokalu Zarządu Okręgowego Związku Inwalidów Wojennych RP odbyło się w Poznaniu, plenarne posiedzenie Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Tematyka posiedzenia objęła m. in.: propozycje zmian w statucie Towarzystwa, a także zatwierdzenie sprawozdania finansowego za rok 2009 oraz przyjęcie planu na rok 2010 r.

11. kwietnia 2010 r. – w Katyniu przebywała delegacja Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego. Jej pobyt w polskiej części kompleksu cmentarnego rozpoczął się od Mszy św., którą odprawił ks. kanonik Władysław Kasprzak z Nowego Tomysła. W homilii mówił m. in. o zbrodni, która dokonana się w tym miejscu przed 70 laty oraz tragicznej ka-



tastrofie samolotu z dnia poprzedniego i śmierci uczestników prezydenckiej pielgrzymki. Po Mszy św. delegacja Towarzystwa w składzie: przewodniczący Komisji Historycznej Zarządu Głównego TPPW – dr Zdzisław Kościański, dr Zenon Wartel – członek komisji i dyrektor Antoni Fornalski z Przemętu, złożyła wieniec ku czci pomordowanych, wśród których byli liczni powstańcy wielkopolscy (zob. s. 137).

13. kwietnia 2010 r. – w Sarnowie miały miejsce obchody powiatowe 70. rocznicy zbrodni w Katyniu. Współorganizatorem uroczystości był Zespół Szkół w Konarach oraz Henryk Hejducki. Wcześniej, 17. września 2009 r. posadzono przed tą szkołą dąb poświęcony pamięci mjr. Stanisława Figaszewskiego – powstańca wielkopolskiego, który zginął w Katyniu.

14. kwietnia 2010 r. – w 70. rocznicę Zbrodni Katyńskiej w Mroczy, miało miejsce uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej, poświęconej mjr. Bronisławowi Stojaczykowi oraz kpt. Wacławowi Lenckowskiemu, oficerom Wojska Polskiego i powstańcom wielkopolskim, urodzonym w Mroczy, a zamordowanym przez NKWD w Katyniu w 1940 r. Tablicę odsłonił Edmund Andryszak – syn powstańca wielkopolskiego, a poświęcił ks. kanonik Józef Starczewski. Wartę honorową pełnili żołnierze I Batalionu Logistycznego im. Ziemi Nakielskiej w Bydgoszczy oraz druhowie Jednostki Poszukiwawczo-Ratowniczej z Kowalewka. Uroczystość rozpoczęła się uroczystą Mszą św., w kościele parafialnym pw. św. Mikołaja i Wniebowzięcia NMP, a zakończyła na parafialnym cmentarzu. Udział w niej wzięli przedstawiciele władz samorządowych, reprezentanci Wojska Polskiego, członkowie TPPW 1918/1919, przedstawiciele innych organizacji oraz młodzież szkolna. Podczas uroczystości wręczono Odznaki Honorowe *Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej*, które otrzymali: ks. kanonik Józef Starczewski, Edmund Andryszak, Wanda i Roman Pajzderscy, Małgorzata Kaźmierczak, Romuald Rosiński, Zbigniew Przybylski, mjr Jarosław Odrobiński, kpt. rezerwy Sławomir Joachimiak, komendant Jednostki Poszukiwawczo-Ratowniczej z Kowalewka – Krzysztof Napieralski oraz Sebastian Mazur. Uroczystego wręczenia dokonali: z-ca szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego – płk Grzegorz Rowiński, Starosta Nakielski – Tomasz Miłowski oraz Honorowy Prezes Oddziału Kujawsko-Pomorskiego TPPW 1918/1919. Oddano również hołd ofiarom katastrofy rządowego samolotu, który rozbił się pod Smoleńskiem. Inicjatorami i organizatorami uroczystości byli: ks. proboszcz Józef Starczewski, Burmistrz MiG Mrocza – Wiesław Gozdek oraz prezes Koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 w Mroczy – mjr Jarosław Odrobiński.

21. kwietnia 2010 r. – w Szkole Podstawowej w Pakości odbyła się VII edycja konkursu wiedzy o rozdziale Powstania Wielkopolskiego na Kujawach. Wzięli w niej udział uczniowie klas IV-VI. Uczestnicy musieli wykazać się szczegółowymi wiadomościami związanymi z udziałem kompanii pakoskiej w walkach powstańczych na froncie północnym, znajomością topografii Pakości związanej z powstaniem oraz umiejętnością posługiwania się tekstem źródłowym. W kategorii zespołów najlepiej zaprezentowała się reprezentacja klasy VI a w składzie: Adrianna Andrzejewska, Alicja Grajkowska i Natalia Ochocka. Indywidualnie pierwsze miejsce ex aequo zajęły: Alicja Grajkowska i Olga Puczkarska (triumfatorka poprzedniej edycji).

3. maja 2010 r. – delegacje Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 wzięły w uroczystościach z okazji Święta Konstytucji 3 Maja.

7. maja 2010 r. – w jednostce I Pomorskiej Brygady Logistyki im. króla Kazimierza Wielkiego, w skład której wchodzi II Batalion Logistyczny im. Ziemi Żnińskiej, odbył się zjazd szkół z województwa kujawsko – pomorskiego, które noszą imię Powstańców Wielkopolskich. Uczniowie szkół: z Janowca Wlkp., Rynarzewa, Pakości, Żnina, Brzozy, Pierania, Publicznego Gimnazjum nr 9 z Inowrocławia oraz Publicznego Gimnazjum nr 1 z Bydgoszczy mogli poznać życie jednostki, poczuć się jak na misji w Afganistanie. Obejrzel również Salę Pamięci I Pomorskiej Brygady Logistyki w Bydgoszczy, gdzie zgromadzono eksponaty związane z jej historią.

7. maja 2010 r. – obchodzono Dzień Zwycięstwa i 65. rocznicę zakończenia II wojny światowej. Z tej okazji odbyła się konferencja tematyczna zorganizowana przez Ligę Obrony Kraju oraz Związek Kombatantów RP i BWP, a następnie składanie wiązanek kwiatów na poznańskiej Cytadeli pod Pomnikiem Armii Czerwonej, na kwaterach zachodnich alianców, cytafelowców. W obchodach uczestniczyli prezes ZG – Stefan Barłóg oraz Andrzej Szymankiewicz – prezes oddziału wielkopolskiego TPPW.

9. maja 2010 r. – w Żninie odbyły się uroczystości związane z 65. rocznicą zakończenia II wojny światowej. Obchody rozpoczęły się Mszą św. w kościele Najświętszej Marii Panny Królowej Polski, tam również odsłonięto tablice pamiątkowe upamiętniające ofiary II wojny światowej oraz kwietniowej katastrofy samolotu prezydenckiego pod Smoleńskiem. Po Mszy św. zebrani przeszli pod Pomnik Walki i Męczeństwa, pod którym złożono kwiaty. Tu również – za wybitne zasługi w utrwalaniu pamięci o ludziach i czynach dokonanych w walce o niepodległość Polski – zostały wręczone medale kierownika Urzędu d/s Kombatantów i Osób Represjonowanych *Pro Memoria*. Otrzymali je m. in. Jacek Pietraszko – dyrektor Zespołu Publicznych Szkół nr 1 w Żninie i prezes Zarządu Oddziału Kujawsko – Pomorskiego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 oraz Mirosław Pilarski – nauczyciel historii w Zespole Publicznych Szkół nr 1 w Żninie, współautor *Słownika biograficznego Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919* ze Żnina i okolic.

18. maja 2010 r. – w Urzędzie Miasta i Gminy w Żerkowie (pow. Jarocin) odbyło się zebranie założycielskie Koła TPPW 1918/1919. Zebrani wybrali władze Koła oraz przyjęli program działania na kadencję 2010 – 2014. Funkcję prezesa Koła powierzono Robertowi Rogackiemu. W zebraniu uczestniczył Jan Jajor – członek ZG TPPW.

20. maja 2010 r. – w Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie odbyło się wyjazdowe posiedzenie Prezydium Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Gospodarzami spotkania byli: Burmistrz Szubina – Ignacy Pogodziński, dyrektor muzeum - Kamila Czechowska i prezes koła TPPW w Szubinie - Piotr S. Adamczewski. Prezes ZG TPPW Stefan Barłóg, w imieniu Towarzystwa, w dowód uznania dla krzewienia wiedzy i tradycji powstańczego zrywu w 1919 roku, udekorował Odznaką Honorową *Wierni Tradycji* dyrektora muzeum – Kamilę Czechowską. Do zbiorów muzeum trafił również medal wydany z okazji 90. rocznicy Powstania Wielko-



Zebranie założycielskie Koła TPPW 1918/1919 w Urzędzie Miasta i Gminy w Żerkowie

polskiego, przekazany przez Marszałka Województwa Wielkopolskiego. Głównym celem wyjazdowego posiedzenia w Szubinie było zapoznanie się z pracą muzeów, które upamiętniają Powstanie Wielkopolskie na terenie Wielkopolski, Pomorza i Kujaw. Prelegentami byli: dr Zdzisław Kościański i Kamila Czechowska, która zaprezentowała dorobek szubińskiej placówki muzealnej w zakresie popularyzacji wiedzy o powstaniu. Na zakończenie goście zwiedzili muzeum i obejrzeli film z *Kroniki Muzeum Ziemi Szubińskiej*, w którym zaprezentowano ostatni zarejestrowany w 1993 roku wywiad z powstańcem Jerzym Kwasiem z Szubina.

22. maja 2010 r. – podczas XIX sesji plenarnej Wielkopolskiej Konferencji Kulturalnej, w sali konferencyjnej klasztoru OO Paulinów w Brdowie (powiat kołski), odbyło się uroczyste wręczenie aktu nominacji do kulturalnej Nagrody Głównej Wielkopolskiego Towarzystwa Kulturalnego za rok 2009. Otrzymał ją m.in. Zdzisław Kościański – doktor nauk humanistycznych, przewodniczący Komisji Historycznej Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, autor ponad 400 publikacji (kilku monografii, wielu opracowań, rozpraw i artykułów – głównie z zakresu historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, historii wojskowości regionu, inicjator wielu przedsięwzięć kulturalnych i wystawienniczych.



Nominowani do kulturalnej Nagrody Głównej Wielkopolskiego Towarzystwa Kulturalnego za rok 2009

25. maja 2010 r. – w czytelni głównej Rejonowej Biblioteki Publicznej w Szubinie odbyła się uroczystość wręczenia honorowych medali im. ks. Jana Kleina, przyznawanych przez Szubińskie Towarzystwo Kulturalne. Wyróżnienie to otrzymał, obok Kazimierzy Szlauderbach i Stanisława Dalke, Piotr S. Adamczewski – prezes szubińskiego Koła TPPW 1918/1919, wiceprezes i sekretarz Zarządu Oddziału Kujawsko-Pomorskiego TPPW 1918/1919 w Bydgoszczy, członek Zarządu Głównego TPPW 1918/1919 w Poznaniu. Został nagrodzony za wybitne dokonania w dziele utrwalania wiedzy historycznej o regionie, a w szczególności zagadnień dotyczących Powstania Wielkopolskiego na Pałukach oraz aktywną działalność społeczną m. in. w szeregach Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919.

26. maja 2010 r. – w Odwachu na Starym Rynku w Poznaniu zorganizowane zostało – przez Komisję Historyczną TPPW oraz Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 – spotkanie, podczas którego prof. Janusz Karwat wygłosił wykład *Ziemia średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. Jednocześnie miała miejsce promocja jego książki pod tym samym tytułem.

28. maja 2010 r. – Koło TPPW w Pile obchodziło 15-lecie swego istnienia. Organizatorem i prezesem koła jest Jan R. Garbarczyk. W jubileuszowej uroczystości uczestniczyli m. in. Starosta Powiatu Pileńskiego – Tomasz Bugajski, Prezydent Piły – Zbigniew Kosmatka,

prezes ZG TPPW Stefan Barłóg i wiceprezes ZG Towarzystwa Tadeusz Musiał. Odznaką honorową *Wierni Tradycji* wyróżniono Zbigniewa Kosmatkę – Prezydenta Piły i działaczy TPPW: Andrzeja Radomskiego, Krzysztofa Wyrwę, Romana Chwaliszewskiego, Mariana Praczyka, Jana Śnioszka i Zbigniewa Skrzypczaka.

10. czerwca 2010 r. – Koło TPPW w Kaliszu zorganizowało okolicznościowe spotkanie z instytucjami współpracującymi z naszym Towarzystwem. Obecni byli przedstawiciele Kaliskiego Towarzystwa Historycznego, Muzeum Okręgowego, Szkoły Podstawowej nr 16 im. Powstańców Wielkopolskich oraz Liceum Ogólnokształcącego im. I. J. Paderewskiego. W spotkaniu wziął również udział Prezydent Kalisza – Janusz Pęcherz. ZG TPPW reprezentowali wiceprezes Tadeusz Musiał i Janusz Sałata. Medalem *Wierni Tradycji* wyróżniono: Izabelę Kotkowską, Annę Marciniak, Tadeusza Krokosa, Jerzego Aleksandra Splitta, Grażynę Schlender i Ewę Zegler.

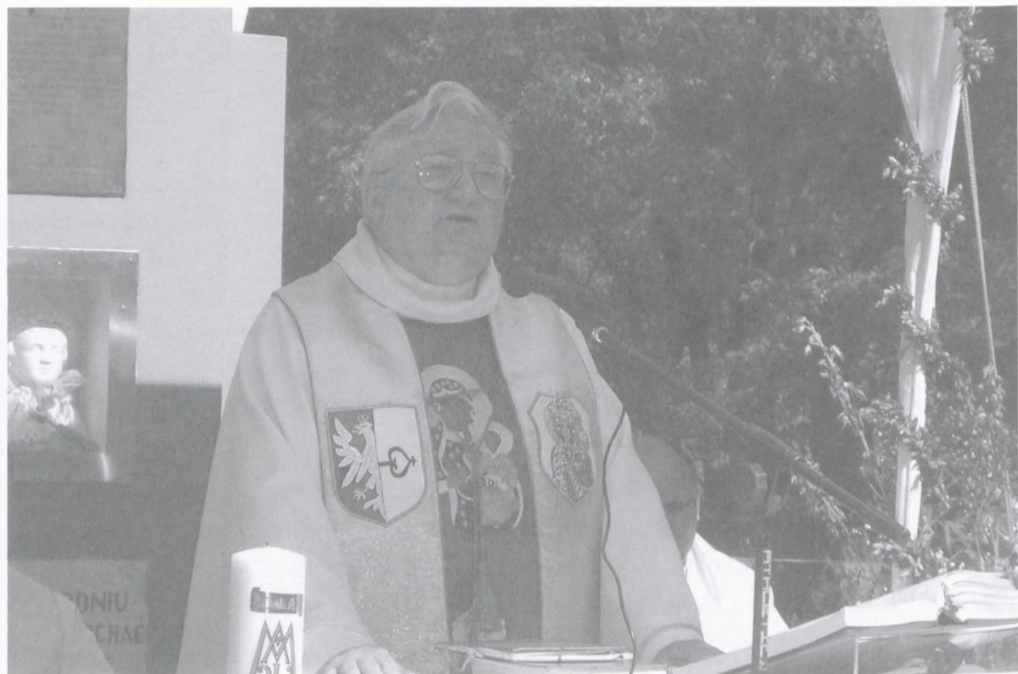
12. czerwca 2010 r. – w Poznaniu odbyła się uroczystość z okazji 10. lecia powrotu Stanisława Mikołajczyka do Polski, zorganizowana przez Polskie Stronnictwo Ludowe. Był premier RP Stanisław Mikołajczyk był powstańcem wielkopolskim. W obchodach uczestniczył Michał Umbreit – członek ZG TPPW.

17. czerwca 2010 r. – Towarzystwo Miłośników Ziemi Wronieckiej, pragnąc uczcić 91. rocznicę Powstania Wielkopolskiego, jubileusz 730. lecia Wronek i 35. lecia istnienia swojego stowarzyszenia otworzyło ścieżkę dydaktyczną pod nazwą *Śladami Powstania Wielkopolskiego po Ziemi Wronieckiej*. Wydarzenie to było jednocześnie okazją do promocji przewodnika turystycznego pod tym samym tytułem oraz do przeprowadzenia pierwszej gry edukacyjnej dla dzieci i młodzieży, uwzględniającej wszystkie najważniejsze miejsca oznakowane tablicami poglądowymi ścieżki.

22. czerwca 2010 r. – Koło TPPW w Szubinie podjęło uchwałę o nadaniu kołu imienia ks. radcy Ludwika Sołtysińskiego (1846-1928) – obrońcy sprawy polskiej w zaborze pruskim, przewodniczącego Powiatowej Rady Ludowej, szubińskiego proboszcza i dziekana, duchowego przywódcy powstania na Ziemi Szubińskiej, patrona Towarzystwa Powstańców i Wojaków oraz Honorowego Obywatela miasta Szubina.

27. czerwca 2010 r. – jubileusz 40. lecia służby kapłańskiej obchodził o. Eustachy Rakoczy – jasnogórski kapelan żołnierzy niepodległości i honorowy kapelan Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego. Uroczystości odbyły się w Budzynie na „Okręgliku” – wzgórzu historycznie związanym z Powstaniem Wielkopolskim 1918/1919. Wzięła w nich udział liczna grupa przyjaciół i przedstawiciele hierarchii kościelnej oraz współpracujących z O. Eustachym Rakoczym stowarzyszeń kombatanckich. Ze strony ZG TPPW wzięli udział prezes Stefan Barłóg i wiceprezes Tadeusz Musiał oraz Roman Grewling, wiceprezes Oddziału Wielkopolskiego TPPW.

Dziękujemy za nadesłane materiały i zdjęcia



O. Eustachy Rakoczy podczas obchodów jubileuszowych



Uczestnicy uroczystości



SPIS TREŚCI

Od redakcji.....	2	
I. Z DZIEJÓW I TRADYCJI WOLNOŚCIOWO – POWSTAŃCZYCH		
1. Strażacy - ochotnicy Pałuk w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 – Piotr S. Adamczewski	3	
2. Powrót Generała– Rudolf Żurek	22	
3. 50. rocznica śmierci gen. Stanisława Taczaka – Danuta Kossobudzka	29	
4. Powstańcy Wielkopolscy w Katyniu – Zdzisław Kościański	39	
5. Pomnik Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Gnieźnie – Walerian Występski	59	
6. Historia jednej fotografii – Piotr S. Adamczewski	63	
II. HISTORIA POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO W KULTURZE		
1. „Krople wrzącej krwi” – wspomnienie o Józefie Ratajczaku – Ryszard Danecki.....	67	
2. Pocztówki powstańcze profesora Jeziorzowskiego – Ryszard Danecki	69	
3. Prace plastyczne ppor. Antoniego Knajdka – Wojciech Kicman	73	
4. Nowe wydawnictwa – Zdzisław Kościański	77	
III. POWSTAŃCY WIELKOPOLSCY WZOREM DLA MŁODZIEŻY		
1. Konferencja historyczna „Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 w historiografii i edukacji szkolnej” – D. Kossobudzka, Z. Kościański.....	86	
2. Przyjęcia imienia Kazimierza Raszewskiego przez Gimnazjum nr 1 w Poznaniu – Agnieszka Kleniewska, Irena Jessa	90	
3. Śladami Powstania Wielkopolskiego po ziemi wronieckiej– Krystyna Tomczak.....	94	
IV. LAUREACI NAGRODY HONOROWEJ TOWARZYSTWA PAMIĘCI POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO 1918/1919 – „DOBOSZ POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO“ W ROKU 2009		99
V. Dzieje statku m/s „Powstaniec Wielkopolski” - Józef Gawłowicz	103	
VI. Wspomnienie o Marianie Dominiczaku, laureacie nagrody honorowej „Dobosz Powstania Wielkopolskiego”	108	
VII. Kronika - najważniejsze wydarzenia od sierpnia 2009 do lipca 2010 - Zenon Brembor, ZMarian Kadów, Piotr Wojtczak (red.)	109	

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA
PUBLICZNA W POZNANIU

BIBL.REGION.



000-144865-00-0

